Herkese Masalımız Var
Y. K.

hepileri

Aylık Sosyalist Dergi Temmuz-Ağustos'98 Sayı: 15 Fiyatı: 700.000.TL(KDV Dahil)

Sol Marksizm
Yalçın Küçük

Bir Tasvirin Önünde
Bilgesu Erenus

Uhrevi Solculuk
Şevki Ömeroğlu

Solun Yakın Geleceğine İlişkin Naif Sorular
Mesut Odman

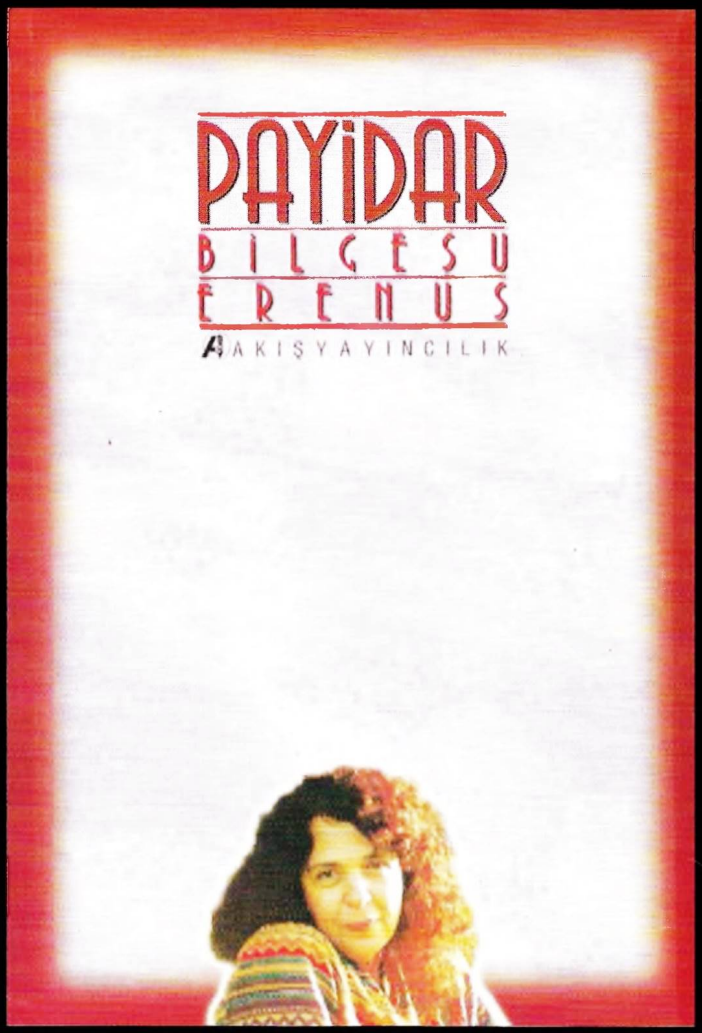

Yazdığım oyunların her birinin kendine göre bir kaderi olduğunu biliyorum. Bu kaderi toplumsal çalkantılar belirliyor... "Nereye Payidar?" oyunumun kaderi, görenlerin görmeyenlere anlatması türündendi. Genç kuşaklar oyundan habersizdi ama, dillerinde Nereye Payidar'ın, her nereden ve ne zaman duymuşlarsa ünlü tekrarını taşıyorlardı: Burada Timur Selçuk-Çiğdem Talu ikilisinin, söz ve müziği oluşturan başarılı çalışmalarını anmalıyım... Varoşlar, direniş alanları, emekçiler "Nereye Payidar?"dan mucizevi türden bir kırıntı saklamışlardı kendilerinde. Bu ülkemize has bir şaşırtıcılıktan kaynaklanıyordu; iyi, doğru, halktan, emekten yana güzelliklerin asla kaybolmamasıydı bu mucize. Bu yüzden Nereye Payidar'ı yıllar sonra, oyun olarak kitaplaştırmak yerine, oyunu anlatan romanı deneyerek, onu bugüne dek bağırlarına gizlenip kendini koruduğu emekçi insanlara armağan ediyorum. Direniş günlerinde birbirlerine okuyup, tartışacakları yapıtlar o denli az ki, Payidar, umarım böylesi bir geleneğin başlatıcısı olur. Bu kitapta, yöntem; Dursun Ali'in bilemediklerinin, elimdeki sahne tekstinin de yardımıyla benim bildiklerim oluşudur, benim bilemediklerimin ise, Dursun Ali'ce bilinişidir, bakalım göreceğiz!

Ayrıca Payidar adlı çalışmamın, benim kendi oyunumla yıllar sonrası bir hesaplaşma olduğunu düşünenlere de şimdiden yanılmamış olduklarını söyleyebilirim...

AKIŞ YAYINCILIK

Bu sayımız

Yeni bir sayı ile karşınızdayız. Dergimiz bu sayıyla birlikte 15. sayıyı geride bırakıyor.

Hepileri bir tarihin devamı olarak çıktı, bir birikimin üzerinden, o birikimi çoğaltarak yeni kapılar araladı. "Hepileri'yi aklın karamsarlığını kıran iradenin iyimserliğini ortaya koyan eylem sayfaları olarak hazırlamaya çalıştık. Yoğunlaşmış teorinin eylem, yoğunlaşmış eylemin teori olduğunu unutmadık" sözleriyle çıkan Hepileri bu bakışın ürünlerini verdi, veriyor.

İlk sayıda yaptığımız restorasyon çözümlemesi önemlidir. Hem bu çözümlemeyi oluşturan politik ortamın hem de bu çözümlemenin önemli bir çıkış olduğuna inanıyoruz. Şevki Ömeroğlu'nun bu sayımızda yayınladığımız "Uhrevi Solculuk" başlıklı çalışmasında, "Politika sadece sofistik oyunladan ibaret değildir. Solun işi ise arka plandaki gerçeklerle, gerçek toplumsal saikleri bulup çıkarmakla başlar. (...)Düşünsel ve ideolojik savrukluk bizden beklenmemelidir. Biz, bizim düzeni restorasyonu gerekli kılan olguları tahlilimizle düzenin gerçek kaygıları ve saiklerinin arasını soru işaretleri ile doldurduk. Yayınlarımızda bunlar yazılıyor, kavramlaştırmalar yapılıyor, yakınımızda ve uzağımızdaki sol, dostlarımız ve kinlilerimiz, karşımızdakinin mantığının bizim gibi işlediğini düşünmek istiyordu" sözleriyle değindiği bu süreç, devam etmektedir. Yine Yalçın Hoca'nın kaleme aldığı ve polemik yazınının inceliklerinin sergilendiği, "Gelenek ile Polemik: Herkese Masalımız Var" başlıklı çalışması hem bizim bütün tarihimizin, hem de Hepileri'yle başlatacağımız 'restorasyon' çözümlemelerini ve bunlara gelen tepkileri yerli yerine oturtması açısından önemli. Yalçın Hoca, Şevki Arkadaşımızın da sözünü ettiği bu durumu. "Doğrusu, bizim, ürkek önerdiğimiz 'restorasyon' sözcüğümüzün bir muz haline getirilmesi çok acıdır: kemalist restorasyon, ellili yıllarda yapılmış ve tamamlanmıştır. Bizim restorasyon olarak işaret ettiğimiz, tekelli bürokratik rejimin kendisini yerleştirmek için, bazı mevzilere bırakarak, yeni düzenini pekiştirmek istemesidir. Bunun ötesinde, bir araya gelmek iyidir; ancak, önemli olan en ileri teori etrafında bir araya gelmektir. Burada, ne yazık, bir hurafe ile karşı karşıya geliyoruz" sözleriyle ifade ediyor. Politika bir güç işidir, ileri düşünceyi, netliği taşımak ve bunu güce dönüştürmek ise önemi hiç eksilmeden duran görevlerimizin başında gelmektedir.

Her sayı, yaşadığımız bir güçlüğümüz var, dergimizin sayfa sayısını sabitleyemiyoruz, her geçen sayıda sayfa sayımız artıyor. Buna rağmen bu sayı yayınlayamadığımız birkaç çalışma gelecek sayımıza kaldı. Bu sayı ise solumuza yönelik tartışma ve değerlendirmelerin yoğun olduğu bir sayı oldu. Yalçın Hoca'nın çalışmalarına ek olarak Şevki Ömeroğlu ve Mesut Odman'ın çalışmaları da bu paketin önemli ayaklarını oluşturuyorlar.

Yalçın Hoca'nın Akış Yayıncılık tarafından yayına hazırlanan Sol Marksizm başlıklı çalışmasının giriş yazısını sayfalarımızda bulacaksınız. Türk aydını doğumunu ve gelişimini Aydın Tezleri'nden öğrendi. Marx'ın yönteminin doğuşunu ve gelişimini nesnel zeminini Yalçın Küçük'ün daha önceki çalışmalarında gördük. Sol Marksizm, aydının ve marksizmin bölgemiz gerçekliğinde, teori ve pratik parçalılığını bilimsel bir süzgeçten geçirmektedir. Bu çalışmayla tarih, bölgemiz ve aydın boşlukta dolanan vektörler olmaktan çıkıp, bölgemizden fışkıran bir ışık topuna dönüşmektedir.

Bilgesu Erenus ise bu sayımıza "Bir Tasvirin Önünde" başlıklı çalışmasıyla katılıyor. Bilgesu, "Unutturulmaya çalışılan bir ozan ve aydın'ı yeniden hatırlatmaktan da öte nedenlerim var, yaşadığımız toplumu ve hatta aydınsak kendimizi daha iyi tanıyabileceğimize inanıyorum" sözleriyle Tevfik Fikret üzerine bir incelemeyi kaleme aldı.

Hasip Akgül'ün "Estetika ve Politika" yazılarında bu sayı "Ölümün İki Yüzü" isimli çalışması, bölgemizde yaşanan savaşı resmeden iki fotoğraf üzerinden yaşanan savaşla birlikte, ölüm ve cenaze ritüellerini farklı boyutlarda yaşayan kesimleri sorguluyor.

Ogün Kırtıl ise bu sayı bir edebiyat incelemesiyle sayfalarımıza konuk oluyor. "Peyami Safa'nın Kadınları" başlıklı çalışması Türk edebiyatındaki kadın bakışlarının örneklerini sunuyor.

Bu arada ayın olayları kısmında yayınladığımız paket, basının hal-i pürmelâlini yansıtması açısından önemli. Hürriyet gazetesinin Yalçın Hoca'ya bu türden bir yaklaşımı yeni değil, Toplumsal Kurtuluş ciltleri bunun örnekleri ile doludur. buradasöyleyeceğimiz ise sadece şu: "Tarih tekerrürden ibaret" değil midir sahi?

Mesut Yılmaz'ın Makedonya ziyareti sırasında meydana gelen kaza ve onun sonuçları basının ve ülke yönetiminin halini ortaya koyması açısından önemlidir. Kazada yaralanan ve yaşam mücadelesi veren Fikret Bila'ya sormak gerekiyor, "Yılmaz'ın ziyaretine ancak stajyer bir muhabir göndermek yeterlidir. Gezmeye eğlenmeye mi gittiniz? Orada ne işiniz var?"

Arka kapağımızı, aramızdan ayrılışının anısına Abidin Dino'nun "Mehmet Ali Aybar" isimli çalışmasına ayırdık. Saygıyla anıyoruz.

Gelecek sayı birlikte olmak üzere...

hepileri

hepileri

SAYI: 15
TEMMUZ
AĞUSTOS
1998

YALÇIN KÜÇÜK
Sol Marksizm 3

YORUMLAR
Bıyıklı-Aydın Doğan
Altında Kalırsınız 19
Kesk Henüz Sendika Olamamıştır 25
Ve Tanrı İkiz Yarattı 27

Y.K
Gelenek ile Polemik
Herkese Masalımız Var 36

ŞEVKİ ÖMEROĞLU
Uhrevi Solculuk 42

BİLGESU ERENUS
Bir Tasvirin Önünde 47

MESUT ODMAN
Solun Yakın Geleceğine İlişkin
Naif Sorular 56

HASİP AKGÜL
Ölümün İki Yüzü 62

OGÜN KIRTIL
Peyami Safa'nın Kadınları 66

FULYA GÜRSES
"Önce" Payidar 76

hepileri, aylık sosyalist dergi

Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü:
Hüseyin ÇEVİRGEN
Genel Yayın Yönetmeni:
Doğan GÜÇLÜ
Koordinatör: **Onur ERK**
Avrupa Temsilcisi: **Şevki ÖMEROĞLU**
Tel&Fax: 0049-221 641 685

Yönetim Yeri: Büyük Parmakkapı Sok. 20/4
Beyoğlu / İstanbul Tel&Fax:(0212) 292 29 45
Döviz Hesabı:Pamukbank-26866975
TL için İş Bankası-1022 30000 741510
Baskı: Mart Matbaacılık
Kapak Resmi: Clyfford Still,"1944"
Arka kapak: Abidin Dino: "Mehmet Ali Aybar"

SOL MARKSİZM

Yalçın KÜÇÜK

yeni yaratılara düşkün, Bilgesu'ya.

"Then came Feuerbach's Essence of Christianity. With one blow it pulversized the contradiction, in that without circumlocutions it placed materialism on the throne again. Nature exists independtly of all philiosophy."

...

"Enthusiâsm was general; we all became all at once Feuerbachians."

F. Engels, Feuerbach and End of Classical German Philosophy, S. W., p. 602-603

"In Germany there were Marx and Engels and the earlier Kautsky; in Poland, Rosa Luxemburg; in Russia, Plekhanov and Lenin; in Italy, Labriola, who (when we had Sorel!) could correspond with Engels as equal to equal, then Gramsci. Who were our theoreticians? Guesde? Lafargue?

L. Althusser, For Marx, p. 23

"Une étrange folie possède les classes ouvrières des nations où regne la civilisation capitaliste. Cette folie traine à sa suite des misères individuelles et socials qui, depuis deux siècles torturent la triste humanite."

"Dans la societé capitaliste, le travail est la cause de toute dégénérescence intellectuelle, de toute deformation organique."

P. Lafargue, Le Droit à la Paresse, p. 23

"Sorunlarımız büyüdükçe biz büyüyoruz."

"Devrim yaklaştıkça Marx, Engels, Lenin, Stalin normal insan oluyorlar."

Y.K., Günlük Notlar, 10 Kasım 1988

Marx'ın kişisel gelişimi ve daha önemlisi, Marx'ın düşüncesinin oluşumu, acaba, "marksist" yöntemlerle ele alındı mı? Marx ve düşüncesi, tümden red ile tümden tapınma dışında bir bilimsel ve ayrıca bir devrimci çözümlemeye layık değil midir? Peki, daha da önemlisi, bir "sol marksizm" yazılabilir mi ve eğer yazılabilirse, zamanlı mıdır? Acaba ve belki sormak bile çok non-ortodoks sayılabilir, bir "sol marksizm" yazılacak olursa, artık yazılana "marksist" demek mümkün olur mu? Bu soruları, şimdi, bu netlikle ortaya koyuyorum; aslında, sorunların çok dikkatli ve aynı zamanda embryonnaire aşamada formülasyonlarım yeni değil, bunları, ilk yazılımlarını altmışlı yılların sonlarında yaptığım, "Sovyetler Birliği'nde Sosyalizmin Kuruluşu" çalışmamda, yetmişli yılların sonlarının damgasını taşıyan, Sosyalist İktidar'da, seksenli yılların ürünü Toplumsal Kurtuluş'ta, bulmak mümkündür. Şimdi ise mümkün olan kısalıkta, bir bütünlüğe kavuşturma zamanıdır.

Acaba, Marx'ı ve sistemini, net bir "sol marksist" perspektifle ele alma denemelerinin başka örnekleri var mı, bilmiyorum; bununla birlikte ben, Brecht'in, ancak bir dahi sanatçıda rastlayabileceğimiz bir sezgiyle saptadığı, "radikal olan komünizm değildir, asıl radikal kapitalizm'dir"(*) 'sözünde de, bu soruları okuyorum. Kapitalizm, çok daha radikal ve çok daha net olduğu için, emperyalist haliyle, bir

---

* "Ce n'est pas le communisme qui est radical, c'est le capitalisme."
Aktaran, E.Wolf, Les guerres paysannes de vingtieme siecle, Paris, 1974, p.282
Bu incelemenin başında belirtmem gerekiyor, Paris'te yazıyorum; Paris, bilim ve araştırma açısından tam bir çöldür, kütüphaneleri fakr-ü zaruret içindedir. Ayrıca, normal bir araştırıcı için, bir kütüphaneye gitmek en az bir saatlik tren gidişi ve bir →

tek kurşun atmadan, dünyanın en ileri donatımlı ordusuna sahip bir sosyalist düzeni, bütün propagandaların aksine ve bu, bugün açıklıkla görülebiliyor, arkasında çok ileri bir ekonomik yapı bırakarak ve bunları da tesilm alarak, tarihten silmiştir. Bu silebilme başarısının nedenlerini ararken, Marx'ı tartışma dışında tutmamız mümkün değildir ve daha önemlisi, bunu "marksist" saymanın imkansız olduğunu sanıyorum.

Ne demek? Bu soruya, belki bir başka soruyla, Marx'ın, "Feuerbach Üzerine Tezler" adıyla bilinen enigmatique deklarasyonunun acaba, Marx'ın kendi kendine uyguladığı bir "proletarya diktatörlüğü" olarak anlaşılıp anlaşılamayacağını sorarak, cevap arayabiliriz. Engels, Marx ile birlikte, en çok "Sol Hegelist" oldukları bir zamanda, 1841 tarihinde, Feuerbach'ın, zamanında, gerçekten devrimci, zamanına göre ancak prophetique denilebilecek, "Hristiyanlığın Özü" çalışması ile karşılaştıklarında, öncelikle Marx ile kendisini ve daha sonra, diğerlerini kastederek, "birden bire biz hepimiz feuerbachyan oluverdik" diyordu. Engels'in, zamanına göre bu inanılmaz eser için söyledikleri, bununla sınırlı kalmıyor; bu kitabın "özgürleştirici etkisi" üzerinde duruyor.(1) Hegel'i bitirdiğini kaydediyor ve Marx ve kendisi için, materyalizme bir kapı açtığını, materyalizm ile bağlarını kurduğunu belirtiyor. O sırada, derin bir biçimde, "genç hegelist" ya da sol hegelist olan Marx, "Hristiyanlığın Özü" çalışmasının çıkışıyla, Feuerbach'ın, "the scholar who loves truth" tipolojisinden beklediklerine büyük bir uyum göstererek ateşli bir Feuerbach hayranı ve izleyicisi olmuştur; pek çok marxologue, daha sonra Marx'ın ünlendiği kavram ve söyleyişlerin önemli bir bölümünün, bunlar arasında, "alienation", yabancılaşma, en başta geliyor, Feuerbach'a ait olduğunu saptamaktan geri kalmıyorlar.(2) Bu nedenle, eğer marksist düşünme yöntemi içinde kalınırsa, böylesine bir entellektüel bağlılıktan kopabilmek için, bu kadar kısa bir zamanda, yine Marx'ın, bir başkasından, Blanqui'den alıp ünlendirdiği bir kavramı kullanarak, bir proletarya diktatoryasına ihtiyaç olduğu sonucuna varabiliyorum.

Bugün insanlık, "Sol Marksizm" ihtiyacı içindedir. İnsanlığın ilk ve büyük şarkısı olan ve benim için hâlâ güzel, ilk sosyalist düzenin yıkılışına verilecek ilk cevap sol marksizmin kurtuluşunu ciddiye almak olmalıdır. Bu devrimci ve yaratıcı bir görevdir; sonunda çıkacak yeni bilime, "marksizm-leninizm" veya "sol-marksizm" denmesi veya denmemesi, hiç önemli değildir. Önemli olan sağ tortularından temizlemek ve sol bütünlüğüne kavuşturmaktır.

Hiç kuşku yok, Marx'ın "Feuerbach Üzerine Tezler" manifestosu, entellektüel planda, mükemmel bir proletaryan diktatörlük örneği'dir; burada da Marx, Feuerbach'ın çalışmaları içinde, sadece, Essence of Christianity'nin adını anmaktadır. Bunun da yerinde olduğundan kuşku duyulmaması gerekiyor; üstelik, her zaman bir tarihsel belge olarak gördüğüm ve çok zaman heyecan duymadığım Komünist Manifesto ile karşılaştırıldığında çok daha yol açıcı olan Marx'ın Feuerbach Manifestosu'nda, Marx'ın, bir sistem olarak Essence'deki çözümlemenin özüne bağlı olduğunu, ancak Feuerbach'ın düşünmenin ve teorinin uyarıcısı olarak duyumları görmesine karşılık, insan eylemini ve özellikle devrimcileştiren eylemi, revolutionising practice, ihmal etmesini eleştirdiğini görüyoruz. Bu eleştiri çok yerindedir; Marx, Feuerbach'ın yaptığı üzere, dünyevi ailede, kutsal ailenin sırrını keşfetmenin önemini görüyor; ancak, yetersiz buluyor ve dünyevi aile'nin kendisinin de, "teoride eleştirilmesini ve eylemde devrimcileştirilmesini"(3) gerekli sayıyor. Marx'ın, eleştiriye ve

---

saatlik de dönüşü demektir; üstelik, Bibliotheque National'ın dışındakiler, tekrar ediyorum, son derece yoksul durumdadır ve burada da çalışmak için iki saat yola ayrılsa bile, içeride yer bulmak, tümüyle bir şans meselesidir. Bu nedenle, bu incelemeyi ancak, Paris'te evimde bulundurabildiğim kaynaklarla sınırlı kalarak yapabiliyorum; Brecht'in bu önemli sözünün yerini de başka bir kaynakta gösterebiliyorum, halbuki, second-hand kaynak kullanmak, benim üslubum olmamıştır. Zorunluluktandır.

L.Feuerbach. The Essence of Christianty. 1843-1956. N.Y., p. XLIII

devrimcileştiren eyleme yapmış olduğu bu referanslar, son derece ve belki de, Feuerbach'ın Essence'i kadar zamanlıdır.

Feuerbach Manifestosu'nun, onbirinci ve sonuncu tezi en çok bilinenidir; ben, bunu ilk öğrendiğim zamanlardan itibaren, bunun neden önemli olduğunu bir türlü anlayamadım ve şimdi ise kesinlikle eskidiği inancındayım.(*) Bundan önceki, onuncu tez ise, dün önemliydi ve bugün de önemini korumaktadır; burada Marx, "eski materyalizmin bakış noktası 'sivil' toplum'dur, yenisi'nin bakış noktası insani toplum veya toplumsallaşmış insanlıktır" diyor ve bununla Marx, Feuerbach'ın bu büyük keşfinin en önemli eksikliğini, devrimcileştiren toplumsal eylemliliği, sisteme sokmuş oluyor.(4) Marx, altıncı tez'de, insanın özü'nün, bir bireyin özünün soyutlanması olmadığını ve gerçekte, insan özü'nün mutlaka, toplumsal ilişkilerin bir bütünlüğü olduğunu belirtiyor; bu belirtmelerde, örgütlü ve siyasal eylemlilik, gizlidir.

Güzel, ancak, bu sonuç, birkaç önemli soruya kapı açmaktadır; bunlardan birisi, devrimci eylemlilik'in, Marx'ın sistemine, kalıcı ve sürekli çalışan bir aktör olarak girip girmediği ile ilgilidir. Bu soru, sözünü ettiğim entellektüel düzlemle proletaryan diktatörlük'ün sonuç verip vermediği sorusuyla özdeştir; yalnız bu kadar değil, entellektüel düzlemli proletaryan diktatörlüğü bir kez formüle edilince, bunun, Marx'ın sisteminin diğer alanlarında da, zorunlu olup olmadığı sorusu ortaya çıkmaktadır. Bunlardan ilki, demokratizm sorunu'dur.

Marx'ın, Feuerbach'ın Essence'nin büyük bir entellektüel rüzgar yarattığı sırada, Köln'de yayınlanan Rheinische Zeitung Gazetesi'nin yazı müdürü olduğunu biliyoruz; bu gazete, radikal burjuva dünya görüşüne sahiptir. Marx, burada, sadece bir demokrattır ve Feuerbach'ın bildirdiğine göre, komünizm düşüncesinden uzaktır ve bu uzaklığını, gazetenin yazı işlerinin bir açıklaması biçiminde, komünizmin, teorik ve pratik imkansızlığını belirterek, ilan etmekten geri kalmamıştır.(5) Halbuki bu zamanda, komünizm, bazen sosyalizm ve bazen de komünizm etiketiyle bilinmektedir ve tam bu sırada da, Fransa'daki sosyalist ve komünist hareketler, Almanca yayınlanmaya başlamıştır. Bu nedenle ve bu bilgiler karşısında, daha sonraki yıllarda bilimsel sosyalizmin kurucusu Marx'ın bu tutumu mutlaka açıklanmaya muhtaçtır ve ayrıca, şaşırtıcı ölçüde bilimsel dürüstlüğe sahip ve bunu her

fırsatta göstermiş olan Marx'ın bu ihtiyacı görmemiş olması imkansızdır. Gerçekten de Marx, ilk olgun çalışması saydığı, Contribution'un önsözünde, bu ihmaline bir cevap aramaktan geri kalmıyor ve bir yandan, o sırada, belki de bir Fransız modası olarak gördüğü komünizm üzerinde söz söylemeyi, bir tür "heveskarlık" ve kullandığı sözcükle, "dilettantism" sayıyor ve öte yandan da, önceki çalışmalarının "Fransız teorilerinin içeriği üzerinde bir görüş açıklamaya" imkan vermediğini ileri sürüyor.(6) Böyle bir cevabın içtenliği kesindir; ancak, ikna edici olduğunu ileri sürmek, zor görünmektedir.

Kuşkusuz, ikna edici olup olmaması da hiçbir öneme sahip bulunmuyor; önemli olan, Marx'ın kendisinin ve sisteminin, bu demokratik darbeden kurtulup kurtulmadığıdır. Bu soruya da ce-

* "Filozoflar, çeşitli biçimlerle, sadece dünyayı yorumladılar; halbuki sorun, dünyayı değiştirmektir"; doğru, ancak eskimiştir. Şu anda, dünyanın yorumlanması kesinlikle yapılmamaktadır ve ülkemizde ise tümüyle eksilmiştir. Bu yargım, eğer "yorumlama" sözü, günlük dildeki anlamda ele alınırsa, itici ve haksız bulunabilir; fakat, yorumlamanın sadece ve sadece teorik bakış olduğu hatırlanırsa, sanıyorum, haklılığının kabul edilmesi zorunluluğu vardır.

vap ararken, ilk planda kaydetmemiz gereken ve tartışma götürmeyen üç hayati olgu bulunmaktadır. *Bir: Marx, Almanyalı siyasi göçmenlerin*, silahlanarak, Almanya'da düzeni değiştirme önerilerine kesinlikle karşı çıkmıştır. Karşı çıkarken, bunları "ciddı" bulmadığı kaydediliyor; yalnız not edilmesi gerek, silahlı mücadelelere ilkesel olarak karşı olanların, hiçbir silahlı grubu "ciddi" bulması imkansızdır. Çünkü, ne yazık, dünyadaki tüm silahlı hareketler, değişen ve fakat mutlaka ciddı boyutlara ulaşan bır ciddıyetsizlikle, beraber varolmuşlardır. İki: Marx'ın, '48

Bir sosyalistin demokratlığı kabul etmesi, inançlarından dönmesi demektir. Söylemeye gerek yok, sosyalizmin pek çok tanımı türünden, özgürlük tanımı da ayrıdır ve bunların, demokrasi kategorisi ile hiçbir ilgisi bulunmamaktadır. Sosyalist, hiçbir zaman demokrat değil ve ancak, tarihin görmediği ölçüde özgür ve özgürleştiricidir. Rusya Marksizmi kanalı ile gelen bu bilim dışı ve aynı anlama gelmek üzere, eklektik anlayışı terk etme zamanının çoktan geçtiğine işaret etmek zorunluluğunu duymaktayım.

Devrımleri öncesınde, gelmekte olan devrimlere karşı tutumu, en azından olumsuzdur; erken bulmuştur.(*) Üç. Marx'ın, Paris Komünü'ne varan hareketler için de hiçbir heyecan duymadığını biliyoruz. Bunlar ve diğer kayıtlar, Marx'ın, yaşadığı dönemi süsleyen ve şiddet içeren bütün önemli siyasal olaylara ya karşı olduğunu ya da uzak kaldığını göstermektedir.

Belki bu hayati olguları açıklayacak olanlar yine de hayati olgulardır; Marx'ın, doğduğu zaman *kesitinde, daha sonraki marksist terminoloji ile,* "burjuva-demokratik" olan Büyük Fransız Devrimi'nin esin rüzgarları hâlâ etkilidir. Bu, modern devletin bu büyük ve demokratik dönüşümünü, yine marksist yazının önemli bir terminolojisi ile kaydedecek olursak, "spontane" bulmak durumundayız; önemli bir entellektüel birikimden sonra, bir tür örgütsüz ve yöneten örgütlü iradeden yoksun bir kurtuluş'tur. Diğer yandan, tam doğduğu yıl, 1818, Fransa'nın da, Büyük Napolyon'un, dünya tutuculuğu tarafından nihai olarak mağlup edilmesinden üç yıl kadar kısa bir zaman sonra, dünya tutucular klübüne alınışına tanıklık etmektedir.(7) Marx'ın yaşamının ilk otuz yılı, Büyük Devrimi'nin özgürleştirici havasını izlediği için çağdaşlarına daha da karanlık gelen ve bütün Avrupa'yı, ilericiler ve statükoyu değiştirmek isteyenlerin tümü için, bir büyük hapisaneye çevıren bir "restorasyon" döneminde geçmiştir. Bugünkü, computer sistemlerinin eksikliğini, Metternich'in gizli polis ağı hakkıyla giderebilmiştir.

Marx'ın, Avrupa'da sürekli bir yerden diğerine kaçmak zorunda kalışını, bu çevrede ele almak gerekmektedir; yoksa bu takipler, zamanın dünya gericiliğinin gözünde, Marx'ın tehlikeli bir devrimci olduğu anlamına, kesinlikle, gelmemektedir. 1848 Devrimleri'ne kadar süren bu utanç verici restorasyon yıllarında statüko ile en küçük sorunu olan aydınlar veya sınırları revıser etmek isteyen tüm nasyonalistler, eğer silaha sarılıp dağa çıkamıyorlarsa, sürekli deplasmana mahkum demektir. Marx, bir istisna değil, genel kuralı oluşturanlardan birisidir; Proudhon'a mektuplarında da görüyoruz, her durumda muhatabını gizliliğe davet etmesi de gizli örgüt olmalarından değil, Metternich'in casuslarının her işe burunlarını sokmalarından kaynaklanmaktadır.

Öyleyse, bır yandan, Büyük Burjuva Devrimi'nin, demokratizasyon yönündeki büyük açılımlarının hayali ve diğer yandan, Viyana merkezli Kutsal İttifak'ın, bütün Avrupa'yı içine alan ve Eski Düzeni bile aratan bir baskı düzeni kurmuş olmasının, çağdaşlarında ve bu arada Marx'ta, bir demokratik çarpıklık yaratmış olduğunu düşünmek durumundayız. Belki de bu, Marx'ın Collected Works'ta bunun çeşitli referanslarını görüyoruz, demokrasinin bılimsel niteliğini çok net biçimde saptanmasına karşın, bu

---

* Kırk Sekiz'e karşı Marx'ın bu olumsuz tutumunu, çağdaşı Tocqueville'in çok daha önemseyen ve gerçekçi bakışıyla karşılaştırmasını, daha önce "Kırk Sekiz'e Iki Bakış: Tocqueville ve Marx" başlığıyla ele aldım. Bunun için bakılabilir.

Y.Küçük, Sovyetler Birliği'nde Sosyalizmin Çözülüşü, İstanbul 1991, s.178 ve sonrası.

saptamalar, sisteminin belirleyenlerinden birisini yapmasını engellemiştir. Marx, birçok yazısında, demokrasinin bir devlet biçimi olduğunu açıklıkla yazıyordu; demokrasinin bir devlet biçimi olma karakteri, mutlaka özel mülkiyetle ve zor uygulamasıyla birlikte olmasını gerektirmektedir. Bu ise, bir yanda, ister "saf" isterse "burjuva" demokrasisi ile diğer yanda, diktatörlüğü, aynı kategori içine sokmaktadır; daha açıkçası, diktatörlük ile demokrasi arasındaki, bir nitelik değil, ancak nicelik farkı vardır.

Burjuva devletin bir biçimi demokrasi ve diğer biçimi ise diktatörlük'tür; bunlar arasındaki ilişkinin lineaire ve tek yönlü olduğunu, düşünmemiz ise, artık imkansızdır. Eğer bunları kabul ediyorsak, önceki cümledeki ikinci önerme bana aittir ve birincisini, doğrudan doğruya, Marx'a borçluyuz; öyleyse, bir sosyalistin demokratlığı kabul etmesi, inançlarından dönmesi demektir. Söylemeye gerek yok, sosyalizmin pek çok tanımı türünden, özgürlük tanımı da ayrıdır ve bunların, demokrasi kategorisi ile hiçbir ilgisi bulunmamaktadır. Sosyalist, hiçbir zaman demokrat değil ve ancak, tarihin görmediği ölçüde özgür ve özgürleştiricidir.

İlave olarak, Marx'ın, tarihin akışını anlamaya çalışırken peryodizasyon yöntemine başvurması ve peryodları, bilimsel kategoriler haline getirmesi büyük bir zenginliktir; ancak, bu peryodizasyon eğilimini geleceğe aktarmasının her zaman bilimsel temelini bulamıyoruz. Bu aktarmalar, abartılı bir demokrasi vurgusuna kavuşup ondokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında, Rusya'da, narodnik etiketiyle çok görkemli devrimci demokrat eylemlilikle buluşunca, Rusya Marksizmi'ne, sosyal tarihin en önemli eklektizminden birisini formüle etme imkanını vermiştir; demokratizm ile sosyalizm, toplumsal eylemliliğin, birbirini izleyen iki aşaması haline getirilmiştir. Bunu, sosyal mücadelenin en talihsiz gelişmelerinden birisi saymak durumundayız.

Kuşkusuz, bir giriş incelemesinde, bu pek şansız eklektizmi bütün boyutlarıyla geliştirmem ve irdelemem sözkonusu olmamaktadır; ben, burada, sadece, marksizmin kaynağından Rusya Marksizmi kanalı ile gelen bu bilim dışı ve aynı anlama gelmek üzere, eklektik anlayışı terk etme zamanının çoktan geçtiğine işaret etmek zorunluluğunu duymaktayım. Sosyalizmin, tekrar, demokratik kategoriye ricat etmesi, aynı zamanda,iflas etmesi anlamındadır.

İflasın ilki, "teorik" ya da sözde teorik'tir; Büyük Devrim'in ülkesini, Fransa'yı ve Fransa'daki ancak "sözde" nitelemesi ile anlatılabilecek bir teorinin iflasına işaret ediyor. Başka nedenler bir yana, yetmişli yıllarda, Fransız sosyalistleri, Mitterand ile Fransız komünistleri, Marchais, arasında imzalanan, Ortak Program'ı bugün kaç kişi hatırlıyor, imzalayanların ikisinin de göçmüş olmaları bir yana, diğer mimarlarının bile hatırlamak istediklerini sanmıyorum. Sovyetler Birliği Komünist Partisi tarafından da takdis edilen ve bütün ilericilere sürülen(*) Ortak Program, geleceğe yönelik bu aşama anlayışına çok güzel bir

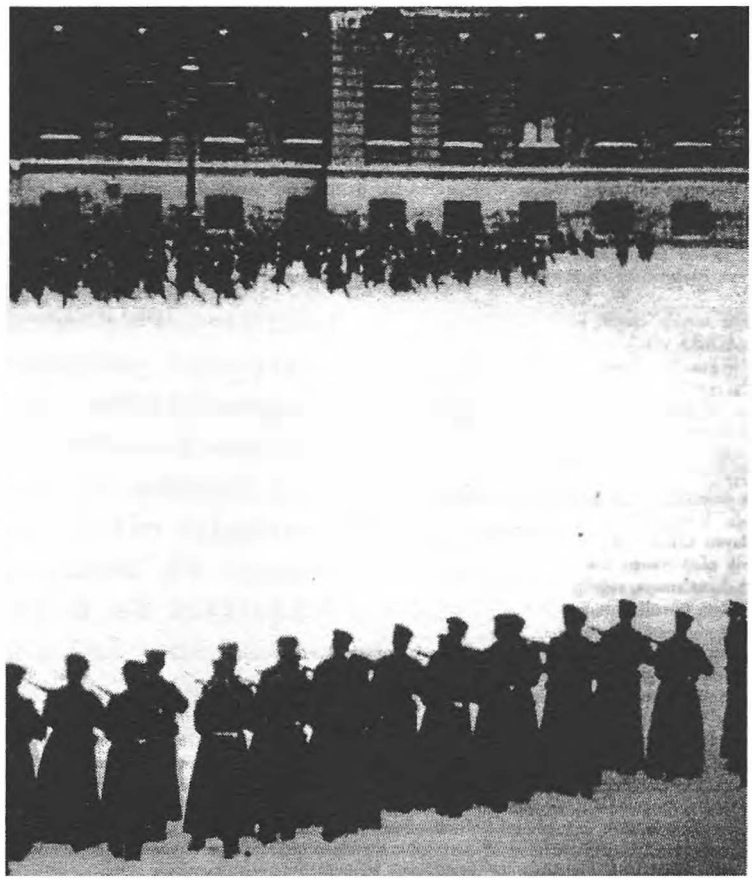

Rusya'da narodnik hareket, marksizm ile buluşunca, sosyal tarihin en önemli eklektizminden birisini formüle etme imkanı vermiştir.

* Yetmişli yılların başında askeri idare tarafından kapatılan, Türkiye İşçi Partisi'ni, yetmişli yılların ortasında, yeniden kurmaya çalışırken, Programı, Başkan Behice Boran Yoldaş ve iki arkadaşımızla birlikte, dört kişi hazırlıyorduk; Ortak Program'ın, masamıza düşüverdiğini hatırlıyorum. Ben, hesaba katılmasına karşıydım, ancak, yine de program çalışmalarımızı etkiledi ve bizim programımız da eklektizmden kurtulamadı.

örnektir. "Kuşatma" programı olarak da bilinen bu dökümana göre, ortak güçler, iktidara gelecekler ve ilk iş olarak demokrasinin önünde engel olarak gördükleri büyük işletmeleri dağıtacaklar ve tekelleri kuşatarak, birinci aşamada demokratik restorasyonu sağladıktan sonra, sosyalizme kayacaklar; "kayma" sözcüğünü bilerek kullanıyorum, çünkü bu aşama modellerinde, demokratik dönemden sosyalizme geçiş, nerede ise buz üstünde kaymak kadar kolay ve otomatiktir. "Sosyalistler" ve "komünistler" dünyanın kapitalist çizgide en ileri bir ülkesinde bile bir araya geldiklerini, gözlerinin, bir demokratik duvarla görmez hale getirildiğini bile göremiyorlar; daha az kapitalist ülkelerde, yalnızca karanlığa bakmaları kaçınılmazdır. İflas, Fransa'da, Mitterand'ın liderliğinde, gerçekten de, sosyalist-komünist ittifakının, seksenli yılların başında, hükümete gelmesine karşın, Ortak Program'ı, tarihin çöp sepetine atmaları ve daha da önemlisi, sağ partilerin bir ara döneminden sonra, yine sosyalist-komünist ortak güçlerin, bu kez, doksanlı yılların ortasında, tekrar hükümeti aldıklarında belki de bunları fantazi sayarak, ağızlarına bile almamalarıyla çok daha açık hale gelmiştir. Ama bu dönemde, artık görme yetilerini kaybettiklerini düşünmek zorunludur ve aslında Fransa'daki bu durum, benim sözde teorik dediğim iflasın da, tamamı değil, sadece birinci aşaması'dır

Türkiye siyasal tarihinin incelenmesinden, şöyle bir sonuç çıkmaktadır; toplumun en özgür ve tartışmalı sözcükle, en "demokratik" olduğu zaman kesitleri, aynı zamanda, iç savaş dönemleri olmaktadır. Bu sonuç, ilk bakışta, çok şaşırtıcı ve belki de, ürkütücüdür; fakat, hemen belirtilmesi gerekiyor, marksist devlet ve benim anladığım ölçüde marksist "demokrasi" kategorileri içindedir ve bu açıdan da, ilk şaşırtıcı etkisi uçtuktan sonra, kabul edilme zorunluluğu vardır.

Belki de Fransa'daki iflas, belki de Fransa'daki, gerçek "là misère de la philosophie", düşüncedeki reel sefalet, Fransa'nın en önde gelen düşünenlerinden birisi kabul edilen Profesör Touraine'in, "Qu'est-ce que la Democratie?" kitabında gizlidir. Touraine'ın bu kitabının okunması, düşünceyi ve insan düşüncesinin gelişimini sevenler için, gerçekten çok acılıdır; büyük boy, üç yüz sayfalık, bu kitabın hiçbir yerinde, kitabın başlığının "demokrasi nedir?" olmasına karşın, demokrasinin ne olduğu konusunda en küçük bir ipucuna bile rastlamak mümkün olmamaktadır. Kuşkusuz, hem Fransız Devrimi öncesi ve sonrasında ve hem Sovyet Sosyalizmi'nin prestijli günlerinde, kendisini tehdit edici bir rekabet karşısında gören, Batı dünyasının üniversite çevrelerinde geliştirilen, demokrasiye karşı, entitüsyonel-reformist yaklaşımın da hiçbir izi görülmemektedir; tam tersi, çok zaman üstü kapalı bir biçimde, bazen de açık bir cüretlilikle, bunun inkarı ile karşılaşıyoruz.

Profesör Touraine, çok açık ve hiçbir bilim adamına yakışmayan bir biçimde, demokrasinin, Amerikan siyaset biliminin bile kabul ettiği, bir kontroller sistemi, bir kuramalar bütünü oluşunu, bunu bir "une liberté négative" sayarak reddettikten sonra, demokrasiyi, süjelerin, kendi kültürlerinde ve kendi özgürlüklerinde, mücadeleleri olarak tanımlıyor; Ortak Program'da yazıldığı gibi, tekellerin etkisizleştirilmesi veya yurttaşların iradelerini etkin kılmanın engellerinin kaldırılmasını tümüyle yok sayarak, demokrasiyi, bireylerin bir kültür mücadelesine indirgiyor. Söz uygunsa, artık demokrasi, hiçbir alt yapısı ya da kurumu olmayan bir şey'dir ve bir "hava" ya da Fransız dilinin bütün entellektüel dillere soktuğu sözcükle, bir ambiance'dir. Touraine, kitabının başında, elle tutulması ve anlaşılması zor sözcükleri bol bol tekrarladıktan sonra, sonuç bölümünde, "bu, bizi, demokrasiyi, kurumların ve prosedürlerin toplamı olmaktan çok daha fazla bir kültür olarak tanımlamaya götürmektedir"[8] demektedir.

Böyle bir deyişin, bilimselliğin asgari gereklerini bile tutamadığını söylemek herhalde fazladır ve gerçekten de, Profesör Touraine'nin Fransa siyasal düşüncesinde çok seçkin bir yeri olması bir yana, dünyanın her yanında, "demokrasi" kategorisinin artık ancak ilim ve akıl dışı yaklaşılabilen bir düzeye inmiş olması, dayanakları ve içeriği anla-

şılması ve anlatılması zor bir kültür sorunu ile özdeşleştirilmesi, son derece öğreticidir.

Bu bir yana, ama ben yine de, iflas'ın daha öğretici göstergesini, Türkiye'den çıkarmak durumundayım; önce, burada ayrıca kanıtlamaya çalışmadan, daha önce yazmış olduğum bazı saptamalarımı, çok kısa olarak, hatırlatmam gerekmektedir. Bunun için, savaş ile iç savaş arasında bir ayrım yerindedir; savaş, eninde-sonunda daha reeldir, bir ilan ve bir bitiş tarihleri var. Buna karşılık "iç savaş" önemli ölçüde düşünseldir; hem devlet ile ilgili bir konseptiyonu ve hem de, düşünsel olarak, saptamayı ön koşul varsaymaktadır. Bu nedenle, iç savaşların, kitabı olmaları kaçınılmazdır; ben de kıtaplarımda, daha önce yazılmamış ya da benim okumadığım, üç iç savaş saptamış ve açıklamış bulunuyorum.

Bunlardan ilki, 1806-1826, ikincisi, 1906-1926 ve üçüncüsü ise, 1966-1996 tarihlerini içine alıyor; tarihler tartışmaya açıktır ve belki de, sonuncusuna, 1966-1986 demek, daha uygundur. Bunlardan birincisini, tarihin daha gerilerine gittiği ve dönemiyle ilgili daha kıt bilgilere sahip olduğumuz için, ihmal edebiliriz; son ikisi ile ilgili benim saptamalarım, birer iç savaş dönemi olmalarından daha şaşırtıcıdır. Bu iki son iç savaş, belki de, yirminci yüzyıl Türkiyesi'nin en özgür, eğer tartışmalı sözcüğü kullanacak olursam, en "demokratik" zaman kesitleridirler; en çok sosyal hareketlilik, en çok dernek kuruluşu, en çok partileşme, en çok gösteri, en çok grev, en çok yürüyüş, en çok tiyatro, en çok konser, en çok konferans ve belki de en önemlisi, en çok yaratıcı ürünler, bu dönemlerdedir.

Bu zaman kesitlerinin hem iç savaş ve hem de özgür olduklarını tartışmıyorum; mutlaka tartışılması gerekiyor, ancak, benim saptamalarıma göre, şu aşamada, üzerlerine dayanılacak kadar, reeldirler. Öyleyse, Türkiye siyasal tarihinin incelenmesinden, şöyle bir sonuç çıkmaktadır; toplumun en özgür ve tartışmalı sözcükle, en "demokratik" olduğu zaman kesitleri, aynı zamanda, iç savaş dönemleri olmaktadır. Bu sonuç, ilk bakışta, çok şaşırtıcı ve belki de, ürkütücüdür; fakat, hemen belirtilmesi gerekiyor, marksist devlet ve benim anladığım ölçüde marksist "demokrasi" kategorileri içindedir ve bu açıdan da, ilk şaşırtıcı etkisi uçtuktan sonra, kabul edilme zorunluluğu vardır.

Demokrasi'nin de tıpkı diktatörlük türünden bir devlet durumu ya da biçimi olması, bu iki durum arasındaki farkı da görmemize kapı açıyor; diktatörlük, özel mülkiyetten çıkan devlet zoru'nun doğrudan ve hızla uygulanması durumudur. Demokrasi ise, zor'un uygulanmasında, yavaşlık anlamındadır; Fransız Profesör Touraine'in artık görmek istemediği, Amerikan siyaset düşüncesinin bile dayandığı, demokrasiyi, bir kontroller sistemi ve karşılıklı check'ler düzeni olarak kavramak, buradaki çözümleme ile uyumludur. O kadar uyumludur ki, Türkiye'de

"Nisan Tezleri" olarak bilinen ve gerçekte, "Nisan Manifestosu" sayılmayı hak eden bu çıkışında da Lenin, belki de kendisinden tam bir kopuş içindedir. Bunu, Nisan Manifestosu'nun ilk açıklamalarını yaptığında, sürgünden dönüşünde, Moskova Garı'nda, kendisini karşılamaya gelenlerin tepkilerinden de biliyoruz; istasyona gelenlerin hepsi yoldaşı ve söz uygunsa, hepsi "leninist" idiler ve ancak Lenin'in bu sözlerini işitince, hep birlikte, çoğu neredeyse, Lenin'in artık çıldırdığına karar veriyorlardı.

bizim, Amerika'da Chomsky'nin büyük bir diktatoryal mekanizma olarak tanımladığımız "medya", işte bu burjuva biliminin işaret ettiği check'ler düzeninin etkisini, ortadan kaldırmaya yöneliktir ve "medya", devletin iki durumundan diktatoryal konuşu, "demokratik" görünümle sürdürmeye imkan vermektedir.

Hiç kuşku yok, demokrasi, devlet otoritesinin, ister polis ve isterse vergi-bütçe düzenlemelerinde, çok yavaş yürümesi demektir; iç savaş ise, belli bir siyasal coğrafyada, devlet otoritesinde boşlukların kabul edilmesidir. Devlet, otoritesinin geçmediği yer ve kurumu, tanımı gereği, kabul etmemek ve bunu gördüğü zaman da, kendi legalitesini aşarak, bu duruma son vermek eğilimindedir; işte, buna, iç savaş ilanı diyoruz. Dolayısıyla kavramsal olarak, iç savaş dönemleri ile "demokratik" genişlemelerin aynı yer ve zamanda ortaya çıkması kaçınılmazdır.

Ancak bu kaçınılmazlık, aynı zamanda, pratikte, demokrasi'nin sonudur; çünkü, ancak iç savaşta açılan bir düzeni, insanlığa layık görmek imkansızdır. Bu pratik son, aslında, teorik son'dur.

Türkiye pratiği, böylesine, bir bilimsel gerçekliğe açılmıştır; bunu, çok önemli sayıyorum. Eklemeden geri kalamıyorum; altmışlı yıllarda, Türkiye'de hem tip-entelijansiyası ve hem de yön-entelijansiyası(*), Marx'tan daha çok batı iktisat ve sosyolojisinin radikal önermelerine dayanarak, demorkrasi ile ekonomik kalkınmanın bağdaşamayacağını ileri sürüyordu; bu, kalkınmanın, devlet zorunu, bir kalkınma planı çerçevesinde, hızla uygulamaya koymayı gerektirdiğinde ve ancak, demokrasi'nin bir yavaşlık düzeni olması nedeniyle, bunu frenleyeceği inancından kaynaklanıyordu ve doğru çıkmıştır. Üstelik, Türkiye'de, seksenli ve doksanlı yıllarda "büyük" kalkınma gözlendiği iddiasıyla bir kez daha doğrulanmıştır; çünkü, 24 Ocak 1980 tarihli vahşi kapitalist ekonomik programın arkasından gelen 12 Eylül 1980 askeri cuntasıyla, Türkıye, tarihinin en acımasız diktatoryal dönemlerinden birisine girmiştir. Bütün bunlar, Türkiye pratiğinin çok büyük, teorik açıklıklar getirmiş olmasının, ek göstergelerıdir; acıdır, ancak, çok teorik bir gücü bulunmaktadır.

Türkiye pratik-teorik ilişkisini tekrar bıraktığımızda, ünlü soruyu hatırlamadan edemiyoruz, peki bu durumda "şto sdelat?" ve peki çıkış olmadı mı? Doğrusu, böyle bir çıkışın da, demokratik aşamayı sosyal mücadelenin önüne bır Çin Duvarı türü örme işine en çok katkıda bulunan bir coğrafyadan ve belki de kişiden gelmesi yine de şaşırtıcı sayılmamalıdır; sosyal mücadeleyi bu çıkmazdan çıkaran Lenin olmuştur. "Nisan Tezleri" olarak bilinen ve gerçekte, "Nisan Manifestosu" sayılmayı hak eden bu çıkışında da Lenin, belki de kendisinden tam bir kopuş içindedir. Bunu, Nisan Manifestosu'nun ilk açıklamalarını yaptığında, sürgünden dönüşünde, Moskova Garı'nda, kendisini karşılamaya gelenlerin tepkilerinden de biliyoruz; istasyona gelenlerin hepsı yoldaşı ve söz uygunsa, hepsi "leninist" idiler ve ancak Lenin'in bu sözlerini işitince, hep birlikte, çoğu neredeyse, Lenin'in artık çıldırdığına karar veriyorlardı.

Bu tepkilerinde haklıdırlar; çünkü karşılayanlar, gerçekten, marksist-leninist ideolojideydiler, fakat, Lenin, artık eski Lenin değildi ve eski vurgularından tam bir kopuşu canlandırıyordu. O tarihe kadar pek çok yazısında ısrarla demokratik aşamayı öne sürmüş ve hatta kutsallaştırmış olan Lenin, Rusya'da o anda geçerli duruma uygun politikanın, "v perehode ot pervogo etapa revolyutii", ihtilalin birinci aşamasından, "ko vtoromu ce etapu", ikinci aşamasına "geçiş" olduğunu ilan ediyordu; daha da önemlisi birinci aşamada iktidarı burjuvaziye verme ile, doğrudan doğruya, "v silu nedostatoçnoy soznatel'nosti i organizovannosti proletariata", proletaryanın bilinç ve örgütlülük düzeyinin yetersizliğine bağlıyordu. Yepyeni bir durum ve belki tam bir kopuştur.(9) Proletaryanın bilinç ve örgütlülük düzeyinin saptanması bilimsel olmaktan çok, siyaset ve hatta siyasi sezginin alanına girmektedir ve böylece, 1917 Rusya ilkbaharı itıbariyle, kapitalizmin gelişmesine dayalı bilimsellik iddiasıyla, sosyalist iktidarın önüne, demokratik seçenekleri çıkarmak tarihe karışmış oluyordu. Lenin'in, hem Marx'a ve hem de kendisine karşı asıl devrimi buradadır.

Bu "devrim" Rusya Marksizmi'nde kalıcı olabilmiş midir; bu sorunun cevabını aramak yerine, Marx'ın kendi kendisine, Feuerbach Manifestosu'yla uyguladığı proletarya diktatörlüğünün Marx'ın sistemi içerisinde kalıcı olmadığı sorusuna cevap aranması gerektiğini düşünüyorum. Burada da söylenmesi gereken(**)1875 tarihli, "Gotha Programı'nın Eleştirisi" çalışmasına bakılacak olursa, bu soruya olumlu cevap vermek mümkün olmadığı yönündedir. Rusya Marksizmi'nin neredeyse gizli bir anayasa haline getirdiği bu çalışmasında Marx, o zamanlarda tartışılan, ürünün bölüşümünün, katkıya ya da ihtiyaca göre yapılacağı tartışmasına müdahale et-

---

* Yeni kuşakların, bunları bilmemesi ihtimaline karşı açıklamakta yarar var; tip-entelijansiyası, Türkiye İşçi Partisi'nin, Mehmet Ali Aybar Bey ile Yoldaşımız Behice Boran Hanım'ın, liderliğindeki aydın hareketidir. Yön-entelijansiyası, hep dostum, Sevgili Doğan Avcıoğlu ile Profesör Mümtaz Soysal'ın başını çektiği, Yön Dergisi çevresindeki görkemli açılımın aydınlanması'dır. Bu ikisi hep birbirine karşı biliniyordu; öyle mi, ben başbakanlıkta bir uzman ve hatta zaman zaman daire başkanı olduğum sırada, Tip bilim kurulu üyeliği yapıyor ve aynı zamanda Yön'e yazılar ve bazısı da, Doğan'ın imzasıyla yayınlanan, başyazılar yazıyordum, belki de sanıldığı kadar karşı değillerdi.

** "Marx'ın Gotha Programı'nın Eleştirisi çalışmasında yazılı ilkelere sıkı sıkıya bağlı kalınarak sosyalizmden ayrılmak mümkündür." Y. Küçük, Sovyetler Birliğinde Sosyalizmin Çözülüşü, op. cit., s. 391

mektedir; herhalde, tartışmanın iki argümanının da, Marx'tan önce var olduğunu söylemek fazla sayılmamalıdır. Tartışmanın taraflarından bir bölümü, ürünün bölüşülmesinin, katkıya göre olmasını ve diğerleri de ihtiyaca göre olmasını savunuyorlar; Marx'ın katkısı ise bilimsel olmaktan çok uzak ve yalnızca eklektik'tir.

Başka yerlerde, "sosyalizm" ve "komünizm" isimlerinin tarihsel ve siyasal gelişimini izlemeye çalıştım; ikincisinin kullanışı daha eskidir ve Marx ile Engels'in ünlü Manifesto'ya o zamanlar daha çok bilinen "sosyalist" yerine, "komünist" adını vermeleri, birincisinin, özellikle ütopyacıların yoğun bir biçimde kullanmaları nedeniyle, ütopyacıların kendileriyle birlikte, yıpranmış olmasındandır. Aynı şekilde, "komünist" adı da, Paris Komünü'nü izleyen büyük katliamlar ile çok büyük darbeler alınca, yerine, çok garip ve yine son derece eklektik, "sosyal demokrat" adı alınmıştır. Herhalde, Rusya İhtilali'ni sonuca ulaştıran "Bolşevik" Parti'nin bile adının, "sosyal demokrat" olduğunu hatırlamak, çok öğreticidir; tekrar, komünist nitelemesine dönüş, "sosyal demokrat" lider ve partilerin, Birinci Dünya Savaşı'nın ateşleri içinde yok olmalarından kaynaklanmıştı. Bu özet, bu kez, komünist düzende aşamalar olduğu kabul edilse bile, bunları, bu isimlerle çağırmanın hiçbir ciddi temelinin olmayacağını göstermeye yetmelidir; öyle umut ediyorum.

Uzatmadan ifade etmek gerekirse, komünist düzenin ayrı ayrı ve üstelik bölüşümü birbirine zıt çözümlere sevk edecek kadar farklı aşamaları olduğunu düşünmek, bilimsel açıdan imkansızdır. Marx'ın ise adı ister sosyalist ve isterse komünist olsun, bu düzeni, aşamalara ayırarak, birincisinde, bunu bir "bourgeois right" olduğunu özellikle belirttikten sonra[10], katılan emek ve ürün arasında kurulacak her türlü bağın tamı tamına bir kapitalist münasebet olduğu gerçeğini bir tarafa atarak, "katkıya göre bölüşüm" ilkesini önermesinin bilimsel temellerini bulmak güçtür. Bu, bir yanıyla, kapitalizm rüzgarından kopmamak ve diğer yanıyla Feuerbach Manifestosu'nda çok büyük bir haklılıkla ileri sürdüğü, devrimcileştiren pratiği tümüyle unutmak demektir. Ancak, sosyalist devriminin, işçi sınıfının hiçbir örgütlü ve bilinçli mücadelesi olmadan, gerçekten kendiliğinden, gerçekten ilahi bir catastrophe finali ile, gelmesi halinde, böyle bir durumu düşünmemiz ve kabul etmemiz mümkündür.

Lenin, Nisan Manifestosu'nda, 1917 Şubatı'nda iktidarı, burjuvazinin ellerine bırakmayı, işçi sınıfında, bilinç ve örgütlülük eksikliğine bağlıyordu; kendisiyle birlikte çelik bir iradeyi getirerek eksikliğin bir bölümünü giderdiğini görüyoruz. İktidarın alınışı, eklemem gerekiyor, verilişi kadar olmasa bile son derece kansız gerçekleşmiştir, bu da, örgütlülük sorununu yepyeni açılardan ve yeniden tartışmayı zorlamaktadır; bu incelemeyi pek aşıyor. Ama, iktidar, Nisan Manifestosu'nun estirdiği rüzgarla alınmıştır; bunu saptıyoruz. Ancak, Marx'ın Gotha Programı Eleştrisi'ni çok kutsal kabul eden yeni sosyalist yönetim, katılan emekle karşılığı arasında bir zihinsel bağ kurup, bununla, sosyalizmde temel kapitalist ilkeyi yaşatarak kaçınılmaz bitişini de hazırlamıştır.[11]

Yetmiş yıl en temel kapitalist ilke ile yetişmiş bir işçi sınıfının, sosyalizmi korumak için kımıldamayı zahmete değer bulmaması, bana şaşırtıcı gelmemiştir.

Bu kez de Rusya pratiğini terk ederek teori alanına dönecek olduğumuzda sormak durumundayız, Marx'ın, Katkı'nın önsözündeki, insanların bilincinin varlıklarını belirlemediği ve tam tersine toplumsal durumun, bilinci tayin ettiği, önermesini[12], ezberlemeyen marksist var mıdır, sanmıyorum. Bu önerme, ne ölçüde kendisini işletebilmiştir; şimdi de bu soruya geçebiliriz ve Marx ile Engels'in yazdıklarından, Marx'ın Kapital'deki son derece öğretici formülasyonundan, "sermayedar, kişilik kazanmış sermayedir", burjuva sınıfı için, bu önermenin mutlak bir işlerliği olduğunu öğreniyoruz. Öte yandan, bildiğimiz

köylü devrimlerinin en şanlılarından birisini borçlu olduğumuz Emilio Zapata ile Pancho Villa'nın, gericiliğin bütün kalelerini zaptettikleri zaman, büyük bir yönetim aczi ile ve daha önemlisi bunu kabul ederek, sarayın tepesine, yönetmek üzere, "bir namuslu adam aranıyor" ilanının asıldığı rivayet ediliyor[13]; bu, köylü yoksulluğunun isyan içgüdüsünü doğurmakla birlikte, hiçbir yönetim bilinci ve yetisi yaratmadığı anlamındadır. Peki, işçi sınıfında durum nedir ve eğer Marx'ın Gotha Programı Eleştirisi'ndeki kapitalizme büyük ve haksız tavizini kabul edecek olursak, işçi sınıfında sosyal konum, neden bilinç yaratmıyor? Bu soruya, kolayca, yine Alman İdeolojisi'ne dayanarak, doğum izlerini hatırlayarak cevap verebileceğimizi düşünebiliriz; ancak, burada sözkonusu olan kapitalizmden komünizme taşınan iz ya da bulaşıklık değil, doğrudan doğruya kapitalizmin kendisi olmaktadır. Dolayısıyla, teorik düzlemde Alman İdeolojisi, bir cevap getirmekten uzaktır ve pratikte ise durum daha cevapsızdır; çünkü başka Sovyet uzmanları da gösterdiler ve ben de "Sosyalizmin Kuruluşu" çalışmamda ayrıntısıyla ortaya çıkardım, "gigantommania" ve arkasından gelen, "anti-gigantommania" politikaları, Sovyetler'in dünyanın en büyük fabrikalarını gerçekleştirdiler. Bu, otuzlu yıllardadır; demek oluyor, Sovyet işçi sınıfı, altmış yıl, kapitalizmde bile ulaşılamayan büyük ve modern işletmelerde çalışıyor ve yine de, kapitalizmin temel ilkelerinden veya bulaşıklığından kurtulacak bir bilinç düzeyine ulaşamıyor, burada çok ciddi sorunlar olduğu açıktır.

Sorunlar mı, "otuzlu yıllar mı?" Eğer bana bir uzmanlık yüklenecek olursa, ben en çok, yirminci yüzyılın otuzlu yıllarıyla ilgiliydim; otuzlu yıllara ayrı bir düşkünlüğüm hep oldu ve hâlâ var. Sovyetler Birliği'nin otuzlu yıllarını inceleyeceğim zaman, meslekten bir kalkınma iktisatçısı ve meslekten bir plancı olarak, kalkınmanın ve büyümenin ve özellikle bunu hızlı yapmanın, insanlık için çok hastalıklı bir tutku olduğunu, hayret ve büyük bir üzüntü içinde saptadım; emperyalist aşamada, ne kadar geniş olursa olsun, "tek ülkede sosyalizm" kuruluşunun zorladığı açmazları ve Stalin'in bu açmazların tutsağı haline gelişini görüyordum. Bu zorunluluk ve tutsaklık, yavaş yavaş, sosyalizmi, sosyalizan ilkelerden ve asıl tariflerinden uzaklaştırıyordu ve sonunda uzaklaştırmıştır.

Engels'in formüle ettiği Hegel'in felsefesinin idealist yanının atıldığı ve solcu olan diyalektiğinin alındığı yollu açıklamalarını fazla ikna edici bulanlardan değilim.

Althusser, Fransızlar'ın sosyalizm ülküsüne bağlı teorisyenlerinin olmamasından yakınıyordu ve "Guesde mi Lafague mı?" diye soruyordu; Engels'in mektuplarında birincisi hakkında, oldukça olumsuz yargılara rastlıyoruz. Marx'ın en sevgili kızının eşi "Kapital'i okuduğum zaman, sanki gözlerimin önündeki perde yırtılıyordu" diyen Marx'ın, Küba doğumlu, saygın Damadı'nı, benim için ölümsüz(*) yapan çalışması, "le Droit à la Paresse" adındaki çok kısa broşürüdür. Hapishanede yazılan bu broşürün alt başlığı 1848 Devrimi'nin sloganı olan çalışma hakkında karşı bir "reddiye" adını taşıyor; "tembellik hakkı" üzerinedir

Önemi geliştirdiği çözümlemelerden kaynaklanmıyor, bu sözkonusu bile değildir; önemi, alt başlığında yazıldığı üzere, bir reddiye olmasındadır. "Kapitalist uygarlığın egemen olduğu uluslarda işçi sınıfını bir garip tutku kontrolüne alıyor" diye haykırarak başlıyor ve işçilerin işte çalışmayı, çılgınlık ölçüsünde istemelerini eleştiriyor; daha doğrusu istemelerini çılgınlık sayıyor. Kapitalist toplumda, iş, bütün gerilemelerin ve bütün organik bozulmaların kaynağıdır, diyor; çok yerindedir. Bir çalışmamın arka kapağına bile yazdım, "sosyalizmin amacı hoşzamandır" ve Lafargue, Marx'ın ölüm yılında, 1883 tarihinde, bu açıklıkta olmasa bile, sosyalist yazının, ancak kutsal din kitaplarında bulunabilecek bir iş'i takdis etmesini ve emek-zamanın değerin ölçüsü olmasından hareketle, çalışmayı bir onur haline getirmesine karşı çıkıyordu. Marksist teorinin bu yönde gelişmemiş olması, en büyük zaaflarından birisi olmuştur. Sovyet düzeninin emperyalist saldırıları durdurmak için hızla silahlanmak ve bunun için de hızla sanayileşmek zorunda kalması, teorik zaafın pratikte de, artarak ve sanayileşme ile uzayın zaptının gözkamaştıran zaferleri karşısında, kör bir biçimde sürdürülmesine imkan vermiştir.

Eğer Manifesto'yu önemli ve bilimsel bir belge sayacak olursak, tekelli bürokratik bir devlet düzeninin kurumlarını yerleştirmek isteyen, eylülist cuntanın, neden dinsel yanılsamaları bu kadar körüklediğini ve kurumsallaştırmaya çalıştığını anlayamayız ve anlatamayız. Aynı şekilde, "emperyalist" sözcüğünü kullanmadan, dünyanın en ileri kapitalist ülkesi olan Amerika Birleşik Devletleri'nin, Afganistan'da Taliban hareketiyle birlikte hareket etmesini de kavrayamayız; eğer hem bunları kabul ediyorsak ve hem de Manifesto'yu bilimsel buluyorsak, beynimizde, bölmeler açmaya mecburuz.

Pratikte şiddetlendirilmiş bir teorik zaafın, çok filozofik nedenleri ya da nedeni var mıdır? Bu çok kapsamlı felsefi soruyu daraltmak için, başka bir soruyu ve şunu Marx'ın Hegel'den gerçekten kopup kopamadığı sorusunu, ortaya atabiliriz; kopabilmiş midir? Ben, Engels'in formüle ettiği Hegel'in felsefesinin idealist yanının atıldığı ve solcu olan diyalektiğinin alındığı yollu açıklamalarını fazla ikna edici bulanlardan değilim; "diyalektik" felsefe değil, mantıktır ve bir felsefeden bir mantığı ayırmanın sorunlarının tartışılmasını pür felsefecilere bırakmanın doğru olacağı inancındayım.

Ayrıca Hegel'in mükemmel bir şekilde geliştirdiği, diyalektik mantığın üç kuralının, reddin reddi. zıtların birliği ve nicelin nitele dönüşümü, kurallarının bir bölümünün kaba kullanım nedeniyle körleştiğini ve ayrıca her üçünün birlikte yetersiz kaldığını kabul etmek zorundayız. Sovyet Marksizmi'nin uzun süre Kafka, Freud ve Sartre'a olduğu gibi, Kuantum Fiziği'ne de korkuyla

* "Ölümsüzlük" nedir; eğer ölümsüzlük yaşam ile ölüm arasındaki sınırı kaldırmaksa, bu hem en ilkelde ve hem de en gelişmişte vardır. İlkel için de en gelişmiş için de yaşamdan ölüme geçmek son derece kolaydır; S. Zweig, insanların öğrenme sevincini yitirdiklerini görünce, bu geçişi yapabiliyor. Marx'ın çok sevdiği ve "Cockatoo" olarak çağırdığı kızı Laura ile kocası, Marx'ın mektuplarında "Toole diye hitab ettiği Paul Lafargue, ruhlarında ve sosyalizme bağlılıklarındaki dirilik ile vücutlarının gerilemeleri arasındaki çelişkiyi daha fazla göstermek istemediklerini yazarak, yetmiş yaşlarına doğru, yaşam ile ölüm arasındaki olmayan çizgiyi, barış içinde geçiriyorlar.

tum Fiziği'ne de korkuyla ve ürkerek yaklaşması, yetersizliği hızla giderme kanallarından birisinin de heba edilmesi anlamına gelmektedir.

Hegel'den kopmak ne demektir? Marx'ın, kapitalizmi abarttığı yolundaki görüşlerim eskidir[14] ve bu abartmanın en edebi ifadeleriyle, Komünist Manifesto'da karşılaşıyoruz. Bir yerde, Marx ve Engels, "burjuvazi, duruma hakim olduğu her yerde, feodal, patriyarkal ve kırsal idyllie, ilişkilere son vermiştir"[15] diyorlar ve devam ediyorlar; kapitalizm, "dinsel şevkin, şövalyece coşkunun, naif duygusallığın en göksel vaadlerini, egoist hesapçılığın buzlu sularında boğmuştur" güzel haberini veriyorlar. Bunların, hem abartma ve hem de gerçek dışı olduğunu artık herkes görebiliyor; kapitalist sistem, bunları ortadan kaldırmamak bir yana, sürekli canlı ve gelişkin tutmaya özen göstermektedir. Dünyanın en gelişmiş yerlerinde bile, komünizmin destablizatörü rolünün dışında, artık kürtaj türünden son derece insani bazı teknikleri bile dinsel kararnamelerle yasaklayan bir papa'yı, karşılamak için, milyonlarca insan sokaklara dökülebiliyor. Marx'ın zamanı bir yana, sosyalizm hem yıkıldığı yerlerde ve hem de diğer büyük kapitalist ülkelerde, islamik ve hristiyan ortodoksluğu çok hızlı bir gelişme gösteriyor ve bu gelişmenin özendirildiği kesindir.

Manifesto, "dinsel ve siyasal yanılsamalarla peçelenmiş sömürülerin" hepsinin, kapitalizm sayesinde, tarihe karıştığını da bize müjdeliyor ve yerine, sadece çıplak ve vahşi sömürünün kaldığını ileri sürüyor; artık "iyi haberler" bunlarla sınırlı kalmamaktadır. Yine Komünist Manifesto'da, "the bourgeoisie, by the rapid improvement of all instruments of production, by the immensely facilitated means of communication, draws all, even the most barbarian, nations into civilisation" önermesi de var; üretim araçlarının gelişmesi sayesinde, kapitalizmin, en barbar ulusları bile uygarlık düzeyine çektiği iddiası da son derece idealist kalmaktadır.

Pratik, Manifesto'nun haberlerini doğrulamamıştır; eğer Manifesto'yu önemli ve bilimsel bir belge sayacak olursak, tekelli bürokratik bir devlet düzeninin kurumlarını yerleştirmek isteyen, eylülist cuntanın, neden dinsel yanılsamaları bu kadar körüklediğini ve kurumsallaştırmaya çalıştığını anlayamayız ve anlatamayız. Aynı şekilde, "emperyalist" sözcüğünü kullanmadan, dünyanın en ileri kapitalist ülkesi olan Amerika Birleşik Devletleri'nin, Afganistan'da taliban hareketiyle birlikte hareket etmesini de kavrayamayız; eğer hem bunları kabul ediyorsak ve hem de Manifesto'yu bilimsel buluyorsak, beynimizde, bölmeler açmaya mecburuz.

Fakat şimdi buradaki sorunumuz, bunları anlamak ve anlatmak değildir; Marx'ın sistemini ve bilimselliğini tartışıyoruz. Burada, bu tartışma içinde, Marx'ın dünyasına baktığımızda, kapitalizmle ilgili, Bastiat ile yarışabilecek bu iyimserliğin, bazı açılımlarını bulabiliriz; gerçekten de, Fransız Devrimi'nin hâlâ

Hegel'de bir düşünce vardır ve eğer düşünce varsa bunun ışık hızından daha büyük bir süratle maddeleşmesi mutlaktır.

esen entellektüel rüzgarları ile restorasyonun baskılı dünyasının, Marx'ta, demokratik çarpıklığa yolaçtığına dair işaretlere ekleme yapma imkanı bulunmaktadır. Marx'ın çocukluktan çıkıp olgunlaştığı yıllarda, özellikle İngiltere'de, ancak genellikle Batı Avrupa'da yine tarihin pek az kaydettiği hızda, teknolojik uygulamaların birbiri arkasına sahnelendiği gözlenmektedir. Tekstil sektörünün mekanizasyonu, buharın bir enerji olarak kullanılması, demiryolu makinasının egemenliği, trenin bir taşıma aracı oluşu, büyük demir köp-

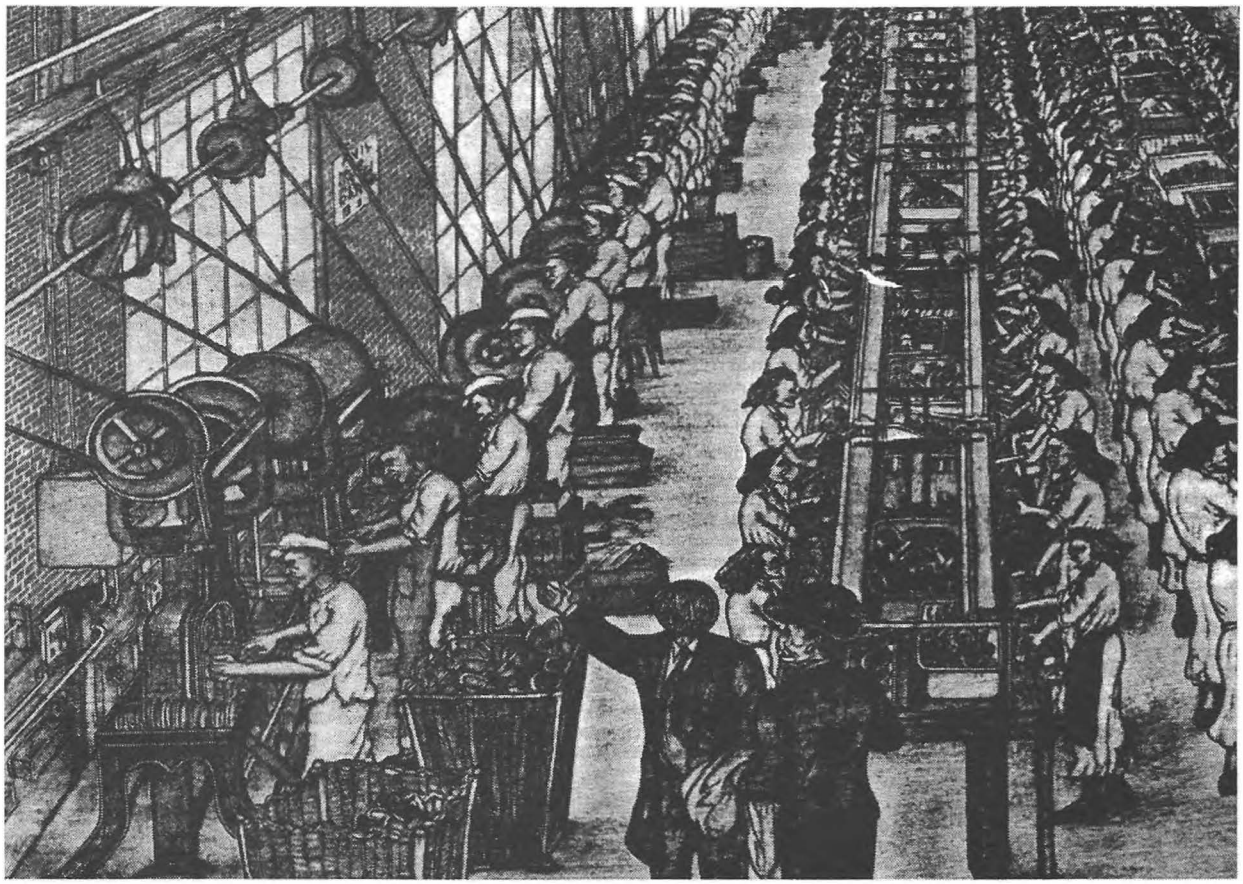

rülerin yapılması, daha da önemlisi, buharla işleyen gemiler, hepsi hepsi Marx'ın kısa ömrünün yarısında ve gözlerinin önündedir. Teknolojik uygulamalarda ve ulaştırma alanında insanı şaşırtan bir hız var.

İşte Marx, bu hıza diyalektik olarak yaklaşmamış ve Hegel anlamında idealist olarak bakmıştır; Hegel'de, bir düşünce vardır ve eğer düşüncesi varsa, bunun ışık hızından daha büyük bir süratle, maddeleşmesi mutlaktır. Marx'ın, kapitalizmi bir kavram haline getirmesinden sonra, her alana işletmesi ve kapitalizme, zamanı aşan bir hız ve güç yüklemesi, tümüyle hegelisttir. Marx, Hegel'den kurtulamamıştır.

Aslında Feuerbach'ın Essence'iyle, Hegel'in tahtından indirilmesine ve Marx'ın bir zaman için hızla feuerbachyan olmasına karşın, hegelist otomotizmden kurtulamaması, Marx'ın sisteminin en zayıf yanlarından birisini oluşturmaktadır. Capital'de yer alan ve sık sık tekrarlanan diyalektik mantığın, Hegel'de başı üstünde "durduğu" ve akli hale getirilmesi için başaşağı yapılmasının zorunluluğu da, bazı Fransız düşünürlerinin sonradan mistifiye etmelerine karşın basit bir iştir ve Marx'tan önce, Feuerbach tarafından tamamlanmış durumdadır. Üstelik bu da, tekrar ediyorum, bir mantık olan diyalektiğin değil, bir bilim yolu olan felsefenin sorunudur; Tanrı'nın bütün insanlığı yarattığı düşüncesi, düşüncenin reel olması anlamında, Hegel'indir ve Essence'deki Feuerbach'ın parlak bir biçimde gösterdiği gibi, Tanrı'yı insanların yarattığı ve yaratmaya zorunlu oldukları düşüncesi ise, bunun başaşağıya çevrilmesidir. Bu başaşağı ediş, gerçekten, materyalizmin bilimsel ayakları üzerinde durmaya başlaması anlamındadır.

Marx'ı özgün bir filozof saymak imkansızdır; ancak, harika bir bilim adamı olduğunda hiç-

bir kuşku olmamalıdır. Marx, belki kendisinden sonra örneği olmayan, öncesinde ise ancak Aristotales ve Adam Smith ile karşılaştırılabilecek ölçüde çok geniş ve sağlam bir bilgi donatımına sahiptir. Bunun ötesinde, aklını, gerçek ve kavramsallaştırılmış süreçleri, sürekli olarak, birbirleriyle düzenleyen, syntaxique, bir eğilim ve güçle çok zenginleştirebilmiştir; bu haliyle sistemine "marksizm" yerine, zamanın bilimi demek daha yerinde olurdu. Capital'i hâlâ, bilim düzleminde ve toplumsal alanda, yazılmış en son bilim kitabı saymak mutlaka haklıdır.

Bilim, Marx için, en üst öncelığe sahip görünmektedir; bu o kadar öyle ki, kendi sisteminin açıklamada yetersiz kaldığı noktaları bile, öncelikle kendisi saptayabilmektedir. Tarihin peryodizasyonu ve peryodları kavramlaştırma denemesinde, Doğu'daki bazı oluşumları, "Asya Tipi Üretim Tarzı" adıyla genel modelin bir istisnai durumu olarak göstermekten geri kalmıyor ve üretici güçlerin gelişme düzeyiyle açıklanmasını mümkün görmediği, gelişme çizgileriyle üretim güçlerinin gelişmişlik derecesini aşan, Roma Borçlar Hukuku ile Elen Klasik Sanatı'nı "eşitsiz gelişme yasası" hipoteziyle ayırabiliyor.(16) Bunlar, gerçekten ancak, has düzeyde bilim adamlarına yakışan tutumlardır.

Capital, hâlâ yazılmış son bilim kitabıdır; ancak, burjuvazinin çıkışını ve iktidarını perçinleme cüretini hesaba katmamıştır ve muhtemelen sadece bunları esas almıştır. Marx'ın sisteminin ve özellikle Capital'in, daha sonra Rusya Marksizmi'nin oluş sürecinde çok tartışılmasından biliyoruz, en önemli varsayımı, burjuvazinin, kavramlarına ve kendi tanımlarına kıskançlıkla bağlı olmasında ve dönüşü veya zigzağı bilmemesinde düğümlenmektedir. Marx'ın sisteminde, burjuvazi, sanki, kırmızıya doğru ve mutlaka saldıran azgın bir boğa'dır ve belki de, Hegel anlamında, en idealist boğa'dır. Böyle olduğu için, Feuerbach Manifestosu'nda devrimcileştiren eyleme çok önemli bir yer açmasına karşılık, bu, hep sistemin dışında kalmaktadır.

Marx, Babeuf'ten başlayarak bütün devrimci eylemleri, ütopyacıları ve bunların ortakçı ve örgütçü yazınını hep sansür etmiş ve bunları ihmal etmiş, sansür veya ihmal etmediği zamanlarda da, bir yandan tanımsız gelecek zamanlara ve diğer yandan da, idealist bir otomatizme havale etmiştir. Fakat bu noktada birlikte alınmasına karşın, Engels ile arasında zaman zaman nitelik farkı görebiliyoruz; Engels, köylü savaşları ve işçi sınıfı tarihi türünden daima irade içeren ve başkaldırı çözümlemelerine olanak tanıyan alanlara eğilmekten geri kalmamıştır. Anti-Duhring, hâlâ, bir harika'dır.

"İyi" bir Marx öğrencisinin otomatizmden kurtulması çok zordur; Rusya Marksizmi ise bu kurtuluşun sancılı tarihidir. Lenin, bazı yoldaşlarını ve gerçekte "hakiki marksistleri", menşevikler olarak mahkum ederek, "Şto Sdelat?" ile, Marx'ın sisteminde, en büyük revizyonu ve bu anlamda devrimi gerçekleştirmiştir. "Ne Yapmalı?" ile Lenin, bir çığır açarak, doğru yola işaret etmiştir ve hâlâ etmektedir. Ancak ne yazık, Kitap, dünyanın her tarafında caddelere inen ve molotof kokteyline tutkulu devrimci üniversite gençliğinin el kitabı olmasının ötesinde, Marx'ın sisteminde, pek öyle kullanılmayan bir kapı olarak kalmıştır.

Lenin, Moğol renkli Kazan'da doğmasına karşın, Rusya tarihinin, Rusya görkemli entellektüel tartışmalarını ve aynı ölçüde görkemli devrimci hareketinin çocuğu ve ürünüdür; damgasını taşıyor. Rusya ve hareketler tarihinin essence'ı ise güvensizlik'tir; Rusya'nın özüne gömülü bu güvensizlik, Rus olan her şeyi, az veya çok, fakat mutlaka önemli ölçüde, etkisi altına almaktadır. Güvensizlik, Rusya'da ve hâlâ eter'dir. Lenin'in, iktidarı alıncaya kadar, bütün devrimci hareketleri sosyalizm içinde asimile etmeye çalışması ve iktidardan sonra, dünyadaki bütün devrimci-sosyalist partileri isim değiştirmeye zorlayarak Rusya Komünist Partisi'nin bölümleri haline sokması ile hepsinin kişiliklerini ve iradelerini kaldırmasının, güvensizlik eterine bağlamak durumundayız; bu, bilim ve devrim kapısını önemli ölçüde kapatmıştır. Lenin, kapı açmış ve kapı kapatmıştır.

Bugün insanlık, "Sol Marksizm" ihtiyacı içindedir. İnsanlığın ilk ve büyük şarkısı olan ve benim için hâlâ güzel, ilk sosyalist düzenin yıkılışına verilecek ilk cevap sol marksizmin kurtuluşunu ciddiye almak olmalıdır. Bu devrimci ve yaratıcı bir görevdir; sonunda çıka-

cak yeni bilime, "marksizm-leninizm" veya "sol-marksizm" denmesi veya denmemesi, hiç önemli değildir. Önemli olan sağ tortularından temizlemek ve sol bütünlüğüne kavuşturmaktır■

NOTLAR

1- Feuerbach'ın kitabı öylesine bir ilgi yaratıyor ki, 1841 yılında ilk baskısı yapılan kitabının, ikinci baskısına yazdığı önsözde, "the circulation which my work had amongst the publie at large was neither desired nor expected by me" sözleriyle bundan duyduğu rahatsızlığı ifade ediyor; eserinin geniş halk yığınlar tarafından böylesine ilgiyle karşılamasını hiçbir zaman istemediğini ve üstelik beklemediğini, çünkü, yazdığının ancak "the scholar who loves truth", gerçeği seven bilginler tarafından okunmasını istediğini kaydediyor. Kabul etmek gerekiyor, çok has ve çok yerinde bir rahatsızlıktır.

L.Feuerbach, The Essence of Christianty, 1843-1956, N.Y., p. XLIII

2- Ben pek işaret edilmeyenlerden sadece birisini kaydedebilirim; "region is the dream of the human mind" sözü dinin insan aklının hayal dünyası olduğu önermesiyle, Marx'ın, dinin kütlelerın afyonu olduğu saptaması arasında mesafe ihmal edilebilecek kadar kısadır.

L. Feuerbach, ibid., p.XXXIX

3- "the former then itself be criticised in theory an revolutionised in practice", K.Marx-F.Engels, Selected Works, in one volume, p.29

4- "The standpoint of the old materialism is 'civil' society; the standpoint of the new human society, or socialised humanity."

Selected Works, op.cit., p.30

Burada geçerken belirtmeliyim, "sivil toplum" sözünü ülkemizdeki Washington'un fikir kompradorları, yetmişli yıllarda ithal edip satmaya kalktılar; bizim, Yürüyüş ve muhtemelen Sosyalist İktidar koleksiyonlarımızda, bu kompradorlara karşı mücadelemizin yazılarını bulmak mümkündür. "İnsan Hakları" da, ihanetlerini ajanlık durumuna getiren aynı kompradoların, seksenli yıllardaki ithalatıdır ve buna karşı duruşumuzun yazılarını da Toplumsal Kurtuluş koleksiyonlarımızda aramak gerekmektedir.

Bizim bütün yayınlarımız ve yazılarımız, ülkemizde, bilimi saf tutabilmek ve emekçi sınıfların bağımsız ideolojisi ve yolunu geliştirmek olmuştur. Maalesef bugün, bizim yayınlarımız dışında, emekçi sınıfların saf ve bağımsız bir ideolojisi olduğunu söylemek imkansızdır.

5- K Marx, The Revolutions of 1848, Penguin Books, 1973, introduction, p.12

6- "...that my previous studies did not allow me to express any opinion on the content of the French theories"

K. Marx, A. Contribution to the Critique of Political Economy, 1859-1981, Lawrence&Wishart, p.20

7- Ciddi bir Chronoligie'den, 1818 yılına ait üç girişi aktarıyorum; birincisi, Fransa, ikincisi Avrupa ve üçüncüsü Almanya sütunlarına ait bulunuyorlar.

"Congrès d'Aix-la-Chapelle. La France est admise dans le concert européen."

"Série de congrès, où le prince de Metternich, ministre, des Affaires étrangères, puis chancelier d'Autriche fit triompher ses vue européennes sonsevatrices et son hostilité aux poussées nationalités et libérales."

"Naissance, a Treves, de Karl Marx."

Chronologie Universelle d'Historie, sous la direction J.Boudet, Larousse, 1997, p.826

8- "Ce qui conduit a définir la démocratie comme une culture, plus encore que comme un ensemble d'institutions et de procédures."

Alain Touraine, Qu'est-ce que la démocratie?, Fayard, Paris, 1994, pp. 24 et 264

9- Manifesto'nun bu ikinci tezini, latın karakterlerle transliterasyonu ile aktarıyorum.

"Svocobrazie tekuşego momenta v Rossii sostoit v perehode ot pervogo etapa revolyutii, davşego zlast' burjuazii v silu nedostatoçnoy soznatel'nosti I organizovannosti proletariata, ko vtoromu ee etapu, kotoriy dolien dat' vlast' v ruki proletariata I bedneyşih sloev krest'yanstva."

V. I. Lenin, Aprel'skic Tezisı, Gospolitizat, 1953, str. 4

10- K. Marx, Critique of the Gotha Programme, S. W., op. cit., p. 325

11- İlk yazımını, "endüstrileşme sürecinin temel sorunları" başlığıyla tanımladığım kitabımda, Lenin'in övdüğü "fordizm" ilkesine ve özellikle bir sosyalist ekonomide parça başına ücret düzenine, dikkatli eleştiriler vardır. Stahanov Hareketi de, eğer başarılar, parça başına ödemelerde bir ilaveye yol açıyorsa, yine kapitalisttir; bunları, ilk kez formüle edişim, otuz yıl öncesine kadar gidiyor.

Y Küçük, Sovyetler Birliği'nde Sosyalizmin Kuruluşu 1925-1940, Haziran Yayınevi, İstanbul 1987

12- "It is not the consciousness of men that determines their existence, but their social existence that determines their consciousness."

K. Marx, A Contribution, op. cit., p. 21

13- "On cherche un honnête homme"

Eric Wolf, Les guerres paysannes du vingtieme siècle, Paris, 1969-1974, p. 52

14- Y.Küçük, İki Abartma ve Bir Ayırma. Bu incelemeyi ilk önce ne zaman yazdığımı, şu anda hatırlamıyorum, ancak, Tezler'in beşinci kitabında da var.

Y.Küçük, Türkiye Üzerine Tezler, Beşinci Kitap, İstanbul, 1992, s. 260 ve sonrası.

15- K.Marx-F.Engels, Manifesto of the Communist Party,S.W., op. cit., p.37

16- K Marx, Grundrisse, Penguin Books, 1973, p.109

BIYIKLI-AYDIN DOĞAN

ALTINDA KALIRSINIZ

✓ Yalçın Hoca, Atina ve Kıbrıs Üniversiteleri'nde, mayıs ayı ortasında konferans verdi.

✓ Aydın Doğan'ın Gazetesi ve Genel Müdürü Ertuğrul Özkök, bir ay sonra, yine, Denktaş'ın adamlarını kaynak göstererek, bir "ihanet" haberi ve bir de yorum yayınlandı.

✓ Bunlar, bunun altında kalırlar. Bu, dava konusu hakaretlerden daha vahimdir. Gazeteyi kullanırlar, Bıyıklı ve Şahin'i, dava vekili tutarlar, Sungurlu'nun yargıçlarına güvenirler, belki yargıtay'ı bile ayarlamışlardır. Ama biz bunları bütün basın ve hukuk kurumlarına götürürüz.

Sirkeci'de taksitle beyaz mal satmaktan gazete patronluğuna yükselen, elektrikli süpürge satış krallığından, gazete krallığına geçen, Aydın Doğan, bizden güçlü değildir. Bu işin altında kalır ve bizim işimiz, buna katkıda bulunmaktır.

Yalçın Hoca, Atina ve Kıbrıs Üniversiteleri'nde, mayıs ayı ortasında konferans verdi. Aydın Doğan'ın Gazetesi ve Genel Müdürü Ertuğrul Özkök, bir ay sonra, yine, Denktaş'ın adamlarını kaynak göstererek, bir "ihanet" haberi daha yayınlandı. Bu habere ek olarak iki gün sonra Tufan Türenç imzasıyla bir de yorum eklendi.

"Bayram değil seyran değil, eniştem bizi neden yeniden ısırdı" derken, anlaşıldı, haberin çıkışından bir gün sonra, ilk "ihanet" hakaretinden açılan davanın ilk duruşması vardı. Özgür basın, tazminat davalarında mahkemeleri etkilemek için, haber zamanlaması yapıyordu.

Hürriyet haberini The Cyprus Weekly gazetesinin haberine dayandırıyordu. Gazetenin bu sayısı 15 Mayıs 1998 tarihlidir ve numarası da 959'dur.

Haber Yalçın Hoca, Ada'dan ayrılmadan yayınlanmıştır ve Yalçın Küçük'te ve bizde bir örneği mevcuttur.

Kıbrıs'ın iki kesimi arasında çıkan dergi ve gazeteler, çıktıkları gün ve Yeşil Hat üzerinde günü gününe değiştirilir. Demek, gazetenin 15 Mayıs tarihli sayısı Hürriyet gazetesinin elindedir. Hürriyet bu haberi bir buçuk ay sonra neden piyasaya sürüyor? Emir mi aldı? Yoksa tazminat davası mı?

Yargıç da iyi seçilmişti. Uzun yıllar, sulh hukuk yargıçlığını aşamamıştı, herhalde. Nakşibendi Sungurlu'nun torpiliyle, Asliye Hukuk yargıcı oluyordu. Tutumu belli oldu; davayı açan ve hakarete uğradığını iddia eden tarafa, Hoca'nın avukatı Dursun Ermiş'e, on gün içinde, televizyon yayınının video kayıtlarını emrediyordu. Ne yapacaktı? Dava kasetlere değil, Hürriyet'in haberine açılmıştı ve hakaret oradaydı.

Hürriyet'in Ankara'daki avukatları da Hasan Bıyıklı ve Şahin Mengü bürosuydu. Hasan Bıyıklı ile Yalçın Hoca, aynı üniversitede beraber hocalık yapmışlardı.

Pek "özgürlükçüydü" ve Şahin Mengü de, davayı aldıktan sonra, Dursun Ermiş'e, "Yalçın Hoca beni sever" diyordu. Aydın Belgesi'den bu yana arkadaşlıkları vardı.

Ancak arkadaşlık başka oligarşiye dayanmak başkaydı. Hazırladıkları dilekçeyi, Bıyıklı ve Mengü, imzalama cesareti bulamamışlardı.

Ancak sorumlu, Bıyıklı, Aydın Doğan, Ertuğrul Özkök ve Şahin Mengü'dür. Dördü de bu dava dilekçesinin altında kalacaktır. Çok ağırdır.

Savunmaya bakın!

Bir: Yalçın Küçük, Kürt Davası nedeniyle Dgm'de yargılanmıştır. Bu yüzden kendisine "hain" demekte sakınca yoktur.

İki: Yunanistan düşmanımızdır ve oraları gidip konuşana "hain" demek zorunludur.

Türkiye'de, eskiden bir "tescilliler" lafı vardı, bir kez komünizmden yargılanana bu ad verilirdi ve bunlar, bir tür, toplumdaki bütün hukuk haklarını kaybetmiş sayılırdı.

Şu hukukçulara ve şu basın mensuplarına bakın! Bunlar daha, yargılamanın, sadece bir "dosya" üzerinden ve iddia edilen konuyla ilgili olarak yapıldığını bile bilmiyorlar.

Bıyıklı, Aydın Doğan, Şahin ve Ertuğrul'un mantığı şudur: Kürt yükselişini destekliyor. Hakaret etmeyecek de ne yapacağız? Yunanistan'a gidiyor ve onlara küfretmiyor. İşte hain budur.

Tufan Türenç'e de ne oluyor? Gazetesinde iki gün önce yayınlanan haberi olduğu gibi alıp, basın diliyle "takla attırmayı" gazetecilik mi sanıyor? Yoksa bir yerlerden emir mi aldı? Kendisi hakında açılan bir davanın haberini okurlarına duyurmayan, tarafımızdan yapılan basın açıklamasını hiç görmeyen bir gazetenin bu emir kulu yazarları mı Yalçın Hoca'nın 'hangi yüzle Türkiye'ye döneceğini' soruyor?

Yaşadığı toprakların halklarına, onların ortak tarihlerine ve talihlerine sevgi duymayanlar, kendi halklarını da sevemezler, halkları için acılarını duymayanlar da bu hesabı soramazlar.

Bunlar, bunun altında kalırlar. Bu, dava konusu hakaretlerden daha vahimdir. Gazeteyi kullanırlar, Bıyıklı ve Şahin'i, dava vekili tutarlar, Sungurlu'nun yargıçlarına güvenirler, belki yargıtay'ı bile ayarlamış-

Yalçın Küçük'ün büyük ihaneti

KIBRIS Barış Harekâtı'na subay olarak katılan sol görüşlü yazar Yalçın Küçük, Rum Televizyonu'nda şov yaparak Türk askerlerini barbar gibi gösterdi. Küçük, önceki gece Rum Antenna Televizyonu'nda yayınlanan "anılarında" 1974'te emrindeki iki askerin özürlü bir Rum kadının acımasızca öldürdüğünü iddia etti.

1974 Barış Harekatı'nda topçu üsteğmen olarak görev yaptığı belirtilen Küçük, Fransa'da gerçekleştirilen röportajda Kıbrıs'a niçin geldiğini bilmeden kendisini savaşın içinde bulduğunu söyledi. Küçük, savaş sırasında Ercan Havaalanı yakınlarındaki Timbu Köyü'nde yaşadıklarını şöyle anlattı: "Timbu boşaltılmıştı. Terkedildiğini sandığım bir evin bahçesine girdik. Bahçede üzüm yerken içeriden 'Öldürdüm Öldürdüm' naraları duydum. Askerler, silahlarındaki tüm mermileri mongol kadının üzerine boşalttılar. Askerlere mezar kazdırarak zavallı kadını orada gömdük."

Röportaj boyunca sık sık ağlayan Küçük, harekat sırasında Türk Ordusu'nun işlediği "kitlesel cinayetlere" tanık olduğunu öne sürdü, ancak hiç toplu mezar görmediğini anlattı. Antenna Televizyonu'nun önceki akşam haber bülteninin arasında "Attila'nın itirafları" başlığıyla yayınladığı röportaj Güney Kıbrıs'ta büyük yankı yaratırken, Türk tarafında ölkeye neden oldu.

HÜSEYİN ALKAN / LEFKOŞA

Yalçın Küçük'ten ihanet sözleri

MARKSİST yazar Yalçın Küçük, Türkiye'ye ihanet bombardımanı yaptı. Türk bayrağına hakaret eden ve Türkiye'yi ikinci sınıf bir emperyalist ülke olarak niteleyen Küçük, KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş'a da "Kıbrıs Kasabı" dedi.

Güney Kıbrıs'ta yayınlanan Cyprus Weekly Gazetesi'nin haberine göre, bir Rum işadamının davetlisi olarak konferans vermek üzere geçen ay Rum Kesimi'ne giden Yalçın Küçük, Kıbrıs'a yönelik politikaları nedeniyle, Türkiye ve ABD'ye ateş püskürdü. Küçük, yaklaşık 500 Rum'un izlediği konferansında, "Kirli işlerine devam edebilmesi için Amerika'nın Kıbrıs'ın kuzeyine ihtiyacı var" diye konuştu.

Konuşmasında ülkesinden utandığını söyleyen Küçük, "Atatürk'ün 'yurtta sulh, cihanda sulh' sözü 'yurtta savaş, dünyada savaş'a dönüştü. Türkiye, Ermeniler'i Rumlar'ı ve Kürtler'i topraklarından kovdu" diye konuştu. 1974 Barış Harekatı'na topçu subayı olarak katılan Küçük, gazilik yıllarına ilişkin anılarını anlatırken de şunları söyledi: "İkinci harekat sırasında Kıbrıs'a geldiğimde endişelenmeden kahvaltı eden köylüleri gördüm. Amerika'nın, Kıbrıs'ın bu kadar içlerine gireceğimize müsaade etmeyeceğine inanıyorlardı. Washington'a güveniyorlardı. Amerikan bayrağına üç yıldız daha eklenmelidir: Türkiye, İsrail ve İngiltere. Rum kardeşlerim, kimseye güvenmeyin. Kendi gücünüze, kendi insanımıza inanın."

DIŞ HABERLER SERVİSİ

HÜRRİYET (TEMMUZ 1998

Dönecek ama hangi yüzle?

TUFAN TÜRENÇ

PİRE yakınlarındaki dev Barış ve Hürriyet Spor Salonu tıklım tıklım.

Atina'daki Amerikan Üniversitesi'nden bu yıl mezun olan Yunanlı öğrenciler için görkemli bir tören yapılıyor.

Törenin çok önemli bir konuğu var. Clinton'ın Kıbrıs Özel Temsilcisi **Richard Holbrooke.**

Törenin ilk konuşmasını yapmak üzere kürsüye çağrılıyor.

Holbrooke, herkesin merakla beklediği Kıbrıs sorununu çözmek için giriştiği mekik diplomasisini anlatıyor.

Ancak konuşmasında Türkiye sözcüğü geçtiği anda bütün salonda bir anda yuh sesleri yükseliyor...

Bu anlamsız tepki üzerine Amerikalı diplomat çok şaşırıyor, çünkü kendisi o sırada Türkiye'yi eleştiriyor.

Şaşkınlığını da şöyle dile getiriyor:

"Galiba söylediklerimi anlamadınız. Bugün yaşanan çıkmazdan Kuzey Kıbrıs'ın devlet olarak tanınmasını şart koşan Türk tarafı sorumludur diyorum."

Sesler biraz kesiliyor. Amerikalı **Kıbrıs kasabı** Rauf Denktaş'ın **demokratik yöntemlerle seçilmiş bir lider olduğunda ısrar edebilir. Hepimiz bunun böyle olmadığını biliyoruz."**

Prof. Küçük daha sonra savaş anılarına geçiyor ve şunları söylüyor:

"İşgalin ikinci aşamasında Asia Köyü'ne girmiştik. Sakın sakın kahvaltılarını yapan Rum köylüleri görünce şoke olduk. Amerikalılar'ın bizim Ada'nın içlerine kadar girmemize müsaade edeceğine inanmıyorlardı. Washington'a güvendiler. Bir daha onlara güvenmemenizi tavsiye ediyorum."

Prof. **Küçük** konuşması boyunca Türkiye'ye nefret dolu eleştiriler yöneltiyor, bu yüzden de Rumlar tarafından çılgınca alkışlanıyor.

diplomat konuşmasını sürdürüyor:

"Kıbrıs'ın Avrupa Birliği'ne tam üyeliğini destekliyoruz. Ama Türkiye'nin de Avrupa Birliği'ne üyeliğini destekliyoruz."

Bu sözler üzerine kıyamet kopuyor. Ortalığı yuh sesleri ile hakaretler kaplıyor.

Holbrooke bir süre bekliyor, ama bakıyor ki Yunanlıların azgınlıklarının sona ereceği yok, çaresiz konuşmasını keserek kürsüden iniyor.

Bu olaydan sonra bile **Holbrooke'un** Yunanlıların tiynetini anlediğini hiç sanmıyoruz.

* * *

Lefkoşa Rum kesimi... Tarih 14 Mayıs...

Paris'te yaşayan Prof. Dr. **Yalçın Küçük,** bir konferans veriyor.

Cyprus Weekly Gazetesinin haberine göre, konferansı **Küçük'ü** adaya davet eden biz Rum işadamı düzenliyor.

2'nci Barış Harekâtı'na topçu yedek subay olarak katılan **Küçük,** sık sık alkışlarla kesilen konuşmasında şöyle diyor:

"Amerikan bayrağına üç yıldız daha eklenmeli. Türkiye, İngiltere ve İsrail. Amerikalılar ve Başkan Clinton'ın Kıbrıs Özel Temsilcisi Richard Holbrooke'u dinlerken

Türkiye'de **Atatürk'ün "Yurtta barış dünyada barış"** sloganının **"Yurtta savaş dünyada savaş"** şeklinde dönüştürüldüğünü üzüne sürüyor ve şöyle diyor:

"Türkiye, Kıbrıslılar'ı, Ermeniler'i ve Kürtler'i topraklarından sürdü. Ülkemden utanıyorum."

(Oysa ülkesi **Küçük'ten** hiç utanmıyor, çünkü onu ekkliye almıyor.)

* * *

Bu sırada bir dinleyici, **Küçük'e "Savaşa isteyerek katılmadığınızı, ülkenize bağlı olduğunuz için 1974'te buraya geldiğinizi söylediniz. Bugün hâlâ ülkenize bağlı mısınız?"** diye soruyor.

Yalçın Küçük, bu soruya: **"O zaman sizlerden birini vurmuş olabilirdim. Ama vurmadım. Size bağlıyım. Bana kızgınsınız biliyorum, buna rağmen sizi seviyorum"** karşılığını veriyor.

Küçük, sözlerini **"Tutuklanacağımı bildiğim halde yakında Türkiye'ye döneceğim"** diye bitiriyor.

Boyunun dönüşü; hoş gelir, sefalar getirir.

Ülkesine dönmek her Türk vatandaşının en doğal hakkıdır.

Ama merak ediyoruz, acaba Prof. **Küçük** hangi yüzle ülkesine dönecek?

lardır. Ama biz bunları bütün basın ve hukuk kurumlarına götürürüz. Türkiye'de, bölgede, enternasyonalda, hiçbir kurul bırakmayız. Davayı taşırız. Aydın Doğan'ı bunun altında bırakınız. Hasan Bıyıklı'yı hukukçuluğuna pişman ederiz.

Şahin Mengü, o zaman, Yalçın Hoca'nın dostluğuyla övünsün!

Hürriyet'in yeni küfürbazı Tufan Türenç mi, iki gün önce yayınlanan bir yalan haberi "takla attırma"nın gazetecilik olmadığını öğrenmelidir.

Ertuğrul Özkök mü, bir ara adına Özköşk yazıyorlardı. Sözü mü olur?

ASLİYE HUKUK MAHKEMESİ SAYIN YARGIÇLIĞI'NA

ANKARA

DAVACI.....: Yalçın KÜÇÜK

VEKİLİ.....: Av. Dursun ERMİŞ. Toros Sk. 37/10 Sıhhiye Ankara

DAVACILAR.....: 1. Doğan Yayın Holding A.Ş
Hürriyet Medya Towers GÜNEŞLİ 34544 İstanbul
2. Aydın Doğan (Aynı adreste)
3. Doğan Satmış (Aynı adreste)
4. Hüseyin Alkan (Aynı adreste)

KONUSU.....: 3.000.000.000 TL Manevi Tazminat davalarından, müşterek ve müteselsilen yasal faizi ile birlikte tahsili ile kararın Hürriyet gazetesinde yayınlanmasına karar verilmesi istemidir.

OLAYLAR:.....:

1- Müvekkil Yalçın Küçük, Profesör Doktor ünvanı ile yıllarca Ortadoğu Teknik Üniversitesi ve Gazi Üniversitelerinde öğretim üyeliği yaptıktan sonra emekli olmuş ve halen Fransa da yaşamaktadır.

2- Davalılardan A.Ş ile Aydın Doğan'ın sahibi oldukları, diğer davalı Doğan Satmış'ın sorumlu müdürü olduğu Hürriyet gazetesinin 18 Şubat 1998 tarihli sayının onyedinci sahifesinde, diğer davalı, muhabir Hüseyin Alkan imzası ile "Yalçın Küçük'ün Büyük İhaneti" başlığı ile bir haber yayınlanmıştır.

3- Sözkonusu haber; Yunanistan'ın Antenna televizyonunda, müvekkil ile yapılan röportajın yayınlanması üzerine konu edilmiş ve müvekkilin, 1974 Kıbrıs Barış Harekatın'da subay olarak bulunduğunu, emrindeki askerlerin özürlü bir Rum kadınını acımasızca öldürdüğünü, bu

televizyon yayınının Güney Kıbrıs'ta yankı yaptığını, Kuzey Kıbrıs'ta ise öfkeye neden olduğu iddiası yer almıştır.

4- Hürriyet gazetesinin bu haberine konu edilen Yunanistan'ın Antenna televizyonunda müvekkil ile yapılan mülakat haber bülteni içinde dört kez yayınlanmış ve şimdiye kadar yüz defa Yalçın Küçük ile ilgili yorumlar yapılmıştır. Diğer televizyonlar ve bu arada Kıbrıs televizyonunda aktarılmıştır.

Yalçın Küçük'ün mülakatı bir savaş gerçekliği üzerinedir.

Mülakatta Yalçın Küçük, sık sık, iyilikler ve kötülükler olduğunu, bunun savaşın niteliği sayılması gerektiğini söylemiştir.

Hürriyet'in yayını doğruları yazmamıştır. Yalçın Küçük, barış kuvvetleri komutanı Orgeneral Bedrettin Demirel'in sözlerini aktararak, savaştaki çapulculukları, Rauf Denktaş'ın çapulcuları tarafından yapıldığını belirtmiştir.

Y. Küçük, komutan Orgeneral Demirel'in insani ve haksızlıklara, aşırılıklara karşı tutumunu ön plana çıkarmış ve komutanı övmüştür.

Kurmay Başkanı Hakkı Paşa'dan da övgüyle söz etmiştir. Türk Ordusunda "önemli subay çoktur" demiştir.

Buna karşılık Denktaş'ın adamlarını hem savaştan kaçmakla ve hem de çapulculukla suçlamıştır. Bu aynı zamanda Orgeneral Demirel'in görüşüdür.

Basında Kıbrıs'ın Türk kesimine "Susurluk adası" denmektedir.

Y. Küçük, İngilizce konuşmuştur. Sözleri herhalde Yunanca verilmiştir. Hürriyet'in Lefkoşa'daki muhabirinin Yunanca ve İngilizce bildiği kuşkuludur, uydurmuştur.

Y. Küçük'ün anlatımında "Kitlesel cinayetler" gördüğü ifadesi imkansızdır. Küçük, savaşta bir mekanize birlik subayı idi. Tank ve top subayları kitlesel cinayet görmezler.

Bir köy evinde elleri arkadan bağlı bir kadını, rahmine kurşun doldurulmuş ve can çekişirken görmek; bunu gören eğer ağlamıyorsa "insan" değildir. Y. Küçük bunu her hatırlayışta ağlamaktadır.

Y. Küçük, mülakatta, "O kadını öldürenler Türk ise ben de Türküm" demiştir. İnsanlık iki yanlıdır.

5- Müvekkil Yalçın Küçük'ün mülakatı Türk-Yunan halklarının dostluğuna katkıdır. Böyle değerlendirilmelidir. Savaşı yapan ordu komutanı Bedrettin Paşa'yı dünyaya insan olarak tanıtan bir insana nasıl hain denilebilir.

6- Müvekkil Yalçın Küçük'ün Türkiye'de yayınlanmış elliye yakın kitabı, yüzlerce makalesi vardır. Cumhuriyet Gazetesi dahil, günlük yayınlanan birçok gazetede köşe yazarlığı yapmıştır. Halen çeşitli dergilerde yazılar yazmaktadır. Daha pek çok benzer nitelikleri olan müvekkilden, davalı, Hürriyet gazetesinin özür dilemesi gerekmektedir.

7- İHANET başlığı atarak yalan haber yapan Hürriyet, müvekkilin kişilik haklarına ağır ve haksız tecavüzde bulunmuştur. Bu nedenle mahkemenize başvuruyoruz.

H. NEDENLER.....: MK, BK, HUMK ve ilgili yasalar

KANITLAR.....: Gazete küpürü, TV yayını vs. kanıtlar

SONUÇ VE İSTEM.....: Yukarda sunulan nedenlerle 3.000.000.000 TL. MANEVİ TAZMİNATIN yasal faizi ile birlikte davalılardan tahsili ile kararın gazetede yayınlanmasına karar verilmesini saygı ile dilerim.

29.05.1998

Davacı Vekili

Av. Dursun ERMİŞ

BIYIKLI-MENGÜ-KARAGÖZOĞLU
HUKUK BÜROSU - LAW FIRM
Çevre Sokak 24/13 Çankaya 06680 ANKARA
e-mail : bmklawoffice@superonline.com

Av. Doç. Dr. Hasan BIYIKLI
Av. Şahin MENGÜ
Av. Mutluhan KARAGÖZOĞLU
Av. Ahmet ÇÖRTOĞLU
Av. Hülya PEKŞİRİN
Av. Şükrü Evrim İNAL
Av. Feyza YÜKSEL

Tel: (312) 468 97 20
(4 Hat PBX)
Fax: (312) 468 97 24

01. 07. 1998

20. ASLİYE HUKUK MAHKEMESİ
SAYIN HAKİMLİĞİNE
ANKARA

DOSYA NO: 1998/316 E.

CEVAP VEREN (DAVALILAR) : 1- Doğan Yayın Holding A.Ş
2- Aydın DOĞAN
3- Doğan SATMIŞ
4- Hüseyin ALKAN
VEKİLLERİ Av. Feyza YÜKSEL
Çevre Sokak 24/3 Çankaya ANKARA
DAVACI Yalçın KÜÇÜK
VEKİLİ Av. Dursun ERMİŞ
Toros Sokak 37/10 Sıhhiye ANKARA
KONU Davaya karşı cevaplarımızın sunulmasıdır.

CEVAPLARIMIZ

Davacı asil, müvekkilim şirket tarafından çıkarılan Hürriyet Gazetesi'nin 18.02.1998 tarihli nüshasında yayınlanan ve müvekkilerimden Hüseyin Alkan tarafından hazırlanan haberin kişilik haklarına ağır ve haksız bir tecavüz oluşturduğunu ileri sürerek işbu tazminat davasını açmıştır. Ancak, aşağıda arz ve izah edilecek sebeplerle yersiz açılan davanın reddini talep etmekteyiz.

1- Davanın, kişilik haklarına saldırı oluşturduğunu iddia ettiği dava konusu haberde, davacının Rum Antenna televizyonunda yayınlanan ve anılarını anlattığı programda söylediklerine ve bunların Kıbrıs'ın Türk kesiminde yarattığı tepkilere değinilmiştir.

Dava konusu haber tümüyle gerçeklere dayalıdır. Haberde, davacının 1974 Kıbrıs

Barış Harekatında topçu üsteğmen olarak görev yaptığı, Kıbrıs'a niçin geldiğini bilmeden kendisini savaşın içinde bulduğunu söylediği, savaş sırasında Ercan Havaalanı yakınlarındaki Timbu Köyü'nde yaşadıkları hakkında anlattıkları, davacının konuşması sırasında sık sık ağladığı, davacının harekat sırasında kitlesel cinayetlere tanık olduğunu, ancak hiç toplu mezar görmediğini anlattığı, Antenna televizyonunda yayınlanan "Atilla'nın İtirafları" başlığı ile yayınlanan röportajın Kıbrıs'ın Güney kesiminde büyük yankı yaratırken, Türk kesiminde öfkeye neden olduğu belirtilmiştir.

2- Davacı vekili dilekçesinde, davacı ile haberde belirtildiği gibi bir röportajın yapıldığını ve davacının Kıbrıs Barış Harekatı hakkında bir takım beyanlarda bulunduğunu kabul etmektedir.

Davacı vekili, haberde söz edilmeyen ancak davacının röportajında bahsettiği iddia edilen hususlara değinerek davayı farklı bir noktaya çekmek istemektedir. Burada önemli olan, haberde belirtilen hususların davacı tarafından söylenip söylenmemesidir. Zira, dava konusu yapılanda bu hususdur.

Dava dilekçesinin 4. maddesi son paragrafında "Y. Küçük, mülakatta, 'o kadınları öldürenler Türk ise ben de Türk'üm' demiştir" şeklindeki beyan, haberde davacı tarafından söylendiği belirtilen hususların gerçek olduğunu göstermektedir.

3- Dava konusu haber hukuka uygunluk unsurlarının tümünü taşımaktadır. Haberde toplumsal ilgi ve kamusal yarar olduğu açıktır. Çünkü, haber yapılan davacının konuşması, Türk Devletinin birinci derecede rol oynadığı Kıbrıs Barış Harekatına ve orada yaşananlara ilişkindir. Haberin verilişinde gerek ifadeler gerekse şekil olarak bir abartı söz konusu değildir. Haberin gerektirdiği dışında, davacının şahsına saldırı oluşturacak ifadelere yer verilmemiştir. Haberin başlığında kullanılan "Yalçın Küçük'ün Büyük İhaneti" ifadesi ise, davacının konuşması sırasında söyledikleri ve genel olarak uyandırdığı izlenim gözönüne alındığında içerik ile uygun bir nitelik taşıdığı ortadadır. Ülkemizde binlerce genç insanın ölümüne neden olan ve ülkemizi bölmek için faaliyet gösteren PKK'nın eylemlerini kolaylaştırdığı ve bölücülük yaptığı iddiaları ile DGM'nde yargılandığı ileri sürülen davacı hakkında "ihanet" ifadesinin kullanılması hiçbir zaman için hukuka aykırı ve tazminatı gerektirecek bir durum doğurmayacaktır. (Ek-1)

Dış ülkelerce hedef olarak görülen ve sindirilmek istenen Ülkemiz aleyhine çalışmaların yoğunlaştığı bir zamanda, davacının, bize karşı kullanılacağı muhakkak bir konuda üstelik Türkiye'ye karşı düşmanca tutumunu gizlemeyen bir ülkenin televizyonunda konuşmalar yapması ve sonrada ben böyle demedim diyerek dava açması, kendi kusurundan menfaat elde etmek istemesi hukuken himaye görmeyecek bir tutumdur.

4- Hukuka aykırılık taşımayan ve yayınlanmasında davacının ağır kusuru bulunan haber/yazı sebebiyle talep edilen fahiş tazminat miktarı, manevi tazminatın amacı dışında, manevi zararın tatmininin değil, zenginleşmesinin seçildiğini göstermektedir.

Bir yazar ve gazeteci olan davacının kendi fikirlerini, düşüncelerini ifade ederken kendisine tanıdığı özgürlük karşısında, kendisi hakkında yayınlanan haber/yazılarda aynı özgürlüğü diğer basın mensuplarına tanımaması ve içinde bulunduğu durumdan kurtulmak adına söylediklerinin arkasında durmaması kötü niyetinin bir göstergesidir.

HUKUKİ NEDENLER : BK, MK, HUMK, Av. K. ve ilgili yasa hükümleri

DELİLLER : Her türlü yasal delail

SONUÇ VE İSTEM : Yukarıda arz ve izah edilen nedenlerden dolayı, davanın reddine, yargılama giderleri ve vekalet ücretinin davacı yanın üzerine bırakılmasına karar verilmesini saygılarımla arz ve talep ederim.

DAVALILAR VEKİLİ
Av. FEYZA YÜKSEL

Prof. Dr.
Yalçın KÜÇÜK
Paris

Paris, 28 Haziran, B.Y

BASIN ACIKLAMASI

KESK, HENÜZ SENDİKA OLAMAMIŞTIR
KESK, SENDİKA OLMAK ZORUNDADIR

Kesk'in grev ve toplu sözleşme hakkını içeren bir yasa istemesi ve bunun için eylem yapması hakkıdır ve yerinde olmuştur.

Ancak Kesk, henüz, bir sendikayı yasallaştıranın anayasa değil yasa olduğunu öğrenememiş durumdadır. Bir sendikanın, kendisini yasalaştıran yasayı bloke etmesi akıl dışıdır.

Kesk'in, bunun için artık Türkiye politikasının rasputin'i olan Chp üst yönetimiyle anlaşması ilkesizliklerinden birisidir.

Dtp, şimdi, bir blokajı kaldırma yönünde harekete geçmiştir. Kesk'in bu imkanı kullanarak, kamu sendikalarını yasalaşması imkanını önlememesi zorunludur. Ülkemizin, yasalaşmış kamu sendikalarına ihtiyacı vardır.

"Kamu sendikaları", işçi sendikalarından ayrıdır ve çok yeni olanakları içinde barındırmaktadır. Kamu sendikaları üyeleri, doğrudan doğruya kamu yönetiminin parçalardırlar ve bu nedenle sadece bir sendika olarak ele alınamazlar. Kamu sendikaları, gelecek halkçı ve özgün yönetimimizin artizanları ve ustaları olma şansına sahiptir.

"Kesk" içinde toplanan kamu sendikalarının çoğunluğunun bunu fark bile etmemiş olmaları büyük bir talihsizliktir. Kesk ve pek çok bağlı sendika yöneticisi, henüz sendika kavramını bile anlamış olmaktan uzak görünmektedirler. Zaman zaman bir gundi cemaati ve zaman zaman da, tullâb cümbüşü izlenimi vermektedirler; ancak, kamu yönetimini ve sorumluluklarını hiç bilmemektedirler.

Maliye sendikası, kendi haklarını savunmanın yanında, genel olarak memur düzeni

ve vergi sistemi üzerinde en büyük iddianın sahibi olmak zorundadır. Şimdi, "memur muhakemat" yasası ile, Türkiye'de kamu çalışanlarının en az haklarına bile bir saldırı vardır. Yüksek maliye bürokratları ve maliye bakanları, kendilerini, ticaret ve sanayi meclislerinde açık artırmaya çıkarmışlar; maliye sendikasının bu konuda hiçbir sözü olmamaktadır. Hem yüksek memurunu kendisini açık artırmaya çıkarması ve hem de memur sendikasının buna tepki göstermemesi utanç vericidir.

Eğitim sendikasının ise sekiz yıllık eğitim konusunda, en bilimsel açıklaması, "kesintisiz eğitime hayır, kesintisiz demokrasi isteriz" olmuştur. Bu, önemli cehaleti içermesinin yanında, Türk gericiliğine iltica anlamına da gelmektedir. Adalet Bakanlığı bugün özgürlük zaptiyesi durumundadır; yargı çalışanlarının, en ileri düzeyde ve en teknik planda, hak savunucusu olması ve hukuk savaşı vermesi zorunludur; ancak en karanlık zamanda hiçbir özgürlük mücadelesi olmayanların, özgürlükleri hiç savunamayacakları görülmektedir. Yargı sendikaları da, barolar gibi, "susurluk diye susurluk diye" kahve sohbeti yapmaktadırlar.

Böyle bir perspektif, Kesk'in, kamu sendikaları yasa tasarısı karşısındaki tutumunu açıklayabilmektedir; bir uçtan diğer uça savrulması söz konusudur. Bilinçsizlik, ideoloji yokluğu, her zaman savrulma yaratmaktadır. Sendika tarihimizde örnekleri vardır.

Hiç kuşku yok, kimse bu tasarının yeterli olduğunu ileri sürmemektedir ve buna karşı çıkmak ve yetersizliğini ortaya koymak yerindedir ve yerinde olmuştur. Ancak Türkiye sisteminde, bir hak veya kurumun, "anayasa" denilen belgede yazılmasının, eğer bir yasaya geçmemişse, hiçbir anlam ve değeri yoktur.

Kamu sendikalarını yasalaştıracak olan, aidatların toplanması, yöneticilerin haklarının saklı tutulmasını yasal düzene bağlayacak olan, ise yasa'dır. Bunlar olmadan, sendikaların yasal olduğu söylenemez ve sendikaların birinci sorumluluğu, herhalde bunu sağlamaktır.

Kesk, "anayasamız var" sözünün artık bir gerici lafı olduğunu ve Türkiye'nin "yazısız anayasalar" dönemine girdiğini kavramalıdır. Zamanlıdır.

Kesk'in bu çerçevede, yasanın eksikliklerini gösteren eylemleri yerinde olmuştur. Ancak bunu bir blokaja dönüştürmek ve bunun için Türkiye siyasetinde en uğursuz rollere bağımlı hale gelmiş, Chp üst yönetimiyle işbirliği yapmak, anlaşılamaz bir durumdur. Bu Chp yönetimi ki, Anap lideri Yılmaz ile kabzımallar yasasını çıkararak Türkiye'yi kurtarma projesinde anlaşabilmiş, temsilcileri oldukları kara para babalarına yeni alanlar olarak görülen özel hastane ve özel okulculuk için vergi bağışlarını dayatmış, ancak özgürlükler ve zındanda onlarca yıllara mahkum, Doktor Beşikçi, Yağmurdereli için, bir küçük madde değişikliğini bile akıl edememiştir. Bu, hem bu rasputinleri ve hem de bunların bu karanlık yüzlerini örtecek imkanlar yaratan, Kesk üst yönetiminin tavrını açıklayabilmektedir.

Türkiye süprizlerle doludur. Cindoruk'un başkanlığındaki Dtp, hem bu blokajı bozmak ve hem de, zındandaki arkadaşlarımızı, muhtemelen özgürlüklerine kavuşturabilmek için, bir kapı aralamıştır. Dtp yönetiminin yedi şartından bizi ilgilendirenler bunlardır ve önemlicedirler.

Kesk'in, sorumsuzluk giysisini atarak sorumlulukla hareket etmesi zamanıdır.

Kesk, sendika olmalıdır. Buna ihtiyaç var.

VE TANRI

İKİZ YARATTI

Gereksiz yarışı önlemek istiyoruz. İki halkımızı yaklaştırmak istiyoruz.
Biz "ikiz" yaratıldık, işte birkaç ikizimiz.

	Kürt Doğan	Türk Doğan
1-	Faik Bulut	Zülfü Livaneli
2-	Şerafettin Elçi	Akın Birdal
3-	K.Hikmet Çetin	T.Hikmet Çetin
4-	Eşsiz-hiç bulunmaz	Ufuk Uras
5-	Yaşar Kaya	Yekta Güngör Özden
6-	Serhat Bucak	Orhan Apaydın
7-	Abdullah Keskin	Suat Parlar

AÇIKLAMALAR

1- Faik Bulut'un dilbilgisi yoktur ve dil kitapları yazar. Livaneli'nin sesi yoktur, şarkı söyler. Her ikisi de son dalgalara binmeyi severler. Solculuk varsa, solcu, Kürt Davası varsa, Kürt şarkıcı olurlar ve dalga geçer geçmez yenisine binerler. İkiz'dirler, ancak, Faik, şanssızlığa uğramış ve hapis yatmıştır.

2- İkisi de pek kibardır ve ikisi de, Amerika'sız iş olmayacağına inanırlar. İkisi de politikada, müslüman politikasından yanadırlar; Elçi, içten ve diğeri, öyle istendiğinden, müslümanlardan ayrılmazlar. Her ikisinin de bir kolları Washington'a ve diğeri islamcı akımlara asılır. Her ikisi de Kürt Davası'nın, bu iki kolla çözüleceğine inanırlar.

3- Kürt Hikmet Çetin'in ikizi, Türk Hikmet Çetin'dir. Başına geçtiği her şeyi, sessizce ve bir sihirbaz ustalığıyla yok eder. Kürt olarak doğduğunda Kürtlük vardı, doğuşuyla bitti. Shp'yi bitirdi. Şimdi meclis'i bitirmek üzeredir. Eğer partisi yüzde onu aşarsa, Demirel'in yerine, cumhurbaşkanı olması ihtimali çok yüksektir. O zaman cumhurbaşkanlığı da bitecektir; Hikmet Çetin, iki halkın bitirici ikizidir.

4- Ufuk Uras, eşsizdir ve insanlığımızın son halkalarından birisidir ve çok şükür Kürtlerde eşi yoktur.

5- Tanrı Yaşar Kaya'yı yaratırken Türkleri de düşünmüş ve Türk halkına, Yekta Güngör Özden'i göndermiştir. Her ikisi de bir ikiz disipliniyle, öğrenciliklerinde aktif olmuşlar ve sonra kariyer peşine düşmüşlerdir. Kaya, Kürt yükselişinde, Özden, Ecevit dalgasında bir yere gelmiş ve sonra her ikisi de baş olmuşlardır. Baş olunca da, bir ikiz, disipliniyle, her tarafa saldırmaya başlamışlardır. Şimdi, yıldızları, kaymak üzeredir; ikiz yazgı budur.

6- Serhat Bucak'ın ikisi Orhan Apaydın'dır. Kendilerine ve kariyerlerine çok düşkündürler. Hep gelecek yer ararlar; Apaydın, sağlığında gelebilmiştir ve Bucak, geldiği yerlerden hiç tatmin olmamıştır.

7- Bu ikizler pek öyle tanınmazlar; her ikisi de, Toplumsal Kurtuluş'a bulaşmışlar, önemli sorumluluk almamışlar, önerildiği zaman, "hişt, hişt büyük ağımız vardır, bize bir şey olursa allah göstermesin, kendimizi değil, ağı düşünüyoruz" demişlerdir. Her yere gitmişler, hiçbir yerde ellerini taşın altına koymamışlardır. İkisi de sevimlidir ve TK salıncağı ile yükseldikleri yerlerden inişe geçmişlerdir.

BASKIDA

YALÇIN KÜÇÜK

sol marksizm

"Bugün insanlık, 'Sol Marksizm' ihtiyacı içindedir. İnsanlığın ilk ve büyük şarkısı olan ve benim için hâlâ güzel, ilk sosyalist düzenin yıkılışına verilecek ilk cevap sol marksizmin kurtuluşunu ciddiye almak olmalıdır. Bu devrimci ve yaratıcı bir görevdir; sonunda çıkacak yeni bilime, 'marksizm-leninizm' veya 'sol-marksizm' denmesi veya denmemesi, hiç önemli değildir. Önemli olan sağ tortularından temizlemek ve sol bütünlüğüne kavuşturmaktır."

AKIŞ YAYINCILIK

HERKESE MASALIMIZ VAR

Y.K

"Your article against Heinzen, which Engels unfortunately sent me too late, is very good, both coarse and fine-a combination which should be found in any polemic worthy of the name."

Marx to Weydemeyer, March 5, 1852

Marx'ın, Weydemeyer'e yazdığı, 5 Mart 1852 tarihli bu mektubu, başka açılardan, hem düşüncelerinin oluşumu ve hem de bir bilim adamının kendisine dürüstlüğünü sergilemesi nedeniyle, çok daha ünlüdür; ancak, beni, yukarıya aldığım cümlesinden dolayı da, hep ilgilendirmiş ve her zaman da sevindirmiştir. Polemik'ten olumlu olarak söz ediyor ve ayrıca, bir polemik'in polemik olabilmesi için, hem kaba ve hem de zarif olması gerektiğine işaret ediyor. Ben de böyle düşünüyorum; burada ise, Marx'ın çok nefis bir biçimde formüle ettiği ölçülere uygun düşmek için, yer yer zarif ve fakat çok zaman da kaba olmaktan geri kalmamaya özen göstermeyi vaad ediyorum.

Bu polemik'in üst başlığındaki "gelenek" sözcüğü, genel'dir; bütün tradisyonumuzu içine alıyor. Kuşkusuz bunun içine dar anlamda "Gelenek" de girebilecektir, bunun doğal karşılanacağını sanıyorum ve girdiği yerlerde, yanlış anlamaya ımkan vermemek için, sözcüğü "G" olarak ve diğer zamanlarda da "g" biçiminde başlatmak istiyorum, böylece yanlış anlaşılmaları önlemenin mümkün olacağına inanıyorum. Bu girişten sonra başlamak durumundayım.

Biz Parti'yız.

Kimse, bunlar, "aydın topluluğudur", bunlar "dergidir" veya "bunlar azdır" türünden sözlerle kendilerini avutmasın; Kürtlerden ve Türklerden çok avutanlar oldular. Yıllardır avutuyorlar; biz bu avutmaları, "züğürt tesellisi" olarak görüyorduk ve içimizden gülüyorduk. Şimdi bazı televizyon kanallarında telaffuz etmeye başladık; biz kendimizi hem "Parti" olarak görüyoruz ve hem de bugün ortalıkta görünen ve kendisini "parti" sanan, bir bölümü, Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı sicilinde de öylece kayıtlı "partileri" de hiç parti saymıyoruz.

Bu sayışımız hiç de yeni değil; "Toplumsal Kurtuluş" Dergimiz'i çıkardığımız zaman, o zamanlardaki gerçek duruma göre, belki yazmışızdır, bilmiyorum, ancak söylüyorduk ve ülkemizde "iki buçuk parti var" diyorduk. İlk bakışta "buçuk" kendimizdik; sonra yine "iki buçuk parti" dediğimizde, eski tamlardan birisi çoktan buçuk ve biz de çoktan tam olmuştuk, biz partiyiz.

Biz kendimizi parti olarak gördüğümüz için ve kendilerini parti sayanların bir bölümünü particik bile saymadığımız için işbirliğinden, bunlara destek olmaktan, yayınlarımızı açmaktan korkmuyor ve geri kalmıyorduk. Biz partiyız ve kendimizi güçlü sayıyoruz.

Yerli ve yabancı yazılarda geçer, "Reşit Paşa Partisi" derlerdi; Tanzimat'ı gerçekleştiren, bir zamanlar "Büyük Reşit Paşa" olarak bilinen ve altmışlı yıllarda, bir-iki İngiliz diplomat-kolonizatörün hikayesine dayanarak, bir yandan İlhan Selçuk ekibinin ve diğer yandan tuluatçı Engin Aydın'ın adını unutturmak istediği ve bizim kitaplarımızda tekrar "Büyük" olarak yazdığımız, Büyük "Reşit Paşa Partisi" türünden partiyiz. Bilimsel ve bilimde var olan bir partiyiz. Tıpkı benim kıtaplarımda yazdığım ve genel başkanı olarak Mihri Belli'yi gösterdiğim ve Türkiye İşçi Partısi'ni tahripte, İsmail Bilen'in partisinden çok daha etkili olan, yarı legal, "Türkiye Komünist Partisi" türünden parti olduk; Belli'nin partisi, arkasında Thkp ve Thko isimlerini bırakarak kayboldu ve baş-

Profesör Turan Güneş, "Tip, Kürt davasında bu tutumu alacaktır, almazsa biter ve alırsa da bitirirler" diyordu; Ekim 1970 tarihli, Dördüncü Kongre'de alınan pek onurlu ve pek ünlü, "Türkiye'de Kürt halkı vardır" karar tasarısı Güneş'i haklı çıkarıyordu.

kanı ise bugün İskandinav devletlerinden bursla politika yapmayı tercih etmektedir ve biz ise bağımsız yolumuza devam ediyoruz.

Bu polemiğimiz bunu bir kez daha ortaya koymak içindir; çünkü, Avrupa'daki bazı televizyon kanallarında bunu netlikle ortaya koymamıza ve karşıdaki pek çok çevrenin ve bu arada birçok "tarafsız" gözlemcinin bizi böylece anlamasına karşın, bizim coğrafyamızdaki pek çok "partimiz", burada garip bir inat sergilemektedir. Bu inat, kendi halinde pek önemli değildir; ancak, arkasında "parti" kavramı konusunda bir karşılığı gizlediği için önem kazanmaktadır. Dolayısıyla, polemik bilimsel amaçlıdır ve bilimdeki pek çok ilerleme türünden tartışmayı içermektedir; "partilerimiz" topluluğuna, müdüran, yol gösteren, bir ileri düşünce olmadan hiçbir zaman parti olunamayacağını anlatmak zorunluluğunu duyuyoruz.

Görülecektir, yazı ve yayınlarımızda, leninist parti anlayışı ile çok ciddi tartışma içindeyiz; yıllardır bi tartışmamızı sürdürmekle birlikte, doğrusunu söylemek gerekirse, itirazımızın en önemli mengenesini bilinçle işaret etmiş olmaktan çok uzaktık, şimdi daha yakın bir noktadayız. Şimdi, Lenin'in bütün yaklaşımlarına, bir güvensizlik içgüdüsünün sinmiş olduğunu görebiliyoruz; komintern'in tarih açısından son derece talihli denemelerini de kemiren bu olmuştur. Ancak Rusya Marksizmi'nin ısrarla altını çizdiği "öncü parti" kavramı kesinlikle doğrudur; parti'nin birinci tanımı, ileriye doğru hep öncü düşünceyi yüksek tutması ve düşünceyi ileriye götürmesindendir. Kuşkusuz, ileri düşünce'nin önünü kesmek isteyenler vardır ve bunların da partisi olacaktır; biz bunlara "gerici" ya da "tutucu" parti diyoruz; ancak, bu polemik, gerimizdeki tutucu partilerle değil, önümüz iledir. Böyle olmakla birlikte, önümüzdeki "partilerimiz" topluluğunun hepsinin savundukları düşüncelerin ne kadar geri ve tutucu olduğunu göstermeye, ne yazık, burada yerimiz ve imkanımız bulunmamaktadır. Hepsine yetişememekten doğan eksikliğimizin hoş ve anlayışla karşılanması gerekmektedir.

Bir kış günüydü, üniversite gençliğimiz, eylülist baskının ürünü yök sistemini reddetmek üzere açlık grevi yapmaya karar vermişti; gazeteleri okuduğumda, arkasında terörist polisler, gecelemek için bir parktan diğerine gittiklerini ve ısınabilmek için de sabahçı kahvelere sığındıklarını öğreniyorduk. "Partiler" vardı, zenginler vardı, insan ve hayvan hakları dernekleri de vardı, bunların pek "kahraman" yöneticileri de sokakta değil, evlerindeydi; hiçbirisi kımıldamıyordu. Biz, Bilgesu ile konuşmadık, sanki otomattık ve sanki robot türünden davrandık; ben Ankara'da ve Bilgesu İstanbul'da, evlerimizi grevcilere açtık. Uzun süre, gençlerimizin ve analarımızın ve babalarımızın açlık grevleri, benim ve Bilgesu'nun evinde oluyordu ve işin acı tarafı polis evimizin etrafında sinek yığını olmuştu ve o kadar önemli görmüyorduk. Daha sonraki kahramanlarımız ve pek çok partimiz kurucusu ise bize küfrediyordu ve ben, sadece bu sevgili grevcilere evimi açtığım için, pek "ilerici" kalemler tarafından ve yazıyla, "provokatör" ilan edildiğimi hatırlıyorum.

Neden mi yaptık? Çünkü, "parti" olmak kolay değildir ve zorunlulukları vardır. Çünkü biz partiydik ve ülkemizin ileri damarını elimizde tutuyorduk ve bunu, bize küfredenlerin adına da, yapıyorduk. Nedir sorumluluğu? Yetmişli yılların sonlarına doğru, Sevgili Profesör Turan Güneş, hem benim ve hem de benim dostlarımın dostuydu, söylüyordu, kulağımıza geliyordu, "Tip, Kürt davasında bu tutumu alacaktır, almazsa biter ve alırsa da bitirirler" diyordu; ben, Ekim 1970 tarihli, Dördüncü Kongre'de alınan pek onurlu ve pek ünlü, "Türkiye'de Kürt halkı vardır" karar tasarısını hazırlayanlardan birisi olarak, Turan Hoca'nın bu sözünü biliyordum. Parti yaşamında zaman zaman "bitmek" önemli değildir ve önemli olan bitme'nin biçimidir. Onursuz bitmek var; onurlu bitenlerin yolları açıktır. Hemen bu açık yolda bir ek yapmak istiyorum; ben bu onurlu işte belirleyici bir role sahip değildim, yanlış anlaşılmamalıdır. Onur, Behice Boran'ındır, Şaban Erik'indir, Mehdi Zana'nındır, Kemal Burkay'ındır, Yalçın Cerit'indir, Tarık Ziya'nındır; benden önce başkaları da var, bunlar şimdi makinama geliyorlar; ben, inatçı bir katkım olmasının ötesinde, bunun önemini göre-

biliyorum ve bunu ısrarla yazıyorum, benimki işte böyle bir onur'dur ve Mavi Gök adına, bana yetiyor.

Bir ders var mı? Büyük ders vardır; hem evimizi açlık grevlerine açarken ve hem de, Kürtlük üzerine yazılı bütün yabancı kitaplarda, "dönüm noktası" sayılan bu kararı hazırlarken, karşımızdan zulüm, ancak, yanımızdakilerin bir bölümünden ise alçaklık gördük. Parti yolunda, karşıdan gelen zulüm yanında, yanımızdan gelen alçaklık, çok daha acıtıcıdır. Bu nedenle zulüm kadar, yanımızdakilerin alçaklığını göğüsleme yürekliliği yoksa, parti de yoktur; partilerimiz'e kendi kendimizi aldatmamayı öneriyorum.

Eğer Parti'yi, bir tarih-coğrafya gerçekliğinde, en ileri yürüyen düşünce olarak anlıyorsuk; bu, parti politikasının, aynı zamanda bir felsefe olması anlamındadır. Parti politikası, bir anlamda sınırda felsefe veya benim kişisel deneyimlerimden de bildiğim, "mayınla döşenmiş yeşil hatta sabah koşusu" yapmak'tır. Burada felsefeyi, bilimden ayrı, bir tür bilimsel sezgi olarak anlıyorum; bu anlayışımın maddi temelleri var.

Yakınlarım çok iyi bilirler, sekiz yıla mahkum edildiğimde, mahkumiyet kararında, hükmedenlerin, benim için, ortaçağ'dan kalma bir alışkanlıkla, "şeytana papucunu ters giydirecek kadar zekidir"(*) demesini hiç anlamıyordum; ben, kendimi her zaman oldukça ve zaman zaman çok aptalca bulanlardanım. Bu böyle olmakla birlikte, General Eşref Bitlis'in uçak düşüşü nedeniyle öldüğü 17 Şubat 1993 tarihini içine alan haftada, Ülke'de çıkan yazımda, bunun cinayet olduğunu yazabiliyordum. Ayrıca, Madam Çiller, 13 Haziran 1993 tarihinde, Demirel'in Washington senaryolarıyla açtığı koltuğa oturtulduğu ve ben 15 Haziran 1995 tarihli bir basın açıklamasıyla(**) bunu darbe olarak niteliyordum. Bu darbe tanısı doğru çıkmıştır ve pek kabul görmüştür;(***) acımasız gelişmeleri ve insan aklının görülmemiş inkarını, izleyen zamanda, hep birlikte yaşadık. Bunları hatırlatmak istiyorum, çünkü, söylemek istediklerimden birisi, bu saptamaların doğru çıkmasının, benim zekamla hiçbir ilgisi olmadığıdır; başkalarını bilmiyorum ve aksine uyarıyorum, bunların doğru çıkması, bana hiç zeka yüklemiyor.

Bu, en ileri ve en kurtarıcı fikre sahip olmakla ilgilidir; biz, o sırada, gericiliğe karşı en ileri noktadaydık; durdurulmayı ve darbeleri, sezgisel bir düzlemde bekliyorduk. Beklediğimiz çıktığı için görüyorduk. Başkasını değil, yarım tarafa değil, iki sevgili halkımızın, en emekçi ve en ortakçı özünü, en devrimci ve en onurlu bir birliğe davet ediyorduk ve daveti yaparken, en görkemli aydın yürüyüşüne de heves ediyorduk; en yoksulluk ve çaresizlik içinde "Dünya Solu" veya "Ekin-Belleten" türünden dergiler çıkarmamız bu yüzdendir. Darbe bizeydi ve çok darbe aldık.

Doğrusu, bizim, ürkek önerdiğimiz "restorasyon" sözcüğümüzün bir muz haline getirilmesi çok acıdır; kemalist restorasyon, ellili yıllarda yapılmış ve tamamlanmıştır. Bizim restorasyon olarak işaret ettiğimiz, tekelli bürokratik rejimin kendisini yerleştirmek için, bazı mevzilere bırakarak, yeni düzenini pekiştirmek istemesidir. Bunun ötesinde, bir araya gelmek iyidir; ancak, önemli olan en ileri teori etrafında bir araya gelmektir. Burada, ne yazık, bir hurafe ile karşı karşıya geliyoruz.

Bu Partimiz'in en darbe almış halidir.

Ama yine de görüyoruz ve "partilerimiz" topluluğunun da, büyük çoğunluğunun kör olduğunu, ne yazık gözlemek zorunda kalıyoruz. Eskiden zalımlar gören gözlere mil çekerlerdi ve bizim partilerimiz, kendi kendilerinin zalimidirler; körler, bunun için, Türkiye Aydın Hareketi'nin seksenli yıllardaki görkemli yükselişi, bunların siyasal repertuarlarında

---

* Aziz Bey, zeka'yı çok severdi, bunu biliyordum ve bu sekiz yılın bir bölümünü yattıktan sonra bir bölümünü Yargıtay bozmuştu, Aziz Bey'e anlatıyordum ve hiç ilgilenmiyordu, sonunda, "Aziz Bey" dedim, "neden bozuldu, bilmiyor musun" diye sordum. İlgilendi, ama, yine pek değil; "bu şeytana pabuç giydirme doğru değilmiş" deyince, günlerce güldüğünü hatırlıyorum. Aziz Bey'e, Yüksek Mahkeme'nin benim zeki olmadığımı tespitle, bana zeka yükleyen bir hapis cezasını bozduğunu, anlatıyordum.

** Bu açıklama, herhangi bir yerde, bir "ilerici" yayında yansıma buldu mu hatırlamıyorum. Hiç de önem vermedim ve vermiyorum; önemli olan açıklamanın yapılmasıdır ve yayınlanıp yayınlanmaması değildir.

*** Bunu en çok Kürt Kardeşlerimiz sevdiler ve açık artırmaya çıkardılar; 2 Mart, bilmem kaç Haziran, 5 Mart, 7 Nisan ve benzeri günlerde, "darbeler" haykırdılar. Bunu, bu saptamamızı zenginleştirme sayma şansına sahip değiliz; bu, bir gündi aşırılığıyla bilimle alay etmektir.

yoktur. Çünkü yoktular; yoklukları, gözlerine mil olup girmiştir. Kördürler.

"Partilerimiz" kördürler ve ortalığı övüngengillerden, Kürtlerle övüngengillerden alevilere bıraktılar. Utanılacak bir durumdayız; her gün Kürtlerimizden işitiyorduk ve şimdi de alevilerimizden duyuyoruz ve bir Kürt-Alevi korosuyla karşı karşıya bulunuyoruz. Koro, her gün, "Türk aydını yoktu, yoktur ve yok olacaktır" şarkısını söylüyor; kabak tadı verdiğini hatırlatmak durumundayım. Mustafa Timisi'nin hain alevi

Thkp ve Thko, ne örgüt, ne eylem, ne disiplin konusunda örnektir; sadece, çok şanlı bir nefes ve büyük bir özveri abidesidir. Buna her zaman bağlı olmak ve bunu her zaman yüksek tutmak durumundayız; ancak, artık, Thkp ve Thko, hiçbir cephede, hiçbir kıymet-i harbiye sahibi olmayan, iki tarihtir. Sosyalist yoldaşlarımızın bunu bilerek daha net bir yerde olmaları esastır.

partisinin, Türkiye İşçi Partisi'nin alevi halkımızı bilinçlendirmesine bir tepki olduğunu bilmiyorsanız, biz ne yapalım ve bunlara "alo, duymuyorum" mu diyelim? Biraz mütevazi olmak gerekiyor; Uğur Mumcu, artık, "Yalçın'ın haftalık mütad ziyareti" diye acı acı alay ediyordu ve ben neredeyse her hafta, Kürt Yükselişi'ne mütevazi katkımdan dolayı, Ankara polisinin taş hücrelerine kapatılıyordum ve bugün mangalda hiç kül bırakmayanların çoğundan küfür işitiyordum, savcılar örneği, beni, "bölücü" buluyorlardı.

Bir gerçeği yazmanın zamanı gelmiştir; ben her hafta zindanlara atıldığımda, arkadaşlarımızı toplayan, moral veren sadece ve sadece üç Kürt'tür. Bir: Şerafettin Elçi. İki: İbrahim Aksoy. Üç: Dünya güzeli insan Talat İnanç. Şimdiki Kürt ve alevi büyükleri mi? Onlar o zamanlar henüz Kürt ve alevi olmamışlardılar; o zaman henüz Türk ve laiktiler ve "kemalist" günlerindeydiler. Eleştiri ile inkarcılığı birbirine karıştırmamak gerektiğini yazıya koymak zorunluluğunu duyuyorum.

Yazılarda özledim mi acaba? Hep Aziz Nesin geliyor, önüme; ne kadar kızardı ve ben de Aziz Bey'in kızgınlığına "hık" çekerdim. Beş ünlü "Türk" yazarı, Moskova'daymışlar ve sosyalist yazarlarla tanışıklık yapıyorlar; birinci ünlü "Türk" yazarı, kendisini, "ben" demiş, "Kürt yazar falan filan" diye tanıtıyormuş, Aziz Bey anlatıyor. İkinci ünlü "Türk" yazarı, "Ben Arnavut yazar" diyormuş ve üçüncüsü, "Çerkes", böyle sürüyor. Sonuncusu, biz Nevzat Üstün olarak biliyorduk, Aziz Bey, itiraz ediyordu, "ben, kusura bakmayın, ayıptır söylemesi, amma ne yapalım kader böyledir, işte ben de Türk yazarım" diyormuş; Aziz Bey, şimdi göçük Üstün'ün bu kadar yürekli olmadığını ileri sürüyordu. Şimdi aynı durumdayız; ah şu Kürtlerimiz ve alevilerimiz olmasa, hiçbir "ilericilik" olmayacak, bu körlerimiz, şimdi bunun "hık" deyicisi oldular.

"Parti" olmak, görev bilmektir; Aziz Bey'e gittiğim zaman da, Kürt Rönesansı'na omuz verdiğimiz veya şimdi Doğu Perinçek ve arkadaşlarıyla ortak noktaları yakalama açılımımızda olduğu kadar, çok daha fazla tepki ve küfür topluyorduk. Bu nokta yine açık olmalıdır; seksenli yıllardaki, bizim efsanevi aydın yürüyüşümüz, Aziz Nesin olmasa, olmazdı ve ben bunu biliyordum, Aziz Bey'in sekreteri olarak çalışmaktan hiç geri kalmadım. Müthiş bir iş yaptık; dünyada ondokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında ve dünyada "intelligantsia" sözünü yayan, ünlü narodnik aydınlardan sonra, yepyeni, yürekli ve atılgan bir aydın hareketinin doğduğu izlenimini veriyorduk. Le Monde, sembolik olduğu için adını veriyorum, Aziz Bey ile benim üzerime başyazılar yazıyordu, o sırada, Aziz Bey, Tahsin Saraç ve ben, kendi aramızda, "veliaht" dediğimiz Haluk Gerger, Londra'ya gittiğinde, İngiliz aydınları arasında bizleri taklit edenlerin çıktığı haberiyle dönüyordu. Faşist General Evren sarsılıyor ve zavallı Vahdettin'i de "aydın" yaptıktan sonra bizleri vatan haini ilan ediyordu; sıkıyönetim ve polisler harekete geçtiler.

Geçtiler mi? Dünyanın kreması aydınlar bizi ziyarete geliyorlar ve destek sunuyorlardı; Canterbury Başpiskoposu ile Harold Pinter ve Arthur Miller'i özellikle hatırlıyorum. Ne hoş adamlardı; Harold, bir panterdir ve biz de her yere taşıyorduk ve Demirel'e de götürecektik, bilgi almış ve ben, Arthur ile arasında oturuyordum, "Arthur" dedi, "böyle bir adam ziyaret edilir mi?" diye görüşünü belli ediyordu. Arthur Miller de, "gitmeyelim" deyince, atladık; "bunlara söz anlatamayız, gitmezseniz, bizim engellediğimizi düşünürler" diye yalvarıyorduk.(*) Yaptığımızı politik bulmayanlar olabilecektir, ancak, "aydınca" olduğu kesindir.

Aydınca mı? İstanbul'daki toplantılarda ben yok-

* Demirel'e de götürdük, en temiz giysilerini giymiş, bekliyormuş; inanmadan bir hürriyet duası okuduğunu hatırlıyorum.

tum, anlattılar, aydınlarımızdan elli-altmışı bir araya gelmişler ve Pinter ve Miller ile birlikte yemekteler. Miller, bir ara merak etmiş ve kaçımızın hapis görmediğini soruyormuş ve dolayısıyla, zahmet de olmamasını amaç bilip, hapse girenlerin az olacağını düşünerek, "hapse girenlerin ayağa kalkmasını" istemiş; lokanta hep birden ayağa kalkıyor ve sadece bir-iki talihsiz aydınımız, hiç hapis görmedikleri için, yerlerinde oturuyorlar. Biz, Aziz Bey'i bir başkan bilip işte böyle bir toplulukla, benim için sadece müthiş bir film olan, bir aydın yürüyüşünü yapıyorduk ve sarsıyorduk. Yorgundular, kırıktılar ve belki de son kurşunlarını atıyorlardı ve atmalarını sağlıyorduk.

Arthur ile Harold'u, Türkiye'den ayrılmak üzere, havaalanına ben götürüyordum; her ikisi de çocuklar kadar sevinçliydiler. Arthur, "biz" diyordu, "Harold ile fbi ajanlarını oynadık" diye devam ediyordu; fbi filmlerinde bir "iyi" ve bir de "kötü" fbi ajanı vardır, Miller kendisinin "iyi" fbi rolünü oynadığını, Harold'un etrafı yıktığını naklediyordu. Gerçekten de, bir toplantıda, zalimlere arka çıkan Amerikan Büyükelçisi'nin Harold'tan dayak yemekten zor kurtardıklarını duymuştuk; bana, bunu da anlattılar. Dünyanın aydınlarını kavgacı yapıyorduk.

Bütün bunların dersi var mı? Çoktur ve bunlardan

Bizim efsanevi aydın yürüyüşümüz, Aziz Nesin olmasa, olmazdı ve ben bunu biliyordum, Aramızdan göçtüğünde, gazeteler, masasında, Tahsin ile birlikte çektirdiğimiz üçümüzün fotoğrafının bulunduğunu,Tahsin'in Yaşar Kemal'e benzemesine kanarak, Yaşar sayıp, yazdılar; bir işaret midir? Önemli değildir.Önemli olan yapılanlanlardır ve yine önemli olan arkalarından benim yazdığımdır. Bu tarihin yazdığıdır; ben Behice Yoldaş'a ve hem de Aziz Bey'e büyük sevgiler, saygılar ve ortak mücadelemize büyük özlemler yazabiliyorum. Önemli olan hep ileriye yürümektir ve bu sevinçtir; bu sevinç içinde birbirimize, zaman zaman haksızlık yapmamız, sevindirici olmasa bile kaçınılmazdır.

sadece birisini tesbit etmek durumundayım. Behice Hanım, Türkiye Komünist Partisi'ne yaklaşırken, benimle ilgili, "anti-sovyet ve anti-komünist" kampanyasını başlattı, herkes biliyor ve peki ne oluyor? Ders, yapılanların içinde, bunun hiç de öyle olmadığı noktasındadır. Uğur Mumcu, Behice Hanım ile en son görüşenlerden birisiydi, Boran Yoldaş'ın, "Yalçın doğruydu" dediğini naklediyordu ve bunu, başka yerlerden de duyuyordum. Doğru mu? Hiç önemli değildir. Aziz Bey'in de, bazı tahriklere uyarak benim için, "deli" ne ise, bir de "hırsız" demesi var; önemli değildir. Aramızdan göçtüğünde, gazeteler, masasında, Tahsin ile birlikte çektirdiğimiz üçümüzün fotoğrafının bulunduğunu,Tahsın'in Yaşar Kemal'e benzemesine kanarak, Yaşar sayıp, yazdılar; bir işaret midir? Önemli değildir. Önemli olan yapılanlanlardır ve yine önemli olan arkalarından benim yazdığımdır. Bu tarihin yazdığıdır; ben Behice Yoldaş'a ve hem de Aziz Bey'e büyük sevgiler, saygılar ve ortak mücadelemize büyük özlemler yazabiliyorum. Önemli olan hep ileriye yürümektir ve bu sevinçtir; bu sevinç içinde birbirimize, zaman zaman haksızlık yapmamız, sevindirici olmasa bile kaçınılmazdır.

Devlet nezdinde, Kürt gerilla hareketinin ihmal edilmesinin bir sorumluluk tartışmasına yol açtığını biliyoruz; seksenli yılların sonuna kadar Kürt silahlı hareketinin ihmal edilmesine sorumlu bulmakta güçlük çekilmektedir. Yanlış bir arayıştır; zulüm, o sırada büyük aydın hareketimizle meşgul olmuştur ve bu nedenle de başka bir tehlike ile uğraşamamıştır. Bunu, Kürtlerimiz ve alevilerimizden övüngengillere ve bu arada, kör partilerimize özellikle yazıyorum. Bu, bir tarih yazımıdır.

Kürtlerimize iki hatırlatma daha gereklidir; gereklilik, Kürt Yükselişi'nin çok büyük mesafeler ve mevziler kazanması nedeniyledir. Bu yükselişe bugünkü katkı, dünkü katkı biçimine benzemez, "partilerimiz" hâlâ, bunu anlamamışlar ve bu nedenle de, bizim Parti'nin seksenli yıllardaki pratiğinin kötü taklitçileri olmaktan öteye gidememişlerdir. Halbuki, bizim o zamanki pratiğimize öykünmek, "katkı" değil, zehir'dir ve biz, Parti olarak, bunlara gülüyoruz Şimdik katkı, Kürt Yükselişi'nin içindeki şişkinleri patlatmak, boşlukları doldurmak, hantallık ve ataletten kurtulmasına ve çelikleşmesine, kontribüsyon türündedir. Diğeri boştur.

İki hatırlatmadan birisi şudur: Kürtlerimiz, Türk kurtuluş mücadelesindeki Türt-Kürt işbirliğini doğru değerlendirmek ve bunu da, ikide-bir, Türklerin başına kakmamak durumundadırlar. Çünkü, bu işbirliğinin, Türk mücadelesinde, Mustafa Suphi ve Çerkez Ethem tasfiyeleriyle eş zamanlı oluşu çok acıdır. İki: Bugün, Kürtlük deyince, sadece yükselişi görmek, körlüktür. Türkiye'deki gericiliğin en büyük coğrafyasının da, Kürdistan olduğunu unutamayız, Erbakan gericiliğin ve her türlü gericiliğin en büyük dayanağı Kürt politikacılardır. Kürtlerin artık, gericiliğin etnik rengini ayırmayı bırakmaları zamanlıdır.

Bu iki hatırlatma önemlidir ve ancak daha önemlisi var ve bu bir saptamadır. Bunu çok açık ve bu anlamda da kabaca yazmak durumundayım; Türkiye'de "Hadep" türü bir partinin başında Murat Bozlak türünden birisinin olması ve ayrıldığında, de facto, yerini Kemal Bülbül(*) türünden birisine bırakması, anlaşılması zor bir hafifliktir. Ne Türkleri ve ne de Kürtleri bu kadar hafif düşünmek, politik mücadelenin, alfabesine bile aykırıdır. Her ikisinin de, coğrafyamızdaki hiçbir mücadelenin adamı olmadığını ve birincisinin, Kürt Yükselişi'ni iyice yükselinceye kadar, bir ilçede, Murat Karayalçın veya Deniz Baykal alkışçılığı yaptığını biliyoruz. Ne mücadele ne deneyim birikimi olmayanları böyle başa dikmek, Menderes'in "listeye odun koysam, seçersiniz" sözünü hatırlatıyor; Menderes'in partisinde olabilir, ancak, solda, bunlar çıkmaz işlerdir.

Bunlarla liderlik veya önderlik olmaz; benzerleriyle, yayıncılık da olmamaktadır. Yoksa? denilebilir; ancak, dememek gerekir, çünkü, yokluk, liderliğin bittiğini haber vermektedir. Böyle durumda, ya ortak liderliklere razı olmak ya da liderlik iddialarını bırakmak gereklidir.

Burada ileri sürdüklerimiz, "parti" kavramıyla çok yakından ilgili olmaktadır; "parti" öncelikle, bir düşüncenin, gelişerek, hızlanarak kendisini sürdürmesidir. Kadrolar ve kişiler, bu derin damarı içerdikleri ölçüde, "partili" olabilirler; olmak, burada, fizik anlamdadır.

"Parti" çalışmalarını hem felsefi ve hem de, fizik bir süreç olarak anlamak zorundayız. Eğer, bir kök düşüncenin, vücutları olmuyorsa, kişiler, partilerde en fazla bir süstür; Murat Bülbül veya Murat Bozlak,

---

* Benim ileri sürdüklerimin bu arkadaşlarımızın kişiliğiyle ilgisi yoktur; sözlerini dinliyorum ve bir sözleri olmadığı açıktır. Bülbül örneği, "Kürt sorunu çözülmeden, bi şi olmaz" deyip, duruyorlar; bunlar, anlaşılmıştır ve bunları tekrarlamakla da "bi şi" olmadığı ortaya çıkmıştır. Bürokraside, icra görevinden alınmak ve müşavir olmak, yetişmek için çok yararlıdır. Politikada da hapislik aynı işleve sahip oluyor; bu iki arkadaşımızın bir an önce özgürlüklerine kavuşmalarını dilerken, hapisteki zamanlarını boş geçirmemelerini, benim bütün kitaplarımı iyice, bir öğrenci türünden, altını çize çize okumalarını ve bundan sonra da, özgürlüklerinde, aynı veya bir yeni partide, ilçe yöneticiliğine aday olmalarını öneriyorum. Fazlası, fazladır.

hiçbir zaman süs olmaktan kurtulamazlar ve soyadlarını bir kez daha değiştirirsek, yine, temsil kabiliyetinden kalırlar. Bu nedenle, bugün, "Hadep"e, bir parti gözüyle bakma şansına sahip değiliz.

Bu gerçeği en iyi bizim bilmemiz bir rastlantı değildir; çünkü, biz partiyiz ve bu nedenle, en azından, müzisyen, sanatçı, büyük yenilikçi ve şehidimiz, Selim Sultan'a kadar uzanabiliyoruz. Doğu Perinçek de bunun farkındadır; bu bilinçle Şefik Hüsnü'den bu yana bir zincire bağlı kalmakta ve ne kadar haklı olduğu tartışma konusu olmakla birlikte, ben iyiniyete bağlıyorum, Mehmet Ali Aybar'ı bile, kendi uzanışları içinde görmektedirler. Ancak, "Gelenek" Dergisi'nde ve bugünkü Sip'te, bunu hiç göremiyoruz ve büyük bir eksikliktir; yenilik ve sol mücadelemize, tarihimize karşı, ürkek ve eklektik bir bakışı sergiliyorlar.

Birinci Tip, Mehmet Ali Aybar ve Behice Boran demektir. İkisi de, ülkemizde, birer onur abidesi oldular ve ikisini de pek büyük saygıyla, her zaman anmak durumundayız. Aybar'ın Boran'ın ve diğerlerinin hakettikleri saygıyı her zaman istemek ve bunun kavgasını yapmak, bizim sorumluluğumuzdur ve yalnızca bizim sorumluluğumuzdadır.

Herhalde şöyle başlamak, görüşlerimizin anlaşılmasını kolaylaştıracaktır; biz, Sosyalist İktidar Partisi'ni, "parti" olarak görüyoruz ve daha önemlisi ise görmek istiyoruz. Ülkemizin, iktidarı gerçekten amaçlayan ve bunun gereklerine açılan bir sosyalist parti'ye kesin ihtiyacı vardır ve koşullarımız bunun için yeterli ölçüde olgunlaşmıştır. Sosyalist iktidar alanımız açıktır ve bu alan, doldurulmalıdır, "doldurma" sözcüğünden sürekli yeni mevzilere yönelme ve ayrıca hiçbir yeri boş bırakmamayı anlatmak istiyoruz. Çünkü, doğa, boşluk kabul etmiyor ve boşluk, doldurma ihtiyacını doğuruyor. Sosyalist bir misyon vardır ve bu misyonda da, aldatıcı göstergelerden daha çok, Marx'ın hep vurguladığı üzere, essence'e, öz'e, bakmak durumundayız.

Nedir, aldatıcı göstergeler? Bu soruya başka bir soruyla cevap verebiliriz, bugün Tsip'i kaç kişi hatırlıyor, ne bıraktı, iyiniyetli ancak yetmeyen birkaç kişiden başka kaç izleyicisi var? Bir ara, ikinci kez kurduğumuz, Türkiye İşçi Partisi'ne rakip olduğunu bile düşünüyordu ve bizim zaman zaman ödünsüz kavgamızı kabul etmeyen bazı çevreler, bizim yeri-

*Türkiye Sosyalist İşçi Partisi'nden söz ediyorum, Çağatay Anadol, Orhan Silier türünden Odtü'de ve Tip'te benim öğrencilerimin, Oyalarla bir olup, başlattıkları talihsiz bir hizip hareketinin yanlış ürünüdür. Bunların ikisine ben daha yetmiş yılında, benim öğrencilerim oldukları sırada, "yetmiş yaşındasınız" diyordum; evimize de gelirlerdi ve daha bebek oğlum, adını Doğan Avcıoğlu, "Devrim" olarak koymuştu, Çağatay'ı tersinden, "Yağataç Abi" diye okuyordu, bunlardan birisi, şimdi herhalde bir matbaada yatıp kalkıyordur ve diğeri, Silier →

mize, Tsip'i(*)işaret ediyordu. Bu "büyük" Tsip ile bizim pek mütevazi Sosyalist İktidar Dergimiz'i ve Hareketimiz'i, karşılaştırmak çok öğretici ve açıklayıcıdır; birisinin adını hatırlayanlar yok ve diğerinin adına, partiler var.

Çünkü, "Sosyalist İktidar", şimdi baktığımızda hâlâ pek eklektik olmakla birlikte, bir hançer hareketiydi ve bir büyük iç savaş içinde, adıyla da, doğruyu göstermeye çalışan ve benim içten içe trajik bulduğum(*) bir ölümcül yükselişti. Ancak bunu saptamakla birlikte, biz, sosyalist İktidar Partisi'ni, birebir, Sosyalist İktidar Hareketi'nin devamı saymakta güçlük çekiyoruz; "Gelenek" Dergisi'ni hep bizden geriye doğru bir ayrılış olarak değerlendiriyorduk. Doğrusu, Metin Çulhaoğlu'nun bizden kopuş gerekçelerini hiçbir zaman anlayabilmiş değiliz, sözcük anlamda da kavrayamıyoruz ve bugünkü karşılıklı konuşlanmamıza baktığımızda ise, daha da anlaşılmaz buluyoruz.

Bu arada, yeri gelmişken, benim Kürt Davası'ndan, uzun hücrelerden sonra, Ulucanlar Merkez Cezaevi'ne düştüğümde, "Gelenek" Dergisi'nde çıkan, ez cümle, beni, bir kez daha sosyalizmi bırakarak, bu kez de, "Kürt Milliyetçisi" olmakla suçlayan haksız ve insafsız yazıyı da yakışıklı bulmadığımızı kaydediyoruz. Hatırlatmamızın bir nedeni daha var, bizde, Gelenek'in bize güvenmemeyi pek çok istediği izlenimini doğuruyor ve biz de, bu nedenle, değer biçtiğimiz için, arkadaşlarımıza, bize güvenmelerini ve Türkiye aydınının, Türkiye sosyalizminin, Türkiye devriminin bütün sorumluluğunu iliğimize kadar duyduğumuzdan, hiçbir zaman kuşku duymamalarını hatırlatıyoruz.

Yolumuz, dönüşü olmayan bir yol'dur.

Zamanı gelmiştir ve bir paralellik görüyoruz. Seksenli yılların ortalarında, bizim, Toplumsal Kurtuluş Dergisi ve Hareketimiz'in, Kürt Rönesansı'nı, kendimizden önemli bir mevzi olarak görmemizin dayanaklarını burada anlatmamız mümkün değildir; ancak, Aziz Bey'in, bir kez efsanevi "Marko Paşa" dönemini konuşurken, Aziz Bey belki de buradan fırlamıştır, "abartma Yalçın, yapmamız gerekiyordu, bir taştı, taştır" sözüne benzetme yaparak, bizim bu ayrıca efsanevi katılışımızın da, abartılmaması gerektiğini söyleyebiliyoruz. Zahmetten ve ateşten geçiyorduk ve bunu, Türkiye aydını ve devrimi adına yaptığımızdan, bir an bile kuşku duymuyorduk, hepsinin keşif koluyduk. Bu işin sonunda, tümden kırılmamamız, yok olmamamız, bir mucizedir. Bu açıdan baktığımızda, kendimizi, bir tür mucizenin çocukları sayıyoruz.

Paralellik şudur; Doğu Perinçek'in liderliğindeki İp ve Aydınlık hareketinin, bizden on yıl sonra, başka bir alanda, kemalist cephede, yaptıklarında, bizim Kürt Rönesansı'ndaki yaptıklarımızla benzerlikler görüyoruz. Bunu pek olumlu ve gerekli buluyoruz ve buradaki tutumumuzun, bizim için önemli, Gelenekçi yoldaşlarımız tarafından ısrarlı bir biçimde anlaşılmamasına da pek şaşırıyoruz.

Şaşırma, gerçeğe yönelmenin başıdır.

Öyle görünüyor, çok önemli değerlendirme farkları ortaya çıkmıştır ve çıkmaktadır. Bir: Biz, kemalizmin iktidarda olduğu değerlendirmelerini hafiflik ve İsmail Hakkı, Çevik ve Erol Paşalarımız'ın temsil ettikleri ideoloji ve politikayı kemalist saymayı şaşkınlık olarak değerlendiriyoruz. Başka yerlerde ısrarla açıklıyoruz, tekrar gereği yoktur; Washington ile böylesine içiçe, içlerinde kemalizmin damgalarını taşıyanlar da var, kamu işletmelerini, tit zenginlerine peşkeş çekme şevhetine bu kadar kapılmış ve dünyanın en büyük tekellerini, "kızdırma, sana ihale vermem ha!" sözleriyle tehdit edebilecek kadar oligarşik sistemin içinde bir yapıyı, kemalist saymada aciziz, böyle saymak, tarihimizi ve bildiklerimizi kirletmek demektir.

İki: Kürt kardeşlerimizi ikna etmekte güçlük çekiyorum; çünkü, düşünenleri artık düşünmeyi bırakmış görünüyorlar. Kürt halkına kötü ve acımasız davranmak, kemalist iktidarların tekelinde değildir, İran Şa-

---

"Tarih Vakfı" türünden bir ucubede, Demirel düzeninin çamurlarını siliyordur. Tuluatçı Engin ile evlenen Oya Baydar ise, her türlü tereddütten sonra, şimdi itirafçı romanlarla kendisini oligarşiye kabul ettirmeye çalışmaktadır.

Ancak Ahmet Kaçmaz, çok saygın bir tutum benisemiştir ve buna dayanarak, bu işe içtenlyikle girdiği sonucuna varıyorum. Kaçmaz'ın, Tsip'in önünün kapalı olduğunu iyice anladığında, Nazım'ın Vala için yazdığı, Salkım Söğüt şiirindeki bir ritımle, kızmadan ve mahkum etmeden yerini başkalarına bırakması, çok saygın, has ve örnek bir tavırdır.

* Pek mütevazi yerimizde, arkadaşlarım bir gün, bana, Konservatuar'ı bitirmek üzere olan, pek güzel, naif ve fragile, bir genç kız tanıştırdılar ve bizimle birlikte olmak istediğini söylediler. O sıralarda bizi, Tip'in bazı hastalıklarından kurtulmuş görenler çoktu ve başvuranlarımız az değildi; ben konuştum, bize gelmemesini, sanata ve tiyatroya önem vermesini söyledim. Yıllar sonra arkadaşlarım, buna rağmen seminerlerimize katıldığını ve bunun, Nurseli idiz olduğunu söylediler; ben de, geldiği yere bakarak, bizde muhtemel bitişinin, bugün medyada çürümesinden daha mı kötü olacağını ölçerek, acaba yanlış mı davrandım, diye, kendime soruyorum. Ancak darbe bekliyorduk, yenileceğimizi biliyorduk ve bu nedenle yükümüzün az olmasını istiyorduk. Ama yine de Nurseli'nin, bugün medyadaki dramatik çöküşünü tahmin etseydim, solumuzda ve yanımızda, belki doğmadan sönmesini, mutlaka tercih ederdim.

hı Muhammed Rıza, Irak Başkanı Saddam ve zaman zaman da Suriye'de Esad, daha az acımasız olmadılar. Tam tersine, bugün ülkemizde yönetimde olanlar, bu yönetime, tekelli polis rejimi diyoruz, klasik kemalizmden çok farklı olarak artık, "Kürt" gerçekliğini kabul etmişlerdir; açıkça adlarını söyleyerek, bir kısım Kürtler ile birlikte diğer kısım Kürtlere karşı savaş varsa, klasik kemalist savaş artık tarihe karışmış demektir.

Üç: Ülkemizde, Amerika'ya karşı, kamu işletmelerini savunan, kapitalizme güvenmeyen bir kemalist akımın yaratılması çok yerindedir. Bu, bizim iktidara yürüyüşümüzü engellemez ve kolaylaştırır; bu, düşüncesindeyiz.

Dört: Biz yapamayız, ip ve aydınlık, bu alanda önemli bir iş yapmaktadır.

Ancak iki nokta daha var; birincisi, bizim daha altmışlı yıllardaki yazılarımızda bulunuyor, Çin'de, bir büyük halk hareketini, Komünist Partisi önderliğinde, iktidara götüren Başkan Mao'nun yazılarıyla, kemalizm arasında yakınlıklar nettir. Bu nedenle, ip ve aydınlık'ın bu işi üstlenmeleri, tümüyle de dayanaksız görünmemektedir. İkinci nokta ise, biz, bu yapılanı önemli ve gerekli görüyoruz ve buradaki imkanımızın sınırını bilmekle birlikte desteğimizin önem taşıdığına inanıyoruz. Önem, devrim yolunda, ittifaklar kitabında yazılıdır.

Şu anda bizim önümüzde, bir iktidar hedefi olarak, kemalizm ile mücadele sorunu yoktur ve kemalizmi iktidarda sanarak, açık kapıları zorlamak ise sadece kireçleşmiş beyinlerin işi olmalıdır. Fakat kemalizm ile ve özellikle tarih ve bilinç yazımında, mücadele, bu konuda önemli mesafeler kazanılmış olmasına karşın, hâlâ gündemdir. Çünkü teorik ve ideolojik mücadele her gün ve her gün yapılmak durumundadır. Yalnız bunun da her türlü terbiye ve saygı sınırları içinde olması bir zorunluluktur.

Eleştirlerimiz ve rahatsızlıklarımız yok mu? Bundan doğal ne olabilir ki. İp ayrıdır ve bız ayrıyız; ayrılık ve verimli tartışma kaçınılmazdır. Rahatsızlıklarında da içtenlikle açıklanmasından yanayız; imkanımız ölçüsünde, bu "polemik" zinciri içinde, yenilerine de değinme umudunu taze tutuyoruz.

Gelenekçi yoldaşlarımızdan ise, sosyalist yolumuza üstün bir güvenle, sosyalist alanımızı açmalarını bekliyoruz ve daha doğrusu uzunca bir zamandan beri bekliyorduk. Ne yazık, yakın zamanlarda beklentilerimizden uzaklaşmamız bir yana, "Sol" dergisiyle çok büyük bir hayal kırıklığı yaşadığımızı yazmak durumundayız. Biz yoldaşlarımızdan önlerini açmalarını beklerken, bu sosyalist mücadelemize layık olmayan yayınla, arkalarını açtıklarını, üzüntüyle gördük. Açılan arkada gördüklerimiz ne yazık, bizde güzellik hazzı yaratmamaktadır.

Görebildiğimiz kadarıyla, Gelenekçi yoldaşlarımız, artık hayaletleri gerçek saymaktadır. Thkp ve Thko, yazılarımızda ısrarla belirttik, hiçbir zaman önemli bir teori veya pratik olamadılar; eylemlerinin tümü, bizim, altmış öncesi gençlik hareketimiz içindeki, yalnızca İstanbul yüksek öğrenim gençliğimizin, "28 Nisan" ve Ankara gençliğimizin "29 Nisan" başkaldırıları yanında, bir hiçtir.

Thkp ve Thko, ne örgüt, ne eylem, ne disiplin konusunda örnektir; sadece, çok şanlı bir nefes ve büyük bir özveri abidesidir. Buna her zaman bağlı olmak ve bunu her zaman yüksek tutmak durumundayız; ancak, artık, Thkp ve Thko, hiçbir cephede, hiçbir kıymet-i harbiye sahibi olmayan, iki tarihtir. Sosyalist yoldaşlarımızın bunu bilerek daha net bir yerde olmaları esastır.

Bugün bunu daha net söyleyebiliyoruz. Çünkü, tarihin mantığı, müthiş bilimsel ve müthiş Darwinist'tir.

Bir: Ertuğrul Kürkçü ve Eşber Yağmurdereli, Thkp'nin mezar kazıcısı oldular. Birisi, en trajik eylemden bize hatıraydı ve diğeri, eylemleri ve kişiliğiyle bizi büyülüyordu.(*) Ancak şimdi bulundukları nokta, küfür etmeden, çıkışlarını red ve Thkp'nin mezar başıdır. Bu iki abidevi insanın bugünkü konumlarına baktığımızda, sadece Thkp için bir fatiha okuma ihtiyacını duyuyoruz.

*İkisi de uzun yattılar ve çıktıktan sonra, sosyalizmi ve devrimi reddetmediler. Ancak birisi, Kürkçü, inanılmaz bir pasifist edebiyatla, ikametgah olarak, Bab-ı Ali bataklığını seçerken, diğeri, Yağmurdereli, kendisinin, İshak Alaton türünden ipokrit oligarklardan imza alan birisi olarak alkışlanmasından bile rahatsızlık duymuyor. İkisi de anılarımızdır; haklarında yazılacak olumlu noktalar az değildir ve Yağmurdereli hâlâ umudumuzdur.

İki: Teslim Töre ve Mustafa Yalçıner, Thko'nun mezar kazıcısıdırlar. Bunlara baktığımızda, bir bitişi netlikle görüyoruz, ancak fatiha isteği yerine öfke duyuyoruz. Yaşayan dört eski gerilla, kendi geçmişlerinin ve hiç kuşkusuz geleceklerinin de, mezar taşlarıdırlar Bunları her gördüğümüzde, Thkp ve Thko'nun bitmiş olduğunu bir kez daha anlıyoruz.

Gelenekçi yoldaşlarımızın "Sol" Dergisi'ne baktığımızda, mezarlığı, savaş alanı olarak gördükleri izlenimini netlikle aldık; bir yere gidemeyiz. Mezar taşlarını, "parti" saymak, bizim için anlaşılması zor bir durumdur.

Murat Bülbül ve Kemal Bozlak için söylediklerimiz ile pratiğimizin geldiği nokta arasında, soyutlama planında, ortaklık bulunmaktadır. Yiğit Kürt halkımız, kadınlı erkekli hareket halindedir, bu hareketle, Hadep'in bir katkısı olmaması tartışma dışıdır; ancak, fazla sakınca göstermiyor. Asıl önemlisi, bugünkü liderlikte, bu hak arayıcısı Kürtlerimizden çıkan liderlikten, ancak bu büyük enerjiyi heba etmelerini beklemeye mahkumuz, çok acıdır. Gelenekçi yoldaşlarımızın "Sol" ve benzeri yayınlarıyla, sosyalist hareketimizi yeni mevzilerin fethine ve daha büyük imkanlara sevketmemiz ise imkansızdır. Daha da önemlisi, sosyalist varlığımız, çok daha büyük ve yaratıcı açılımlara imkan verecek düzeydedir.

Bu nedenle, Gelenekçi yoldaşlarımız için, ülkemizdeki devrimci ve sosyalist aydınlarımıza, daha içtenlikle ve kucaklayıcı yaklaşma gereğini ve buradaki çarpıcı eksikliği, yurtdışından ıskarta davetlerle kapatmanın imkansızlığını, yazmak durumundayız

Kuşkusuz, aydınlık için de yazacaklarımız var; bunları uzatmak gereğini duymuyoruz. Ancak, değerli bir politikacı olarak bildiğimiz Hasan Yalçın'ın 7 Haziran tarihli katkısındaki, "Tip Amerikan emperyalizmine karşı mücadeleyi reddetti, giderek küçüldü ve devrimi revizyonist Sovyetler Birliği'nden bekleyen bir yabancı kuvvete dönüştü" sözlerini, haksız, yanlış, insafsız, gerçek dışı bulmamızın dışında, geliştirmek istediğimiz üsluba taban tabana zıt sayıyoruz. Hasan Yalçın'ın, ne Sovyetler Birliği ve ne de Türkiye İşçi Partisi ile ilgili bu iddialarına, en küçük bir çizgide, katılmamız mümkün değildir. Tip, ülkemizde, anti-amerikan savaşını başlatandır ve bundan şaşmamıştır, Başkan Behice Yoldaş, bana en ağır hücumları yaptıkları sırada bile, mücadeleyi hep halk ve proletaryan gücümüze dayandırmak istemiştir ve bundan kuşku duymuyoruz.

Birinci Tip, Mehmet Ali Aybar ve Behice Boran demektir. İkisi de, ülkemizde, birer onur abidesi oldular ve ikisini de pek büyük saygıyla, her zaman anmak durumundayız. Bu onur abidelerimize çamur atmadan, Tip'in, yabancı kuvvet olduğunu ileri sürmek imkansızdır. Ayrıca, bunların temsil ettikleri bir mücadeleye "bir yabancı kuvvete dönüştü" demenin, hangi vicdana sığacağını kavrayamıyorum. Bunlar mı yoksa, biz Dördüncü Kongre'yi ve ünlü kararları hazırlarken, daha önce de toplantılarımızı basan, Cengiz Çandar mı, Ragıp Duran mı, Şahin Alpay mı, Erdal Öz mü, Oral Çalışlar mı, halk güçlerine dayanıyordu? Aybar ve Boran kötüydü de Hasan Arkadaşımız'ın bu zalim eski yol arkadaşları mı iyidirler? Biz uzatmak istemiyouz; bir üslup peşindeyiz, Doğu Arkadaşımız'la, çok ayrılıklarımız oldu, ancak, Tip bürolarında birlikte ve verimli olarak çalıştığımız zamanlarımız var; eğer işbirliği yapacaksak, bunları ön plana çıkarmak mecburiyeti kesindir.

Biz, aydınlıkçı arkadaşlarımızı, bir yanlışlık duygusuna itmemek için özen gösteriyoruz; ancak, hiç kimse, bizim şanlı mücadele tarihimizden kopacağımızı sanmamalıdır. Biz, bir sürekliliğiz; geleceğe hançer, ancak, tarihimizi de bekçiyiz.

Aybar'ın, Boran'ın ve diğerlerinin hakettikleri saygıyı her zaman istemek ve bunun kavgasını yapmak, bizim sorumluluğumuzdur ve yalnızca bizim sorumluluğumuzdadır.

Sadece bu değil, Aydınlık'ın, bazı yerlerdeki üslubu, bize çok uzak düşmektedir; gizli partilerin yeni platform denemelerini de, ülkemize karşı, "bölücü cephe" olarak almak, abartmadır. Bu platforma katılanların çoğu açıkça umutsuzluk ifade etmektedir ve "eskisi türden laf ola bir birlik olmamalıdır" diye bir garip ayin halindedir. Çoğu ise artık, sadece, Avrupa'da birkaç iyi niyetli insana kalmıştır. Devrimci, kendi gücünü zaman zaman abartandır; ancak önündeki gerçekleri abartmaktan ısrarla kaçınmak durumundayız. Eleştiri esastır ve zaman zaman acı olabilmektedir; ancak, hiçbir eleştiri, karşı karşıya duygusu yaratmamalıdır. Bu platformun böyle niyetleri olsa bile, güçleri olmadığı kesindir.

Ayrıca, "açık" düzlem ile "gizli" düzlem arasında tartışma çok zor ve çok zaman risklidir. Biz, "gizli" düzlemi bir gerçeklik olarak kabul etmekle birlikte, bu iki kademe arasında tartışmadan, mümkün olduğu kadar uzak kalmadan yana bir tutumu tercih ediyoruz. Kuşkusuz, ideolojik plan, her zaman tartışma alanıdır.

Aydınlık'ın abartmalı üslubuyla en çok çelişen, platformun karşısına, "kemalist restorasyon" olarak bir hedef koymasıdır; bu, bu platform sahiplerinin, bizden ve günümüzden ne kadar uzak olduklarının açık işaretidir. Doğrusu, bizim, ürkek önerdiğimiz "restorasyon" sözcüğümüzün bir muz haline getirilmesi çok acıdır; kemalist restorasyon, ellili yıllarda yapılmış ve tamamlanmıştır. Bizim restorasyon olarak işaret ettiğimiz, tekelli bürokratik rejimin kendisini yerleştirmek için, bazı mevzilere bırakarak, yeni düzenini pekiştirmek istemesidir. Bunun ötesinde, bir araya gelmek iyidir; ancak, önemli olan en ileri teori etrafında bir araya gelmektir. Burada, ne yazık, bir hurafe ile karşı karşıya geliyoruz.

İşaret ederek, daha 1996 yılından beri haber verdiğimiz, bu, tekelli polis düzeninin restorasyonu çabalarına gelince, "durmuştur" demek durumundayız. Bizim için verimli geçmiştir; ancak, bir ara bu restorasyonun motoru olarak görülen, 28 Şubat Kararları'nda kendisini gösteren yapı, restorasyonun, Türkiye ilericiliğine ve devrimine yaradığını gördüğü an, büyük bir korkuyla, durdurmuştur. Bu analizi burada açmak durumunda değilim; hem Genelkurmay ve hem Refah-Fazilet Partisi, kaybetmiştir.

Kazanan varsa, ilerici alanımızdır ve geleceğimizdir.

Bu, restorasyonun imkanlarının bu tarafa geçtiği ve bunu, dönüştürmeye bağlı olduğu, anlamındadır.

Burada, bizim "Parti", öncü ideolojik bir mevzi tutturabilmiştir ve bu ise, bize, "orducu" ve "kemalist" etiketlerini de kazandırmıştır. Bizi, üç gün önce "Kürtçü" sayanlar, birdenbire de, "kemalist" ve hatta "orducu" saymaktan geri kalmadılar; bunları her zaman bir tebessüm ile karşıladığımız bilinmelidir. Bunlar, "restorasyon" kavramı, "kemalizm" sözü türünden bizi de muz sanıyorlar.

Kimseyi rencide etmek durumunda değiliz, tekrar söyleyelim, bu tür etiketler de, bizi güldürmektedir. Ancak hepsi için olmasa bile, platformlu ve platformsuz bazı "partilerimiz" için, konumuzu, anlaşılır biçimde ve gundi ve tullâb için bu misallerle anlatım demektir, dillendirmek gereği var, çok kısa tutuyoruz.

Uzun yıllardır, gundi ve tullâb, beni, Kıbrıs'ta savaşmış olmakla da kırmak istiyordu ve ben de susuyordum; susmamın nedeni, bu büyük tanıklığı, ilk önce, Elence dillendirmek konusunda, savaş sırasında, kendime verdiğim sözdü ve şimdi konuşma imkanına sahip bulunuyorum. Ne yapmalıydım? Nazım olup, Sovyetler'e mi gitmeliydim? Ethem olup, Atina'ya mı geçmeliydim? Ben ikisini de yapmadım, büyük vicdan fırtınalarım içinde, savaşa katılmayı tercih ettim. Büyük entellektüel depremler içinde gittim ve şimdi, böyle büyük bir sınavdan geçtiğim için, çok memnunum; Türk idim, Kürt oldum ve şimdi de Elenleri duyuyorum. Pek çok halkımın, acısını ve sevincini biliyorum; onları duymak için bedeller ödedim. Aziz ve emekçi Türk halkıma bağlılığım her gün artıyor ve bu, diğer halklar için acı çektiğim ve diğer halklardan da olduğum zaman, daha da coşuyor.

Şubat ayında, Hellas'tan, Antenna Televizyonu'ndan, Sofia Hanım, beni Paris'te buldu; konuştum, savaşı, acılarını, yıkımını, insan hallerini anlattım ve bu arada, çok insan kurtardığımı da söyledim. Savaşta, "düşman" tarafından birisini, ölümden kurtarmak, kendinden kurtarmaya çalışmaktır ve çok zordur; birisi de, on üç yaşlarında bir çocukla otuzuna yakın ağabeyiydi, ağabey'i ölüm korkusu almıştı, sessiz ve hareketsizdi, çocuk bir kaplan gibi üzerimize saldırmak istiyordu ve bu da ben de, önlenemez biçimde, oğlum yaşındaki bu çocuğu kurtarmak hırsı doğuruyordu. Nasıl becerdim, bilmiyorum, kurtardım, hâlâ şaşıyorum; sonra, televizyonlarda yayınlanınca, bulmuşlar, çıkmış, her ikisi de aynen

benim anlattığımı anlatmış, yalnız benim ağabey bildiğim kuzendi ve Kıbrıs'a gittiğimde, televizyon yayınında, karşıma getirdiler, aynı çocuktu ve koca adam olmuştu. Bana hediyeler getirdi, annesi danteller örmüştü, verdi; müthiş bir duygudur.

Ben Kıbrıs'ta iken, pek çok insan çıkmış, benim kendilerini kurtardığımı söylüyorlarmış; bir tanesi daha ilginçti, radyolara demeçler veriyor, yirmi dört yaşlarında genç ve güzel bir hanım, Mia Milya'de, savaşta, kuyuda, ölmek üzereyken, beni kendisini kurtardığımı anlatıyordu. Mükemmel bir güvenlik sistemi uyguluyorlardı ve benim yanıma getirmiyorlardı; Kıbrıslı bir diplomat ve bazıları sözünü ettiler ve benim cevabım şudur: "Ben Mia Milya savaşında vardım, müthiş bir savaştı, havan ateşini geçemiyorduk, çakıldık kaldık, söylenen yerlerde ben vardım, ben savaşta iyi işler yaptım, ancak, Türk Ordusu'nda benden başka ve üstelik benden de insan, benden de cesur, çok subay vardır." Bu. benim bildiğim gerçektir ve ben bir gerçek sözcüsüyüm. Bu orduyla bir savaştan geçtım, "Mamak'ta Deniz'e tokat atıyordum, iktidara gelirseniz, bana ne yaparsınız" diye soran faşist komutanlarım oldu, Orgeneral Necdet Öztorun, Selimiye Komutanı olduğu sırada, bir insana yapılacak en büyük zulmü bana tatbik etti, Sultanahmet'te tahliye kararım geldiğinde, General Öztorun'un emrini uygulayanlar, ben tahliyeyi beklerken, beni tahliye için çağırdıktan sonra, birden üzerime hücum ettiler, ellerimi arkadan kelepçeleyip, Selimiye'ye çekip, beni tekrar tutuklayıp, koğuşuma fırlatıp attılar, çıldırmamak çok zordur, bütün bunları gördüm; ancak, mükemmel subaylar, bizim kadar insanlık dolu komutanlar tanıdım.

Bunlardan birisi de, çok değerli bir subay olan, Devrim'in Dedesi'nden hakkında güzel sözler işittiğim Bedrettin Paşa'ydı, Devrim'in Dedesi "Bedri iyidir" derdi, savaş komutanıydı, televizyon ve basın açıklamalarımda hakkıyla övdüm, savaşı yönetiyor ve aynı zamanda Denktaş'ın çapulcularıyla mücadele ediyordu; Kıbrıs'ta kardeşlerini ve evlerini kaybetmiş olanlar bile, şimdi, "Bedrettin Paşa iyi adamdır" diyorlar.

Dünya müthiştir ve bu dünyada insan kalabilmek, büyük mutluluk'tur. Bunları yaşadım, bu ocaktan umudumu kesmem ve ocaktaki insanlara doğruyu göstermeyi her zaman çok önemli görüyorum. Bunu, ayrıca, önemli bir iktidar sorunu olarak görebiliyorum.

Bu düşüncelerimden dolayı, Refah'ın kapatılmasını, Başsavcı Vural Savaş'ın davasından on bir ay önce, basın açıklamaları ve hukuk başvuruları ile istediğim için, beni "orducu" ve "kemalist" görüyorlarsa, görmeye devam etmelerini öneriyorum. bana gelince, ben, onları, hiç görmüyorum.

Birleştiren manyetizma'dır. Doğru ve ileri teori, ise tek manyetizmadır. İktidara yaklaşmak, aynı zamanda, devrimci çabaların, bir büyük ırmakta birleşmesi demektir. Biz bunlara inanıyoruz ve bu nedenle hem tartışmaktan, hem çok tehlikeli teorik açılımlardan korkmuyor ve hem de doğru yaptığımız her çabaya, hiçbir komplekse kapılmadan destek olmayı ilke biliyoruz. Çünkü, Parti'yiz ve bizim anlayışımıza göre, ancak böyle parti olabiliyoruz.

Şu anda bizim önümüzde, bir iktidar hedefi olarak, kemalizm ile mücadele sorunu yoktur ve kemalizmi iktidarda sanarak, açık kapıları zorlamak ise sadece kireçleşmiş beyinlerin işi olmalıdır. Fakat kemalizm ile ve özellikle tarih ve bilinç yazımında, mücadele, bu konuda önemli mesafeler kazanılmış olmasına karşın, hâlâ gündemdir. Çünkü teorik ve ideolojik mücadele her gün ve her gün yapılmak durumundadır. Yalnız bunun da her türlü terbiye ve saygı sınırları içinde olması bir zorunluluktur.

Bir: Bizim kitaplarımıza kadar, Şeyh Sait, bir İngiliz ajanı sayılıyordu ve bu resmi tarihin temelinde bir doğru'ydu. Bunu da en çok Kürt Kardeşlerimiz doğru sayıyordu; kitaplarımızda, bunun, gerçeklerle hiçbir ilgisi olmadığını, Mavi Gök'e şükürler, gösterebildik. Bu onurlu Kürt Kardeşlerimiz ile en büyük bağlarımızdan birisidir.

İki: Hiçbir dayanağı yoktur; benim nedense hep aklıma geldiğinde, Deniz Gezmiş'i hatırladığım, Çerkez Ethem'in ihaneti, tarih yazımımızın, köşe taşıydı, yanlışlığını da, kitaplarımızda kanıtlaya-

bildik. Bu Çerkez halkımızla, bir köprüdür ve ben, Atina'da tanımaya başladığım Hocalar'dan, Çerkez'in Atina zamanını, doktora tezleri olarak öğrencilerine vermelerini istemeye başlamış bulunuyorum, iyi karşılaşıyorlar.

Üç: Birinci İnönü Zaferi'nin hayali olduğunu göstermek, tarihimizin, en acılı ve kritik dönemini anlamada önemlidir. Bazılarından "manyak" sıfatını kazanmamız pahasına da olsa, bunu da ispat edebildik ve Atina'da tanıyıp dost olduğumuz bazı bilim adamları, "yazdığınız yoldan Yunan arşivlerine girdik, haklısın, Hoca" dediler ve sevindiricidir.

Dört: Sovyetler Birliği'nin, ülkemizden toprak ve üs istemediğini, bunun utanmazca bir yalan olduğunu kanıtladık; en çok solcu aydınlarımız kızdılar, çünkü, bir kez bu yalana inanmış ve rahatlamışlardı. Şimdi de bağırıyoruz, "işte Sovyet arşivleri, düşmanlarının elindedir, kullanın ve varsa yalanımızı gösterin" diyoruz; kimse gösteremiyor.

Devam etmiyorum ve bütün bunlar, Kemal Paşa ve arkadaşlarını, İsmet Paşa'yı, karalamak için değil, önümüzü açmak içindir. Şeyh Sait'in boynuna asılı "ajan" ve Çerkez Ethem'in alnına yapıştırılmış "hain" yaftalarını biz yırttık ve karşılığında, başka nedenlerle olmasa bile, aziz Türk halkımızın sevgisine saygı duyarak, Kemal Paşa'nın kişiliğine saygı istemek hakkını kendimizde buluyoruz. Bunu ve Türk bayrağına saygıyı, halkımızla birlikte olmanın, en az koşulu olarak görüyoruz ve her zaman talep ediyoruz.

Söyleyeceklerimiz şudur: Sadece eylemliliğimiz değil, aynı zamanda, açılımlarımız ortadadır. Bütün "partilerimiz" kitaplarımızı ve yayınlarımızı okumak ve sürekli okumak durumundadır. Başka yok; İngilizce, Rusça, Fransızca, Kürtçe, bulabileceğini sananlar büyük bir yanılgı içindedirler. Kitaplar, bizim, parti'nin kitaplarıdır.

Okumamak mümkün mü? Kesinlikle mümkündür. Ancak böyle bir durumda, "kitapsız" durumuna düşmek kaçınılmazdır ve "partilerimiz" de aslında bu düşkünlüktedir. Bugün, "partilerimiz" cephesinde en acıklı durum, kitabı ve teori'yi, sanatı ve yaratıyı, tümden unutmalarıdır.

Ekin'i, Bilar'ı, Özgür Üniversite'yi, Öğretim Üyeleri Derneği'ni, kuruluş hazırlıklarını tamamladığımız zaman, bir avuç hain tarafından, bizden alınarak ve adı da, Amerikan Dışişleri Bakanlığı'nın isteğine uygun olarak "insan hakları" biçiminde değiştirilen oluşumu, hepsini ve hepsini geçiyorum; hatırlatılması gereken, "parti" olmak, bir merkeze ve bir de şimdi moda oldu, kültürden uzak, kültür evi'ne sahip olmak değildir. Toplumun her cephesinden ilerlemektir ve topluma bir sarmaşık gibi dalıp, su'ya doğru, hep ileriye uzanmaktır.

Partimiz'in zekası sınırlıdır. Ancak emekçi halka ve bunun iktidarına bağlılığı kesindir.

Bu nedenle, ülkemizdeki, insan hakları derneklerinin, Amerikan elçiliği denetiminde olduğunu yazmamız, bir büyük keşif değildir; çünkü, dünyanın her yerinde, insan hakları dernek ve kuruluşları, Amerikan Dışişleri Bakanlığı'nın politika araçlarıdırlar.

Ayrıca biz, başka adla, kuruluşunu yaptık ve izliyoruz. Bizdekinin de tepesinde, damat ferit çocukları var ve temelinde ise, yiğit Kürt halkımızın acıları bulunuyor.

Bunlar gerçeklerdir ve yürüyüş, gerçeklere dayanmak zorundadır. Bu açıdan bakıldığında, ne bütün günahlar Şemdin'in omuzunda ve ne de bütün sevaplar Akın'ın alnındadır; gerçek daha karışıktır. Ayrıca bunlardan birisi, şu anda, zındanda ve diğeri ise, en iyi deyimle, bir nekahat dönemindedir.

Biz Toplumsal Kurtuluş'ta, diyalektiğin yetersizliğine işaret ediyor ve geliştirmeye çalışıyorduk; denemelerimizden birisi, eğer bir dağ eteğinde bir krom filizine rastlanırsa, bunun, daha başkalarının da işareti olmasına dayanıyordu.

Bunu da devrimcilerimize uyguluyorduk; eğer siz varsanız, mutlaka başkaları da vardır, diyorduk. Başka devrimci çabaların da olduğunu hissetmek ve bundan ürkmemek esastır.

Birleştiren manyetizma'dır. Doğru ve ileri teori, ise tek manyetizmadır.

İktidara yaklaşmak, aynı zamanda, devrimci çabaların, bir büyük ırmakta birleşmesi demektir.

Biz bunlara inanıyoruz ve bu nedenle hem tartışmaktan, hem çok tehlikeli teorik açılımlardan korkmuyor ve hem de doğru yaptığımız her çabaya, hiçbir komplekse kapılmadan destek olmayı ilke biliyoruz.

Çünkü, Parti'yiz ve bizim anlayışımıza göre, ancak böyle parti olabiliyoruz ■

UHREVİ SOLCULUK

Şevki ÖMEROĞLU

Devrimci ve sosyalist harekette, aydın çizgisinin, aydın karakterinin çok zayıfladığını, daha da ileri giderek silinmeye yüz tuttuğunu iddia edebiliyoruz. Bu o kadar öyle ki sol tarafı çürüyen ya da devrimciliği sönümlenen ama 20-30 yıllık geçmişlerine bakıldığında belli bir formasyona sahip oldukları varsayılacak bugünün liberalleri ve yeni sağcılarında bile bu cehaletin izleri görülmeyebilir.

Bu neden böyledir, bu olumsuz gelişme nasıl bir sürecin ürünü ve nasıl bir seyir izledi; başlı başına bir aydın hareketi geliştirmeyle çözümlenebilecek bir soru bu. Belki bu bile yeterli olmayacaktır. Kof bir demokratizm adına örgüt düşmanlığı yapanlar, felsefesi, ideolojisi ve politikası ile parti birliği fikrini zayıflatanlar, koyu pragmatist politikalar ile tarih bilincini ve toplumsal süreklilik modellerini yıpratanlar, edindikleri ürüne sevinebilirler.

Asıl ezici ve yıpratıcı olan ise, hâlâ ilerici, sosyalist ya da sosyal aktivitistlerde bile sorunun hissedilmeyişi ve genel duyarsızlıktır. Bu duyarsızlık bir süre sonra matlaşmakta ve aydın düşmanlığı çizgisini kalınlaştırmaktadır. Bu "kalınlıktan" yararlanabilen bir hareket, tarihte görülmemekle birlikte bugünü kurtarma pratiğinden medet umulmaya devam ediliyor. Tarihin değişik süreçlerinde de çözülme ve gerileme süreçlerinde beliren aydın mücadelesi vermeyen aydın düşmanlığı tavrı sadece dağılmayı ve çöküntüyü beslemiş, hızlandırmıştır. Bu bir intihar çizgisidir ve normal koşullarda bizim türümüzden buna itiraz gelmez. Ancak bugün emperyalizm, aydınlığı karartma ve insanlığı ufaltma çizgisini, politikasının eksenine oturtmuştur. Bir mücadele verilmezse, bu çürümüş kaotik ortam bir süre sonra bizim için hava gibi görülmez, dokunulmaz ve hissedilmez hale gelebilecektir.

Projeksiyon çekme, politik öngörülerde bulunmayla gerçek bağları bulunan perfeksiyonizm aydın ve sol hareketimizde bir hastalık olarak görülür ve ürkülür. Entellektüel süreçlerin, reel politik süreçlerden daha hızlı işlemesi; organikleşmeyen politik süreçlerin entellektüel süreçlerle hızla aşılması; politik süreçlerin zihinsel süreçlerle tüketilmesi; sorun, bu tanımlarla kısmen ifade edilebilir. Yükselen itirazlar ise; entellektüelizm, aydın ben-merkezciliği, aydın oportünizmi gibi deyimlere sığınır.

Politik hattınız, partiniz sağlam bir tarihsel ve toplumsal zeminde ise perfeksiyonizmden kaygılanmazsınız. Perfeksiyonizm yaşamın ve politikanın doğal olarak göbeğindedir. Uzun bir tarihe ve değişik deneyimlere, devrimlere ve yenilgilere sahip sosyalizmin politikacılarının bir politik süreci zihinsel olarak kurgulamaları, mantıksal silsilesini ve varacağı noktayı aramalarından daha doğal ne olabilir? Öte yandan materyalist gerçeklik bilinci bizi sürekli olarak anın gerçek durumu ile ilgili tahlillere zorlamaktadır. İdealizmin kültür ve sanat kurumlarının insanlığın mutsuzluk kaynağı olarak gösterdikleri bu "aşırı ve katı gerçekçi" tutum, hayal gücü ve projeksiyon çekme yeteneği bulunmayan vulgar materyalistlerin zihinlerinde kırılmaya uğrar. Bunlar daha sonra sözü edilen idealist çığırtkanların çağrısına uyarak gerçeklerle tuhaf oyunlar oynayan öznel-idealistlere dönüşürler. Ülkemiz bu türden solcuların garip bir arenasıdır. Siyasal gerçekliğin görülen ya da gösterilen yüzüne bakıp algılamakla yetinenler, özüne nüfuz edemeyenler idealizmle malüldür. Perfeksiyonizm ise öze doğru bakışı sürdürmeyi tahrik edici bir roldedir.

Solda uzun yıllar "Çetin Altan" modeliyle tarif edilen bir ürkeklik kaynağı vardı. 1960'lı yılların etkin ve çok bilmiş aydını "Altan" saf değiştirmişti. Çetin Altan ne bilirdi, nasıl bilirdi? Marksizm-leninizmi hangi argümanlarla terketmişti? Marksist-leninist tezler bu sırt çevirişe karşı çok mu zayıf kalmıştı? Bu gibi traji-komik sorulara yer yoktu, ama çok bilen sınıf ve saf değiştirirdi! İnancı zayıflar, kavga gücü düşer, zamanla mücadeleyi de bırakırdı. Bu garip referansın ne var ki izdüşümleri de mevcuttu. Zorlu dönemeçlerde sosyalist siyasal kültür içinde gezinemeyenler, Altan'da şeyhlik kerameti görürlerdi. Altan'ların, bu tarz modellerin çoğaldığını ve yaygınlaştığını bugün netlikle görebiliyoruz. Ama bizim yayınlarımızın, dışımızda halk hareketlerinin bu dar çevreli, kısır döngülü yapısal özelliğini, sosyalizmin ideolojik ve teorik kaynaklarını da tarayarak tartışma gündemine sokan solcuları göremiyoruz. Çünkü ideolojinin "sırlı çekirdek" niteliği korunmalı! Bir kolaylık kaybedilmek istenmiyor. O "kolaylık" büyük zorluklar yaşatmasına rağmen durum değişmiyor.

Sözün, sözcüklerin büyüsüne inananlar önce materyalist değildir. Sözün, düşüncenin oluşum süreci üzerine hiç düşünmemişlerdir. Aslında, onlar genel olarak düşünmemektedirler. Ülkemizin ağır nesnel koşullarından bir sistem çıkarmak zorlu bir çabadır. Altan türü bu nesnellikten sofistik oyunlar çıkararak eğlenip, bu dünyada hoşça vakit geçirmek ise, "ehven-şer." Aklı, belleği ve yaşam ciddiyetini korumak ise onurlu yaşamanın tekniğidir.

"Her söz her kulağa göre değildir." Bu uyarıyı da, bugünlerde sizi sağduyu'ya, temkinciliğe davet edip, güçleri bölüp dağıtmamaya, haklı davaları yıpratmamaya çağıran ilerici ve sol, Türk ve Kürt kardeşlerimizden duyabilirsiniz.

Bazı söz ve düşüncelerin seslendirilmesinin takvimini kabul etmekle birlikte, erken ya da geç olduğu söylenebilir mi? Er ya da geç arasındaki zaman dilimindeki kayıp ve kazançlara mı bakmak gerekecek? Bunun ölçütleri nedir? Manüplasyon çağında ne anlamlı sorular ve tartışmalar! Soysuzlaşma ve çürüme çağında ne şovalyelik, ne hassaslık!

Her söz her kulağa göredir. Saçma ve saf "insan koruma" programları terkedilmiştir. Önemli olan kulakla beyin arasındaki sürecin eşzamansız işleyişidir. Bu süreci kesintiye uğratmak, sansür ve otosansür, gericiliğe hizmettir. Bir düşünsel pırlanta ürettiniz ya da bir tarihe tanıklık ettiniz; verin kulağa ya da göze gitsin. Korkmayın. Algılama süreci belki yıllar sonra ki bir an'dır. Belki kulakla beyin ilişkisi öteki dünya'da kurulacak! Peygamberler bile sizden daha dünyevi ve mütevaziydi.

GÜNÜMÜZÜN HAREKETİ

Ekim Devrimi'nin bitişi ve Sovyetlerın dağılmasıyla oluşan spekülatif atmosfer dağılırken, bu sarhoşluk dönemini boş geçirmeyen emperyal güçlerin dışında, bir de yörüngesini saptayamamış, duruş belirleyememiş bir dünya solu gerçekliğini yaşıyoruz.

Tarih adeta yeniden başlıyor ve sol bu başlangıçta yok gibidir. İktidar iddiası yoksa, sol da yoktur. En iyimser yönelişte, bu yeni tarihin akışında iddiaların yeniden kuşanılabileceğine inanılıyor. Bu da ya korumacı bir anlayışla dar grup çizgilerini ya da determinist, nesnelci bir anlayışla, bu tarihsel akışa soyut bir güvenle, gerekirse içinde emilecek geniş kitle çezgilerini sol olarak tarif ediyor. Türkiye'den söz ediyorsak, Ekim Devrimi'nin son çözülüş yıllarıyla örtüşen bir çözülmeden de bahsedilebilir ve son otuz yıllık tarihin örgüt ve kadrolarıyla, hiçbir yeni çıkış ve sürecin önüne geçiş anlamında mesaj vermeden "eski" ve "tarih" olduğunu söyleyebiliyoruz. Bu arada bu "mesaj"a subjektif bir anlam yüklüyorum. Objektif olarak bu "tarih" üzerindeki çalışmalarımız ve alacağımız mesajlar bitimsizdir. Bu tarih bizimdir ve onurunu taşıyoruz. Ancak büyük çoğunlukla ne içinde yaşadığımız kesitlere ne de genel toplumsal anlam ve değerine ciddiyetle yaklaştığımızı, gerekli önemi gösterdiğimizi gözleyemiyor ve söyleyemiyoruz. Tarih bilincimiz sakatlanmış ve yenilgili dünya görüşümüz manüple edilmiştir. Birçok solcu için bugün geçmişi, tarihi değil, geldiği konum önemlidir. Türkiye solunun haritası bu konumdan memnun olduklarını gösteriyor.

Toplum onlardan memnun mu? Bu rollerini unutan sosyal aktivistleri toplumun merak bile etmediğini biliyoruz. Devrimcilik ve sosyal önderlik misyonu küçümsenmemelidir. Geçmişin sosyal, kültürel, ideolojik kupkuru Türkiyesi'ni Demirel belki güldürüyordu ama damardaki kan gibi hayatiyetini sol sağlıyordu. Yaşamı yeniden üreten fikirlerin ve eylemlerin kaynağıydı sol. Bundan ürkülmesine rağmen toplumsal meşrutiyetini sağlıyordu. Yayınlarımızda yaşamın darwinizmine sıkıca vurgu yapılması boşuna değildir. Sol ya da sağ birçok dev gibi görünen siyasi yapıların hızla spekülatif marjinal gruplara ya da önemsiz hantal aktörlere dönüşmesi, kolayca ihmal edilmeleri veya bir oyuncağa dönüştürülmeleri tesadüf değildir. Aynı zamanda ne kadar zorlu bir toplumsal zeminde bulunduğumuzu gösteriyor.

Şu 28 Şubat sürecinin trajik ve bir o kadar komik göstergelerine bakın; kendisine siyasal islam denilen ve bazı solculara, "Bir 'İslam'cı kanadı da bulunmayan herhangi bir muhalif hareketin bu memlekette sahici bir dönüşüm yaratabileceğine inanmıyorum" (Ümit Kıvanç, Birikim) dedirten Refah-Fazilet'ten, 75 yıllık Cumhuriyet'in kökleşmiş eğilimlerinin, partilerinin girdiği cendereye bakın; toplumsal darwinizmin diş izlerini göreceksiniz. Dikkatle bakarsanız aynı diş izlerini genelkurmay partisinde de görebilirsiniz.

Politika yalnızca sofistik oyunlardan ibaret değildir. Solun işi ise arka plandaki gerçeklerle, gerçek toplumsal saikleri bulup çıkarmakla başlar. Yoksa militarizm-sivil toplumculuk oyunlarıyla değil.

Düşünsel ve ideolojik savrukluk bizden beklenmemelidir. Biz, bizim düzeni restorasyona zorlayan, restorasyonu gerekli kılan olguları tahlilimizle düzenin gerçek kaygıları ve saiklerinin arasını soru işaretleriyle doldurduk.

Yalçın Küçük, 1996'dan bu yana söylüyor ve yazıyor. Tekelli polis düzeninin gidişatında aşırılığı oturtma ve neredeyse kurumlaşma gerçekleşmişti. 1996'dan itibaren verilen bu dönüş ve restorasyon işaretlerinin anlamı neydi? Yalçın Küçük "düzeni restorasyona zorlayan toplumsal saikleri şimdilik bilemiyoruz" kaydını da düşüyordu.

Yayınlarımızda bunlar yazılıyor, kavramlaştırmalar yapılıyor, yakınımızda ve uzağımızdaki sol, dostlarımız ve kinlilerimiz, karşımızdakinin mantığının bizim gibi işlediğini düşünmek istiyordu. Bizim toplumsal, aydınlanmacı, ilerici kaygılarımızı paylaşarak soylu bir sürece girdiğini düşünmek ya da "düşlemek" demek lazım. Postal edebiyatı laflarına, "ne şeriat ne darbe" hikayelerine aldır-

mamak gerekiyor. Bu bizim bildiğimiz soldur. Olayı kabaca ve basitçe ele aldıkları için tabanlarında ve içlerindeki sevinci böyle toz bulutlarıyla dışa vuruyorlar. Her zaman kendi işlerini yapacak birilerini bulmak karakterleridir. Bir taraflarıyla düzene bağlılıkları sürüyor. Güvensiz ve iradesiz, yöneten bir felsefeden yoksun bu güçlerde hakim olan, eğilim beklemeciliktir. Bunlar kendi günlerini, zamanlarını da beklemiyorlar, öylesine bekliyorlar işte.

Aydınlık'ı burada ayırmak gerekiyor. Aydınlık çok önemli ayrıntıları ihmal ederek, gerekli birçok soruyu da sormayarak, Türkiye'de Küçük Amerika sürecinin bittiğini, Cumhuriyet Devrimi güçlerinin insiyatifi ele aldığını duyurarak, Fransız Devrimi'ndeki tanımıyla sol bazında ittifaklar ve iktidar arayışı siyasetiyle toplumsal yapıyı bir anda düzledi.

Bu sürecin özelliği ile ilgili birçok soru ortadadır. Yayınlarımızda yer alıyor, yazının akışı içinde bazılarını da sormaya devam edeceğiz. Ama ben bu yazıda, daha çok, solun duruş pozisyonlarıyla ilgiliyim. Aydınlık solda mıdır sorusu, bizim gibi solu kökten tartışanlar için, Ödep ya da Emep, Sip solda mıdır sorusu kadar gereksizdir. Eylemlerine bakmak gerekiyor. İp, örneğin, Susurluk sürecinde belge topluyor, Aydınlık'ta yayınlıyor, dosya haline getirip cumhurbaşkanı ve Tbmm başkanına iletiyor

Emep, bu yayınların İkitelli'deki yansımalarını dosyalayıp Tbmm başkanına sunuyor. Devrimci Halk Güçleri, Halk Meclisleri kurup Ankara'ya yürütüyor ve Halk Meclisi'nin temsilcileri Tbmm yöneticileriyle görüşerek, Susurluk'un çözülmesini talep ediyor. Mitingler ve diğer etkinlikler... Aydınlık'ın toplumsal eylemliliğinin, tartışmalar bir yana, daha önemli ve daha sahici olduğu ortadadır.

Artık sırf lafza ve lafzın keskinliğine bakmak zamanı geçmiştir. Aydınlık'ın aşırı iradeci bir siyasal çizgiyle, yine aşırı ya da değil iradeci siyasetlere karşı, iradecilik eleştirisi ve kavgalarıyla süren ve oluşan enteresan tarihi bugün yerine oturmuş görünüyor. Halkın bir eğilimi ve halkçı bir cereyan olduğu kesindir. Solun tarihindeki enternasyonal kökleri bellidir. Bu eğilimin enternasyonal boyutta iç çelişkilerinde ve tutarsızlıklarında bile süreklilik görüntüleri veriyor.

Yakın geçmişte solun ayrı ayrı örgütlenmelerle de olsa bir arada duruşuna, Aydınlık'ın ise ayrı duruşuna ve yanlışlarına bakarak, bugünün tartışmalarını geçmiş üzerinden yapmak herhangi bir toplumsal, siyasal sonuç vermeyecektir.

Bugünün Aydınlık'ıyla bugünün sorunlarını tartışmak ise hiç de verimsiz değildir. Aslında bir siyasetle, siyaseti tartışmak hiç de verimsiz değildir! Solun, temelde unuttuğu budur!

Burada dikkat edilecek husus, karşınızdaki dünyanın farklılığıdır. Mantığı sizin gibi işlemeyebilir, işlemek zorunda mıdır? Ve sizin çığlık çığlığa demokratlığınız nerede?(*)

Aydınlık, sürece ilişkin sormasını bekleğimiz sorulardan birini bu kez Baykal ve Çevik Bir'e soruyor: "Mart ayındaki ara rejim tartışması, Baykal-Çevik Bir görüşmesi üzerine mi başlatılmıştır?"(**) Soruya yanıt gelmemesi doğal ve bazen sorularımız yanıt anlamındadır.

ABD iki kutuplu dünyanın çözülmesiyle, dünyanın her tarafında güç ve irade gösterisine girişti. ABD'nin Sovyetler'in çözülüşüne hazırlıksız yakalandığı iddiası dayanaktan yoksundur. '90'lı yıllara sığan olaylar, Amerika'nın operatif siyasetinin sonuçlarının önümüzdeki yıllarda daha görülebilir hale gelmesiyle daha iyi tahlil edilebilir hale gelecektir. Bu yıllardaki Amerikan aceleciliğinin hangi sıkışıklıklardan ya da bir ön alma tutumundan mı kaynaklandığı sorularıyla birlikte, Amerikan müdahalesi olmasaydı, dünyanın nasıl oturacağı spekülatif sorusu üzerinden de yürütmek mümkündür. Çünkü dünya bu iki olasılık halinde de reelleşebilecek durumların göstergeleriyle doludur. Yeni dünya düzeni, küreselleşme kodadlarına sahip bu politikalarda Amerikan emperyalizmi belli mevziler tuttu. Birtakım yeni kurumlar oluşturdu. Yeni kurumların da hazırlıklarını yapıyor. Ama bu artık tedrici, adım adım işleyen bir süreçtir. Karşıtlarına ve diğer emperyal güçlere zaman ve zemin bırakan zorunlulukları da içeren bir süreç.

Küreselleşme politikalarının ulus-devlet gerçeğini zorlaması ve aşmaya çalışması, tartışma başlıklarından biridir. Meksika'da "Zapatist" Carlos'tan, Doğu Perinçek'e, "globalleşmeye karşı ulusal devleti savunma zorunluluğu"ndan sözediliyor. "Saddam'ı ya da TC'yi savunmak zorunda kalabilirim." (Günay Usta, Birikim) "Neo-liberal küreselleşmeci egemen zümrenin yönettiği kapitalizmin bu yeni saldırısı karşısında sosyalistlerin hedefi, muhafazakar milliyetçilik veya milliyetçi devletçilik kalelerine çekilmek değil, aşırı sağ milliyetçiler, kökten devletçiler ve pre-kapitalist zümrelerle birlik değil..." (A. İnsel, Birikim) "Küreselleşmeye ulusal planda kalınarak girilemez. O zaman küreselliğe teslim olunur." (A. Gorz'dan aktaran A. İnsel, Birikim)

Bu sıkışık tartışmaya burada girmek imkanım da, isteğim de bulunmuyor. Ancak, zaten Amerika'nın denizaşırı bir eyaleti olarak algıladığımız ülkemizde, iç dinamiklere belli bir güvenle, hareket motivasyonumuz olan farklı bir mücadele ve tartışma modeline sahibiz. Biz bölge birlikçisi ve bölge devrimcisiyiz.

Ancak burada spekülatif de olsa kaçamayacağımız bir tartışma var. TSK'yı bu operasyona ABD'nin dünya ça-

---

* Aydınlık'la ilgili tartışmalarda bir siyasetin çözümlenmesinde örnek model olarak kullanılabileceğini de düşündüğüm T.F Yorulmaz'ın "Resmi Fırka" makalesi, Hepileri külliyatındandır. (Sayı 12, Mart 1998)

** İzleyebildiğim son Aydınlık, 28 Haziran 1998, Sayı: 571, Sayfa: 10

pında ve bu arada bölgemiz ve ülkemizde yürüttüğü operasyonların zorladığını düşünmemiz mümkündür. Bu köprülerin atıldığı, her türden bağın koparıldığı bir gerilimle değil, bir biçimde ABD ve Türkiye ilişkilerinin de restorasyonu olarak tarif edilebilir.

Fethullah Gülen zaten bir ABD aparatçiğiydi. Refahyol ile birlikte Refah'ın ABD yakınlaşması ve iktidarı için sınırsız taviz vermeye meyilli olması, zaten bir ajanın yönettiği parti ve şebekenin varlığı, Suriye-ABD görüşmeleri, PKK-ABD ilişkisinin kurulması ve gelişmesi olasılığı, Amerikancı bir polis partisi gerçekliği, Türk Genelkurmayı'na, Amerika'nın denizaşırı ama üçüncü sınıf bir eyaleti olarak Türkiye projeksiyonunu göstermiş olabilir.

O zaman restorasyon, burjuva-milliyetçi bir reaksiyonun sosundan ibarettir. Yeterli güvene ve kadroya sahip değilse, bu reaksiyonun restorasyon sürecine bağımlılığı devam eder ABD ile ilişkiyi porgramına göre tarif edebilme gücüne ulaştığı anda da biter. Asker de olsa, politikacı olan generallerin kitlelerin sosyalleşmesine ve politizasyonuna yol açabilecek adımlardan sakınmaları operatif ve askeri bir dil kullanarak ve kendilerini gizemli kılarak süreci sürdürmeleri, bu anlamda dikkat çekicidir.

Süreç, doğal olarak yeniden kurulan dünyada bir rol arayışı ile ilgilidir. '90'ların başındaki sarhoşluk ortamını, Türkiye'nin de sarhoş olarak geçirdiği ortaya çıkmıştır. Yaşanan yavaş yavaş bu ayılma ve gerçeklerle yüz yüze gelme halidir. Yani, yeni sarhoşluklara geçişin arifesi.

Yalçın Küçük, rejimin kemalizle yürütülmediği yönündeki etkili analiz ve gözlemlerini, enverizm değerlendirmeleriyle sürdürüyor. Yine Hoca'nın çalışmalarından biliyoruz ki, kemalizm bir güvensizlik ve sınırlanma, savunma hali ise, enverizm aşırı bir güven ve hücum, sınırsızlık halidir.

Aşırı gerçekçi, kontrollü ve tedbirli halleriyle generaller belki de kemalizm ve enverizmin bir sentezini yapmış bulunuyorlar. Türk-islam sentezinden, sentezciliğe ilgileri biliniyor. Kürt gerillalarına karşı savaşta gerilla tarzını bütün pratikleriyle kapmış durumda, siyasette gerilla tarzı yürütüyorlar. Siyasi, psikolojik üstünlüğün sürekli kendilerinde kalmasına özen gösteriyorlar.

Yazısını okumadan, güne başlamayacak on binlerce okurun sahibi İlhan Selçuk yorumluyor:

"İlk elde 28 Şubat'ta girilen rotadan bir sapmayı düşündüren Birdal saldırısının failleri bulununca herkes geniş bir soluk aldı, ortalık biraz daha aydınlandı.(...) Aydınlanacak daha..."

"- Peki TC ne olacak?(...)

- İyi olacak, iyi olacak..." (İ. Selçuk, 25 Mayıs 1998, Cumhuriyet)

Aydınlanmayı gıdım gıdım lütfediyorlar. Olay bu kadar basit miydi? Yurttaşı geliştirmeyi değil, tebayı örgütlemeyi, müridleri çoğaltmayı düşünüyorlar.

"Kırk yıldan beri süregelen karşı-devrime ilk kez 'dur' dendi." (İlhan Selçuk, agy)

Devletlü güvencesi veriliyor ve hiçbir toplumsal yapıtaşı, ilişki ve yaklaşım tarzı değişikliği sinyali yok. Kullara ve sollara seslenirken tarih iyice karikatürize ediliyor.

Sosyalleştirmeyen ve aydınlatmayan, politize etmeyen garip bir ilericilik ve solculuk türünün varlığını iddia etmiş oluyorlar. Sanırız Aydınlıkçıların da ilgisi içerisinde Atatürkçü Düşünce Derneklerinde yönetim problemleri yaşanıyor. Apar topar ABD kurultayına gelen Yekta Güngör Özden ve Ahmet Taner Kışlalı öncelikle "biz ideolojileri ölünce Atatürkçü olanlardan değiliz" demeyi gerekli görüyorlar. Başkan ve yardımcı seçiliyorlar. Cepheleşme dışında politika üretimleri sınırlı güçler, biraraya geldiklerinde birbirlerine karşı cepheleşiyorlar.

"Aydınlanma 1923" isimli kemalist yayının yazarı, Kemal Paşa'nın tarihi demeçleri ve yazıları ile sosyalizme karşı arkaik polemiklerle ve Popper'ın fikirleriyle dolu dergisinin bir yerinde buyuruyor: "Ülke içinde kimi sosyalist toplulukların da yer alabileceği bir ulusal bağımsızlık cephesinin de öncü gücü ve belirleyicisi kemalistler olacak ve kuralları kemalistler koyacaktır."(Kaan Öğüt, Aydınlanma 1923, s. 17) Yazısından sadece şımarık bir zengin çocuğu olduğunu anlayabiliyoruz. "Vur de vuralım. Öl de ölelim."

Oligarşik ağa çalımıyla yine Ahmet Taner Kışlalı günümüzü özetliyor. Kışlalı, Refah'ın kapatılmasından sonra, Fazilet'in batılı hıristiyan demokrat partiler gibi olmaya çalıştığını gözleyerek:

"Dinciler doğru yola giriyorlar. Dansı kürtçülere..." diye buyuruyor.(Cumhuriyet, 21 Haziran 1998) Kurumsallaşmış bir ideolojik öğe halindeki tarihsel ve güncel şiddeti anımsatıp, sistemi olduğu gibi koruyup yürütmenin ilericiliğini keşfetmemizi bekliyorlar.

Solun beceriksizliği ve başarısızlığını kemalizm mikrobu ile açıklamak bir dönem moda idi.

Kemalizm ile ideolojik mücadele bir yana, kemalizmin sol içindeki ideolojik ve siyasal varlığının -ki bu donmuş, katılaşmış bir varlık değildi- belli toplumsal bilinç düzeylerine denk düşen etkinliğinin, solun 1960'lardaki kitleselleşmesindeki yerini ise pek az kişi itiraf eder. Bu 12 Mart'la noktalanan bir süreçtir ve artık tarih'tir.

Ülkemizde yeni bir aydınlanma sürecinin önünün açılması, tarihteki konjektürel ilişki ve siyasetlerin, günümüzde yeniden üretiminden geçmiyor. Günümüzün sorunlarının ve toplumsal ilişkilerinin iyi bir tahlili esastır. Yalçın Küçük-Aydınlık polemiğinde görüldüğü gibi, resmi tarihin içindeki Sevr ile (Aydınlık'a göre halkın önemli silahı) "gerçek Sevr" arasındaki açıyı bilimsel olarak ve dürüst bir tarihçilikle kapatamazsak bu ülkede yeni ne olabilecektir? Halkımız ve pek sevgili kemalistler, Mustafa Kemal'in de yüksek politikacılığıyla, Bolşevik Devrimi ve emperyalizmin kaygılarını dengeleyerek, Sevr'in ge-

reksiz bir belgeye dönüşmesi gerçeğiyle yüzleşirlerse çok mu yoksullaşıp, güçsüzleşecekler? "Bir Türk dünyaya bedeldir" hamasetiyle gelen bir güç, geldiği gibi gidiyor işte. Seksen yıllık geçmişle yüzleşmeyen bir halkla ne yapabilirsiniz? Yanıbaşındaki, içinde bir halkla yüz yüze gelemeyecek bir halkla ileride ne yapmayı düşünüyorsunuz ki?

Görülüyor ki Aydınlık'a göre de, "her söz her kulağa göre değildir." Fazla açıklık, fazla aydınlanma iyi değildir. Daralmaya, küçülmeye yol açar. Ama cepheleşme ya da birlik bir yığıntı değildir. Aydınlık için Kürt halkı kaybedilmiştir. PKK egemendir ve Kürt halkı gitmiştir. ABD ve Avrupa'nın elbette bir Kürt siyaseti vardır. Ama Aydınlık'ın cepheleşme dışında bir siyaseti yoktur.Aslında Aydınlık'la Kürt meselesini tartışmaya gerek yoktur, imkan da yoktur.

Ama belki BİO'yu hatırlatabiliriz. 70 milyon dolarlık harcamayla Türkiye ile Barış İçin Ortaklık Eğitim Merkezi (BİOEM), -Çevik Bir ismiyle ve askerlerin dünyaya bakışlarının genişliğine övgüyle- kuruldu ve faaliyetlerine başladı. Kısaca BİO projesi NATO'ya teknik olarak üye olamayacak birçok bölge ve Avrupa ülkesini çatısı altında topluyor. Bir yetkili BİO'yu Somali vb. etkinlikleri örnek vererek, "sıfırdan devlet kurulur" reklam ve spotuyla ifade edilebilecek bir misyonla tanımlıyor. Belki gün gelir Amerika'nın Kürt devletini de BİO kurar. BFGEK (Barış İçin Fethullah Gülen Eğitim Kurumları) görülüp Amerika'nın yeni dünya düzeni'nin bu yeni kurumunu görmemek mümkün olmuyor. Tarihsel toplumsal gerçekliğin çapını küçültüp, hap halinde topluma sunmayla yürütülecek fazla bir yol yoktur. İnsanların bellek kaybına güvenilebilir, ama unutkanlıkları, sürdürdükleri yaşamların izlerini yüzlerinden, birikimlerini de kolay kolay kişiliklerinden silemez. Toplumsal yapının genel bir fotoğrafını çekin, birçok sınıfın ve birçok siyasetin irade çatışmalarının bileşkesini göreceksiniz.

Sınıfsal ve siyasal yüzlerde bir günde değişmez yaşanmış tarih, yaşanmamış sayılamaz. Sonuçlar bir anda düzlenemez. Sadeleştirerek kolaylık arayalım, kafa karışıklığına neden olmayalım derken, ne bir "tarihsel tutuş" ne de "güncel bir duruş"u beceremeyen "kafası karışıklar" ordusu yaratırsınız.

Kürt hareketinde de yaygın bir tipolojiyi sergileyen bu referanssız karakterler bir yere; Kürtlüğe dayanmakla işlerinin bittiğini düşünüyorlar ya da bizim böyle düşünmemizi sağlamaya çalışıyorlar. Kürt hareketinin merkezi bir siyaset vardır, onu ne kadar yeniden üretebiliyorlar? Kürtlükle siyaseti birarada götürebiliyorlar mı? Ve hangi siyaset? Solcu mu, sağcı mıdırlar? Kürtlerin çıkarları nerededir? Ve onun iyi bir savunucusu ve militanı mıdırlar? Ve tarihe, bilime saygı dereceleri nedir?

Türkiye'de Küba Dostları'nda birlikte kuruculuk yaptığımız Yaşar Kaya bilindiği gibi Sürgünde Kürdistan Parlamentosu'nun başkanı ve Özgür Politika yazarıdır. Yaşar Kaya "Kürt ulusal hareketinin genel bir çerçevesi var. Bu çerçeve bugün biraz daha geniş. Herkes herşeyi söylüyor ve yazıyor. Yazmalı ve söylemeli. Bir şartla, Kürtlüğü satmadan ve düşman safına düşmeden."(Y. Kaya, Yeni Dönem, Özgür Politika, 10.07.1998) diyerek Kürt mücadelesini belli peryodlara ayırıyor. Yazı yine "devrimci demokrat çok sesli ve çok renkli bir ulusalcılık anlayışı Kürdistan devrimine hakim oluyor" vurgusunu yaparak, Faik Bulut ve Doğu Perinçek'i, Refah'a selam yollayıp "Kürt halkına teşhir"le devam ediyor ve teşhir sırası Yalçın Küçük'e geliyor.

"Şimdi Doğu Perinçek'e sevgili kardeşim diyenler, Kürtler Doğu ile dost olsun diyenler, Kürt hareketini kuşatmaya çalıştılar. Kürt politikacıları ulusal kurumlarına saldırdılar bu bir gerçek. Sonra sıra Kürt dostlarına geldi. Onları da bertaraf etmek istediler. Bunlar değiller miydi ordu içinde bir LEBED'in çıkacağını söyleyenler, bunlar değil miydi Kürt ulusal hareketine teorisyenlik ve akıl hocalığı taslayanlar."(agy)

Yaşar Kaya'nın geniş çerçeveli, çok sesli ve çok renkli ulusalcılık anlayışı, ona bu sözleri söyletiyor. Peki, Yaşar Kaya'nın referansı nedir? Ahmet Taner Kışlalı ve İlhan Selçuk'un ki neyse o. Çok sesli, çok renkli ve üstelik devrimci demokrat iseniz bu kadar genişliğin dayanabileceği bir yer bulunamıyor. Aynı zamanda her türlü değişiklikten, toplumsal kaymalardan (sınıfsal tavır değişikliklerinden) çatışma potansiyellerinden ve yeni konumlanışlardan ürken bir tavır, ruh hali edeniyorsunuz Ne olup, ne olmadığınızı en iyi kendiniz biliyorsunuz.

Bu arada "ordu Lebed'ini çıkarabilir" tarzda bir açıklamayı Avrupa'da Özgür Politika manşetinde Abdullah Öcalan'ın ağzından okuduğumu hatırlatmam, Hepileri okuru için, önemsiz ve belki de gereksizdir.

Aşiret kininden öte ideolojik ve siyasal ayrımlardan, kavgalardan habersiz zaten çok geniş ulusal yapı için bütün ayrımları düzenleyen Yaşar Kaya'ya yapıcı eleştiriyle, yıkıcı ajan faaliyetlerinin ayrımını yaptırarak başını ağrıtmaya gerek yok. Zaten Yalçın Küçük de Kürt değil. Elalemin işine ne karışıyor? Milletin kafasını ne karıştırıyor? Aslında bütün bu lafları hakediyor.

• • •

Biz içinden geçtiğimiz bu süreci önemsiyoruz Bizde yakın geçmişin spekülatif ve yoğun yansımalı karakterine göre, gerçeklik duygu ve algılarının yükselişe geçtiğini gösteriyor. Biz solcular, toplumsal gerçekliğin daha bir görünür hale geldiği ve toplumsal ciddiyetin yaygınlaştığı kesitlerde kendi etkinliğimizi ve mücadelemizin sonuçlarını görürüz. Bağımsız kimlik arayışımızı yoğunlaştırırken, genel bir toplumsal ciddiyeti de paylaşmak isteriz. Biz iktidar değiliz ve yayınlarımızda kurduğumuz modeller, sınıflar mücadelesinin genel platformunu tarife ve disipline edilmesine hizmet ediyor. Tarih duygusu ve bilinci oluşmamış, bağımsız sol kimliği ve bilinci örselenmiş solla tartışma zorluklarımız devam ediyor ■

BİR TASVİRİN ÖNÜNDE

Bilgesu ERENUS

Aşiyan'daki Edebiyat-ı Cedide ya da Servet-i Fünun müzesinde, bir resme fazla yaklaştığımız için, alarm zilleri çaldırmak pahasına Mustafa Göksoy'la çektiğimiz bir fotoğraf hâlâ masamın üzerinde duruyor; kırkını aşkın bir adamın suratı görülüyor bu fotoğrafta ve bütün yüz kaslarını zorlayan bir gülümsemeyle bakmakta... Altlı üstlü kapaklarının şişkinliği iyice belirgin yorgun gözleri, bıyıklara doğru uzanan ok gibi sivri burnu ise bu zorlu gülümseyişe umulmadık bir içtenlik katıyor. Kulaklarını açık bıraksa da, alnını tümüyle kapayan keçe bir takke takınmış, boynunda da kalın kumaştan bir atkı sarılı.

Müzeyi gezenler, Tevfik Fikret'in aynaya bakarak yaptığı bu otoportresini anımsıyor olabilir ama, ozanın kendi resmine "Güleriz Ağlanacak Halimize!" adını verdiğini bilenlerin sayıca az olduğunu düşünüyorum.

Tevfik Fikret, gündelik dilde, gündelik politikada, pazar ya da çarşıda, aile içinde, mecliste, meclis dışında sıkça kullanılan bu sıradan deyimi kendi portresine neden yakıştırmış olabilir? Kendisiyle eğlenip, dalga geçmek mi istiyor acaba? Yoksa bizlerle mi eğlenmek, dalga geçmek niyetinde?

Hepileri'nin bu sayfalarında da ve hatta birden fazla yayınladığımız resmin, yüz hatları bir epey zorlasa da içtenliğini yitirmeyen gülümseyişinin yanısıra, bir de sesi var, ben ne zaman, hangisine baksam duyabiliyorum, Tevfik Fikret, ısrarla ve bıkıp usanmadan soruyor işte!..

"Çağıma güvenmekle hata mı ettim acaba?

Geleceğe inanmakla hata?

Gençliğe inanmakla hata?

Hatta çocuklara inanmakla?

Hata?"

1998'in yaşadığımız şu günlerinde, Tevfik Fikret'in sesinde, biri diğerini üreten bu sorulara daha fazla gecikmeden yanıt aramamız gerekiyor diye düşünüyorum. Unutturulmaya çalışılan bir ozan ve aydın'ı yeniden hatırlamak ve hatırlatmaktan da öte bir nedenim var, bu soruları duyarak ilerlersek, yaşadığımız toplumu ve hatta aydınsak kendimizi daha iyi tanıyabileceğimize inanıyorum.

31 Mart 1909, yani bundan tam 98 yıl öncesinin 31 Mart'ı, Tevfik Fikret'in yaşamında bence en önemli tarihi oluşturuyor. Gerici başkaldırı, "Şeriat İsterük!" türünden bir ulumayla, İstanbul'un hemen hemen bütün sokaklarını tutmuş vaziyette...

Sokak başlarını tutan isyancıların, halk hakimiyeti yerine, Allah hakimiyeti! istedikleri öğrenilince, dönemin aydınları arasında "Bu

kadar pervasız, bu kadar açık öyle mi?" diye şaşıranlar var. "Yok canım, o kadar da değildir!" diye kendilerini avutanların yanısıra, şeriat isterük diyenlerin, tıpkı bugünkü gibi demokratik haklarını kullanıyor olabileceğini düşünenlerin sayısıda az değil... Duyanlar duymayanlara aktarıyor, sokak başlarını tutanların söyledikleri şu: "Heyy! Asker kardeşler! Geliniz toplanınız, sizlere söyleyeceklerim var, sizler müslüman değil misiniz? Şapka da ne demek oluyor? Din-i mubin-i İslamın evlatlarını düpedüz gavur yapacaklar, ne duruyorsunuz?"

Dönemin aydınları bu konudaki şaşkınlıklarını "Bunu söyleyen kim?" sorusuyla dile getiriyorlar, bir kısmı da yarı çekingen de olsa bir yargıda bulunuyor, "Bunu kim söylüyorsa düpedüz provakatör olmalı!"

Bunu kimin söylediği konusunda rivayetler muhtelif!... Kimine göre avcı taburundan imiş... Bunu duyan dönem aydınlarının kafası karışsa da daha hızlı düşünmeye başlıyorlar, "İyi de avcı taburu, hürriyetten yana değil miydi, millet meclisi açıldıktan sonra saltanat ola ki başkaldırmasın diye, sarayın bahçesinde hazır ve nazır duruyorlardı hani, Taksim Kışlası'na kadar geldikleri söyleniyor, Avcı taburunun Taksim Kışlası'nda ne işi var?"

Görenler görmeyenlere açıklıyor: Taksim Kışlası'nda kalsalar iyi, Sultan Ahmet'e yürümek üzereler! Dönem aydınları birbirlerine uzun uzun bakıp, "Hâlâ şu malum şapka hikayesi öyle mi?" diye soruyorlar. Soruları şöyle yanıt buluyor, "Hâlâ öyle söylüyorlar, şapka hikayesi, evet!"

Avcı taburuna seslenen bir isyancının haykırışı seksen dokuz yıl önceki İstanbul'u dalga dalga sarıyor:Ey avcı taburu! Sizlere söylüyorum, gavur olmak için mi hürriyeti yaptınız? Sizin vazifeniz hem hürriyeti, hem dinimiz müslümanlığı muhafaza etmek değil mi? Ne duruyorsunuz, haydi hep beraber mebusan-ı meclise gidelim, derdimizi anlatalım..."

Yeşil şal yayılarak yürüyor, dertlerinin meclise dert anlatmak olmadığı, şapka protestocularının millet meclisini basmalarıyla netleşiyor. Dönem aydınları, kendi aralarında fısıldaşmayı sürdürüyorlar: "Avcı taburu olamaz, kim bunlar? Kimine göre, nefer kılığına bürünmüş mollalar imiş... Ne bu yahu, maskeli balo mu bu ülke? Kimine göre ise, hürriyet ilancılarının ta kendisi imiş; isyancılar, İttihat ve Terakkiciler yani, kendi iktidarlarına bir karşı devrim provası yapıp, hemen ardından da bastırarak, yiten prestijlerini yeniden kazanma çabasındalar..."

Otoportresine dönecek olursak, bu resme Tevfik Fikret'in, "Güleriz Ağlanacak Halimize" türünden bir ad yakıştırmasını, ben, isimlerindeki birbiriyle çelişen anlamlara yormak istiyorum, bu aynı zamanda isimleri ne olursa olsun, çağımız aydınının da çelişkisidir.

Son fısıltıyı önemseyen Hepileri okuyucuları, bu fısıltı eğer bir doğruluk payı taşıyorsa, bu topraklarda sıkça kullanılan bu Bizans oyununun kaynağını bulmuşçasına sevinebilirler, iktidarlar her zaman bu lanet politikalarında iplerin ellerinde olduğunu sandılar ve her zaman da ipler ellerinden kaçıverdi, ayıkla pirincin taşını durumuna düştüler, yalnız kendileri düşse neyse, hepimiz...

Dönem aydınları, şapka mapka, kılık kıyafet yorumlarındayken, gerici isyanın, önce mektepli subayları kıtır kıtır kesip doğramaya başladığını duyuyorlar. Kıtır kıtır kesip doğradıklarını da, sarayında hürriyetçilerce gözaltında tutulan Hünkar'a armağan için, olgun meyvalar örneği, bir bir, sarayın bahçesindeki ağaçların dallarına asıyorlar.

Kim, kim durduracak bu gidişi? Fısıltılar dinip, bu kez de her kafadan ayrı bir ses çıkmaya başlıyor. Almancılar her zamanki gibi tetikte, İngilizcilerse, "Bu irtica değil!" buyuruyorlar. Trakya'da Mahmut Şevket Paşa irticaya karşı bir ordu hazırlığında... El aman çabuk Mahmut Şevket Paşa! Tanin Matbaası da basılıyor bu arada. İngilizciler iyice azıtmış durumdalar, "Nasıl olsa Avrupa müdahalesi gerekecek, bi-

ze en uygunu İngilizlerdir!" demelerden çekinmiyorlar. Kimileri de bu işi başlatan zaten İngilizlerin ta kendisidir diye haykırıyor. Almanlar İngilizlere yedirmez bunu diyenler de mevcut! Büyükelçiler her zamanki gibi devrede gene, temsilcilerin biri geliyor, biri gidiyor. Hadi be Mahmut Şevket Paşa, kıpırdan biraz! Mahmut Şevket Paşa kıpırdanamıyor, çünkü süren uluslararası pazarlıklar nedeniyle, Çatalca'da mahsur kalmış durumda, bir süre saklambaç oynamakla yetiniyor.

İsyancılardan yeni bir haber: Galatasaray Lisesi'ni -o zamanlar sultaniyerle bir edeceklermiş! İrticaca kellesi istenen aydınlar arasında, Tevfik Fikret de var.

Yaşlılar, gençler, kadınlar, halkın durumu peki? Dönemin sıkıyönetim raporlarına bakılırsa, halk gene bilmeden tahriklere kapılıp, isyanı genişletmiş! Sıkıyönetim raporları, "Rüzgar nereden eserse halk ona bağlı hareket eder!" demelere getiriyor, öylesine aptal bu halk! Raporlar bir anlamda çok da haksız sayılmayabilir, adı geçen halkın İstanbul sokaklarında, emperyalizmin temsilcilerini taşıyan arabaların beygirlerini söküp, arabaya kendilerini koştuğu da az görülmemiştir maalesef!

İşte, beklense de beklenmeyen an geldi, yalnız mektepli subayları değil, yeşil şal her önüne geleni vahşice katlediyor artık. Hepilericilerin bu satırlarda kendilerine günümüz Cezayir'ini anımsatmalarında hiçbir sakınca yok, uzun lafın kısası, seksen dokuz yıl öncesinin İstanbulu'nda kan gövdeyi götürüyor.

Neyse ki, Hareket Ordusu, saklambaç oynamaktan vazgeçip Mahmut Şevket Paşa kumandasında Çatalca'dan hareket edebildi. Dönem aydınları arasında "Ya ya ya, şa şa şa, Mahmut Şevket Paşa!" diyenler çoğunlukta, bir kısmı da kendi kendilerine sormadan edemiyor, "Yahu bu ya ya ya, şa şa şa paşa aslında Alamancı değil miydi? Kendi sorularını kendilerine gene kendileri yanıtlıyor: "E tabi ne olacak, devletin başı da sarayından fetva saldı, İngilizcilikten istifa edip, Alamancılığa teşrif buyurduklarını açıklarken, tanrı selamet versin, memleketin selameti için demeyi de ihmal etmedi... Giden ağam, gelen paşam zihniyeti!"

Tevfik Fikret en önemli hatasını yirmi beş yaşındayken işliyor. "Senin vücuduna muhtacız... İlalebet sana Alemlerin halifesi densin" türünden dizelerle seslendiği vücut, daha sonra bir ömür boyu istibdadıyla savaşacağı Abdülhamit'e aittir. Mirsad Dergisi'nin açtığı bir yarışmaya katıldığı bu şiir ona birincilik getirir ama yıllarla artan ve silinemeyen bir utancı da birlikte...

Tırnakiçi aydın iç seslerini çoğaltmamız mümkün.

"Giden ağam, gelen paşam zihniyeti belki de en çok devlet katında itibar buluyor, ne yazık!"
"İyi de yahu, bu devletin içinde kaç devlet var?"
"İngiltere? Rusya? Almanya? Fransa? Amerika?"

Dönemin karmaşasını çizerken kullandığım biçem, umarım Hepileri okurlarına, gerici güçler karşısında demoratlık komplekslerine kapılarak, onlara mahçup edalarla arka çıkmaya çalışan ya da dut yemiş bülbülmüşçesine susan günümüz aydınlarını hatırlatmıştır. Bu hatırlatmanın ışığında, Osmanlı aydınlarını bir genellemeyle tanımlayacak olursak, bugün bizimkilerden hiçbir farkları yok; irtica tehlikesini hem anlıyor, hem anlayamıyorlar, hem görüyor, hem göremiyorlar, hem farkındalar, hem değiller!

31 Mart 1909 tarihinde, Tevfik Fikret'in çağdaşı aydınlardan daha bir netlikle ayrılıp farklılaştığını görüyoruz. O güne dek yazdığı ateist ve devrimci demokrat dizelerine ve düşüncelerine, 31 Mart 1909 da bedenini de katıyor. Çok mümkün ki, kafası karışan bir aydının eylemden öte bir sığınağı olmamalı diye düşünmüştür ve Galatasaray Lisesi'nin

önünde Galatasaray Lisesi'nin kapısına kendisini zincirleterek, "İsteriz!" ya da dönem diliyle "İsterük!" diye uluyan gericilere karşı tek başına bir protesto gösterisine girişiyor: "Madem kellemi istiyorlar gelip alabilirler, ben duruşumdan asla vazgeçmeyeceğim" diyebiliyor!

31 Mart 1909'da Tevfik Fikret, dizelerindeki sözcüklere yanlızca yaraşan değil, aynı zamanda da dizelerindeki sözcükleri yaşayan bir ozandır artık: Fikri hür, irfanı hür, vicdanı hür, bir şair!

Hepileri okurlarının bu dizeler bir yerlerden kulağına çalınmış olabilir ama, Fikret'in bu eyleminden haberli olduklarını sanmıyorum. Fikret'in, bu kararlı duruşuyla evvel ve ahir zamanlar için kötü örnek oluşturduğunu düşünenler, onun bu eylemini yok sayıp önce kendilerine sonra da bizlere unutturdular.

İrtica, Tevfik Fikret'ten ne istiyordu?

Yalnızca dizeleri ve düşünceleri onu boy hedefi haline getirmeye yetebilirdi ama asıl neden çok daha farklı?

Galatasaray Sultanisi -şimdi lise- 31 Mart Olayları patlak vermeden bir süre önce yanmıştı, sözün bundan sonrasını Tevfik Fikret'e bırakalım diyorum, onunla ilgili tek kişilik bir oyun yazdığım için, bu benim için hiç de zor olmayacak.

"– Yanan binanın onarımı, üstelik de okulsuz kalan öğrencilerin üstelik de serseriliğe vurdukları günlerde, sultaniye müdür ol dediler, oldum, mezun olduğum okuldu, onu bu zor gününde yalnız bırakamazdım elbet! Onarım sırasında konferans salonunu, eski mescidin üzerine yaptırmıştım, İrtica'nın ayaklanıp, yeşil şalın İstanbul'u kuşattığı günlerde, bu kararı almak için gözümü bile kırpmadım. E, ne yapacaktım yani, konferans salonu için, en uygun alandı mescit, serseriliğe vuran öğrencilerin mescide değil, yaşadıklarını ve yaşayacaklarını, özellikle de geleceklerini tartışacakları bir salona ihtiyaçları vardı, bir mescide değil, hayır!"

Fikret, böylesi bir açıklamada bulunduğu için bir an mahcubiyete de kapılabilir.

"– Bazıları bunu bir kahramanlık olarak gösterdiler... Bir tek yaprağın kımıldamadığı dönemlerde, kahramanlık sayılabilir ama, bence kim olsa öyle yapmalıydı!.."

Tevfik Fikret'in, lafının tam burasında ben çoktan öldüm demeyerek, günümüze yönelik bir sitem savurması da mümkün.

"– Irticanın uuuu, uluyuşu, neden bugüne taştı sanıyorsunuz? Benim yaptığım kahramanlık değil, elimden geleni esirgememiştim yalnızca. Peki siz, sizler ne yapıyorsunuz?"

İster misiniz günümüze yönelik sitemine şunları da eklesin:

" – Sizler de elinizden geleni yapmış olsaydınız, 'Şeriat isterük!' ya da 'İsteriz!" türünden ulumalar yüz yıla yakın sürmezdi, sürüyorsa bunda sizlerin de payı büyük!"

Bence hiç itiraz etmeyin, üzerine gidecek olursanız, Tevfik Fikret kimi dizelerini taşa dönüştürüp, rastgele fırlatabilir, taş, taş, taş, taş!

"Ey rahata ermiş kalp, sen anladın mı bari
Neden yalnız taş yüreklilerin keyfi yerinde?"

Çoğumuz bu taşları çoktan hak ettik! Günümüz liselerinde edebiyat kitaplarına ek

olarak okutulan yardımcı kitaplarda, Tevfik Fikret'e dair şizofren teşhisi konduğundan kaç kişi haberli acaba? Edebiyat öğretmenlerinden bazılarının bunu büyük haksızlık olarak görüp, öğrencilerine o sayfaları, tıpkı, Ölü Ozanlar Derneği filmindeki gibi yırtıp atmalarını söyledikten hemen sonra, vazgeçtiklerini de çok az insan biliyor sanırım. Vazgeçiyorlar çünkü, milli eğitim bakanlığının onayından geçmiş bu kitaplar, müfredat gereği yerli yerinde durmak zorunda, hem sonra bir film yüzünden, işten atılmak, sürülmek, terfisi gecikmek ya da mahkemelerde sürünmek türünden tehlikeler de var!

Şimdi, Hepilericilerin Tevfik Fikret'in kendi yaptığı ve "Güleriz Ağlanacak Halimize!" adını verdiği resimlerden birine ya da herbirine bir kez daha bakması gerekiyor. Gerçekten de belirgin bir hastalığın izleri var o resimde ama, milli eğitim yazarlarının teşhisiyle hiçbir ilintisi yok. Yaşadığı toplumun sorunlarını dert edinmekten, kendi hastalığını farkedemeyen bir aydın, Tevfik Fikret ve oyun diliyle hastalığını şöyle anlatıyor:

> "- Şeker hastalığına yakalandığım, ancak bir yerlerim şiştikten sonra anlaşılabildi, gününüz diliyle biyografimi araştıranların bazısı, bacağımın şiştiğini, bazısı da kolumun şiştiğini söylüyor, doğrusu pek önemsemediğim için hatırlayamıyorum ama ameliyat olduğum kesin! Ameliyattan sonra da tedaviyi reddettim."

Otoportresine dönecek olursak, bu resme Tevfik Fikret'in, "Güleriz Ağlanacak Halimize" türünden bir ad yakıştırmasını, ben, isimlerindeki birbiriyle çelişen anlamlara yormak istiyorum, bu aynı zamanda isimleri ne olursa olsun, çağımız aydınının da çelişkisidir.

> "- Ah sevgili Tevfik ile Fikret! Neden mi gülüyorum? Şu adımızdaki yanyana tepişmeden duran tezada elbet! Tevfik, vekften geliyor, Arapça, uygun hale getirmek anlamına da olsa, aslı tanrı yardımı, tanrının çizdiği yol! Allah Tevfik selamet versin beyefendi! Fikret ise, fikirden geliyor, fikir, düşünme, düşünce! Bu çelişki yumağına göbek adımızı da katacak olursak, Muhammed'den Mehmet; pek çok kere övülmüş, güzel huyları olan! Tam bir doğu-batı sentezi, sen de öyle düşünmüyor musun?"

Bizlerden farkı, Tevfik Fikret bu çelişkiyle yenişmeyi hem biliyor, hem de göze alabiliyor. O halde, başlarken sorduğum soruyu bütünlemekte yarar var, otoportresine verdiği yadırgatıcı adla kendisiyle eğlenip dalga geçerken, aynı zamanda, bizlerle de eğlenip dalga geçmekte...

> "- Daha komiği, bir zamanlar öğrencisi, sonra da müdürü olduğumuz Galatasaray Lisesi'nde, 1990 mezunlarından naklen öğrendiğime göre... Aslında gülmeden anlatabilsem çok hoş bir hikaye! Koridorlarında hâlâ resmimiz bulunan, kendimizi kapısına zincirlettiğimiz şu lise... Ciddiyet beyler! Hay hay! Öyle rivayet edilir ki, edebiyat öğretmenlerinden biri, seksen sonrası kuşağına bizi anlatabilmeyi misyon edinmiş bir muallime, her dersin başını ve sonunu bize bağlarmış: Tevfik Fikret! İsterse öğrenci başka hiçbir şey bilmesin, bizi bilmesi yetermiş tam not alabilmesi için. Çocuklara sonunda gına gelmiş olacak ki, günlerden bir gün, böyleleri arka sıralarda oturur hep, gelmişimize, geçmişimize rahmet okumaya başlamış birden, hay senin Tevfik'ine de, Fikret'ine de, nenesine de, dizelerine de, sisine de isine de diye, kimbilir daha neler de neler... Hocanım ziyadesiyle üzülmüş bu duruma, kapıyı çarpıp doğruca müdüre çıkarak, böyleyken böyle diye dert yanmış. Müdür Bey'i allahını seven tutmasın... Burnundan soluyarak malum sınıfa dalmış, öğrenciler şırrak, ayakta! Bu sınıfta demiş, hocanımı az önce ziyadesiyle üzen, Tevfik ve Fikret adlı iki haylazı derhal odama istiyorum, disiplin yolu gözüktü onlara!"

> Belki de öğrencilerin uydurduğu bir espri ama seksen sonrası kuşağına yaraşıyor, hele doksan sonraları mezun olacaklar için tam bir sertifika! Benim yaşadığım dönemden bile habersiz oldukları için, çocuklar bir de hocanımla aramızda platonik bir aşk hikayesi uydurmuşlar, hocanım sözde asistanımmış benim ve de bu zamansız ayrılığın acısıyla mecnuna dönüp, Tevfik'im de, Fikret'im de diye diye kafayı yemiş! "

Hepileri okurları hazırlansınlar, Tevfik Fikret oyun diliyle anlattıklarının tam da burasında onların mezuniyet yıllarını da sorabilir, "Sahi sizler kaç mezunusuz, nereden?"

Siz ister bozulun ister bozulmayın, O, sorusunun hemen ardından, kendisini yeniden çelişen adlarına bölerek otoportresini sözel olarak da çizmeyi sürdürecektir.

> "- İşte böyle ahbap! Bütün bu komik görüntümüze karşın, doğrusu kendimizi takdir etmemiz gerek, bırak istedikleri kadar, megaloman, narsist desinler... İkide bir çekildiğimiz inzivadan çıktığımızda, şiir bile umurumuzda olmazdı bizim, Servet-i Fünun dergisinin yazıcılık işlerini üstlenirdik, düzeltme yapardık, para toplardık, gözümüz şiirde değil, aydınlıkta! Bak bizi kendimizi savunur hale getirdiler sonunda, biz kendimizi beğenmiş olsaydık, bunca çabaya ne gerek vardı, başkaları gibi sırtüstü, murad üstü devrilip yatardık ama yatmadık... Hiç mi hatamız olmadı peki? İnsanlık hali olmaz olur mu hiç? Yeri geldiğinde onları da anarız, saklayacak değiliz."

O yeri gelince dese de, ben, Hepileri okuyucuları için şimdiden açıklayabilirim, Tevfik Fikret en önemli hatasını yirmi beş yaşındayken işliyor. "Senin vücuduna muhtacız... İlalebet sana Alemlerin halifesi densin" türünden dizelerle seslendiği vücut, daha sonra bir ömür boyu istibdadıyla savaşacağı Abdülhamit'e aittir. Mirsad Dergisi'nin açtığı bir yarışmaya katıldığı bu şiir ona birincilik getirir ama yıllarla artan ve silinemeyen bir utancı da birlikte... Günümüzün, Tevfik Fikret'i önemseyen eleştirmenleri, onun bu gençlik hatasına ya hiç değinmiyorlar ya da, "O evresinde Tevfik Fikret, toplumun içinde bulunduğu koşulları değerlendirebilecek bir bilinçlenme düzeyine ulaşamadığı için..." diyerek, geçiştiriyorlar. İşin asıl ilginç yanı ise, ölümünden bir epey yıl sonra, diğer şiirleri ve düşünceleri için İzmir Adliyesi'nde Tevfik Fikret'e dava açan mollalar, bir başkası yazsa başlarına bayrak yapacakları bu dizeler karşısında üç maymunu oynayıp, aman ha diyorlar, bırak uyuyan yılan uyanmasın!

Arada bir, resimlerinden birine ya da hepsine birden bakarak, Fikret'in Tevfik'le diyalog çabasına yeniden kulak verebiliriz şimdi.

> "- Suratını asma hadi, doğrusu ya, çok özverili yaşadık biz. İçki, sigara asla! Olsa olsa, bir küçük kadeh likör, o da belki bayramdan bayrama... Duyarlığımızı anamıza borçluyuz. Doğruluk ise babamızdan miras bize. Ne mutlu öyle değil mi? Sakın gülme ama, bizim kişiliğimizi peygamber kişiliğine benzetenler var, gerekçe olarak da, her zaman kendimizden çok, başkalarını düşünme huyumuzu gösteriyorlar...
>
> Kendimizden çok, başkalarını düşündüğümüz doğru ama, peygamberlerin bu konudaki ısrarcılığı hakkında kuşkularım var. Peygamberler kendilerinden çok bizi düşünmüş olsalar, yeryüzü neden cehennem tasvirlerinden beter yanıp tutuşsun böyle, savaşlar, kıyımlar göçler? Biliyor musun, sürgünlerden sürgün beğenen Çerkez Hüseyin'le, hac yollarında koleradan ölen, Rum kızı bir anadan doğma Mehmet Tevfik Fikret, en çok hangi yanımızı beğeniyorum biliyor musun aslanım, en güzel yanımız kuşkuculuğumuz! Kuşkularımızı hiç terketmedik biz, helal olsun bize!
>
> Yoo, yoo dur, kuşku ne kelime, bazıları olur olmaz her şeye eyvallah diyorlar diyerek, tek güvencemiz gençlerle kendimizi karşılaştırmaya kalkma

gene. Çağdaşlarımızın yaptığı gibi, onlar da hırçınlıkla damgalayabilirler bizi. Ah, yaradanla ve yönetenle kavga ettiğimiz kadar, en sevdiğimiz dostlarımız arkadaşlarımızla da kavga ettik biz, yanlız geçmişimizle, günümüzle değil, geleceğimizle de gelecek adına kavgayı göze aldık, bize hırçın diyenler bu nedenle söylüyorlarsa haklı!

Anımsıyor musun, küçüklerimiz, yaşıtlarımız bir yana, bizden yaşça büyükler bile, bizim olduğumuz mekanlarda, bizden çekinip kendilerine çekidüzen vermek zorunda kalırlardı...

Tamam canım, üzülme... Hırçınlaşmak bir yana, hatta ve hatta, bazı bazı, sinir buhranları geçirsek de, biz bunun nedenini gayet iyi biliyorduk öyle değil mi? Dilimizin uzunluğu, sevdiklerimize takılmamız filan, durup dururken değildi ya!

Hadi işte ölmüş canımızı sıkmayalım, hırçınlığımızın yanısıra bizi ahlaklı adam diye adlayanlar da var... Gene mi itiraz? Böylesi bir değerlendirme, bizi şaşkınlığa düşürmekten öte bir işe yaramıyor haklısın!

Biliyorsun, bazı araştırmalar şu örneği tekrarlamadan edemiyor, yok efendim, gene toplumla küsüştüğümüz bir dönemde, sık sık öğretmenlikten istifa ederdik hatırlasana, gene beş parasız kalmış iken, bir zarf içinde bize birikmiş maaşlarımız uzatılmış, zarfı almadan 'Diğer meslektaşlarımız da yararlanıyorlar mı bu haktan?' diye sormuşuz, idarenin yalnızca bize yönelik bir takdiri olduğunu öğrenince de, reddetmişiz hemen...

Bir başkasının bunu yapmayacak oluşuna akıl erdiremeyişimizde yerden göğe kadar haklıyız. Bir insanın ahlaklı olması neden meziyet sayılır sanki, ahlaklı olmak her insan için doğal değil mi, ahlaksızlığı doğallayan insanlığa yuh olsun, tamam tamam, frenleyelim kendimizi, bazıları gene sinir buhranı geçirdiğimizi sanabilirler!

Neyse ki geçirdiğimiz zorunlu buhranların ardından kızgınlığımızın çok sürmediğini itiraf eden dostlarımız var, biyografimizde bunların bulunması bizim insana kasıtlı olmadığımızın anlaşılması için önemli, insanın insana yaraşmayan yanlarını törpülemek amacındaydık biz, insandan yeni bir insan yaratma çabasında yani...

Sözgelimi, Halit Ziya, 'Kızgınlığı hiç sürmez!' diyor, dikkatini çekerim, çok değil, 'Hiç sürmez!', öğüneceğimiz bir yanımız daha çıktı bak, ardından da şöyle ekliyor Sevgili Halit Ziya, 'Kızgınlığının ardından bir reaksiyon başlayarak, her vakitten çok parlayan bir şevk ile ve çok defa olduğu gibi pek tuhaf olan ve bizi saatlerce güldüren kelimeler bularak...'

Bu arada Aşiyan'da inzivaya çekildiğimiz yetmezmiş gibi, illa da Yeni Zelanda'ya göçelim diye tutturmuştuk anımsıyor musun, komünal bir yaşam sürecektik orada, komik adamız vesselam, Yeni Zelanda olmazsa, bari uzakta bir çiftlik olsun dediğimiz de oldu, ortakçı, komünal! Bizden sonraki kuşaktan edindiğimiz dostlar, bizim bu yanımızı ütopik sosyalistlerin özlemleriyle denkleştiriyorlar, eh biraz uzatılıp çekiştirilirse, olabilir ama, gene de komik!

Sence, imkanlarımız elverseydi, çekip gider miydik dersin? Yani yurtiçi, yurtdışı seyahatleri yasaklayan bir dönemde yaşamamış olsaydık diyorum? Bu yasağı çözmek her ne kadar Cumhuriyet'e nasip olduysa da, yasak parası pulu olanlar için kalkmışa benziyor, seyahat özgürlüğünü uygulayabilmek bugün de pek öyle kolay değil!

Neyse ki, bir yerlere sığınıp, toplumdan kaçış isteği, bizi hiçbir zaman kötümserliğe itelemedi, hatta laf aramızda, sık sık umudumuzu abartacak kadar saftorik bile sayılabiliriz, onca zehir zemberek toplumsal eleştiri taşıyan şiirlerimizden sonra, meşrutiyet ilan edildi diye, hükümetle barış ilan edip, dargın olduğumuz bütün arkadaşlarla kucaklaştıktan sonra, meşrutiyetin he-

Kırk dokuz yaşında ölen ozan, bana kalırsa, ölüm anının kitaplara yansıtılışından da pek hoşnut değil, dayı kızı, çocukluk aşkı, en umutlu şiirlerini adadığı oğlu Haluk'un anası, bir günlük ayrılıkları bile içine sindiremediği Nazime Hanım'ın anlattıkları da dahil buna!

men ertesi günü rücu şiirimizi başka türlü nasıl yazardık, rücu, dönüş!

"Kim demiş bu ağır laflar sanaydı diye
Bütün bu acılar, bu gözyaşları bu kınamalar onlara
boğazına dek pislik içindeki o insanlaraydı..."

Bize bile şaşırtıcı geliyor bu yanımız öyle değil mi? Doğruluktan ayrılmadığımız için, bir zaman umut bağladığımız İttihat ve Terakki'ye de karşı çıkmaktan geri durmadık.

Haksızlığın envaını -türlü çeşidini- gördük, bu mu kanun?

En gamlı sefaletlere düştük. Bu mu devlet?

Devletse de kanunsa da artık yeter olsun!"

Kırk dokuz yaşında ölen ozan, bana kalırsa, ölüm anının kitaplara yansıtılışından da pek hoşnut değil, dayı kızı, çocukluk aşkı, en umutlu şiirlerini adadığı oğlu Haluk'un anası, bir günlük ayrılıkları bile içine sindiremediği Nazime Hanım'ın anlattıkları da dahil buna!

"- Karıma güvendim hep, ardımdan öyle söylemişse, mutlaka öyledir, son gecemde sıkıntılar basmış beni, yattığım yerden fırlayıp, odada bir aşağı bir yukarı dolanmaya başlamışım. Gene karımın anlattığına göre, yeniden yatağa atmışım kendimi, kalkıp mindere yatmışım, minderden kalkıp, hadi gene yatağa... Engellenmek istendiğimde, elimi şiddetle karyola demirine çarptığım da söyleniyor. Elim çok acımış, morarmış ama, ben hâlâ odada bir aşağı bir yukarı dolanmayı sürdürüyormuşum. Son gecemde bile taşlaşmamak(!) içindir belki de, ölümü devinerek karşılamak için, yaşarken edindiğim ahlakı, ölümde yitirmemek için, dolanıp durmuşum öyle. Dolanacak halim kalmayınca, yatakta bir balık gibi çırpındığım söyleniyor... Balık gibi? Yo, bu benzetme Nazime'me göre değil, mutlaka bir başkası yapmış olacaktır, yanlışlıkla kitaplara geçmiş onun ağzından, Nazime'm benim balık gibi çırpınmayacağımı bilir, çırpınsam, çırpınsam insan gibi...

Bir süre sonra da daldığım söyleniyor, ölmeden tam bir saat önce, karımın elini öpmüşüm, a, evet, bunu netlikle hatırlıyorum, elini öptüm onun, öptükten sonra, 'Artık yıkılıyorum!' deyip demediğimden ise emin değilim, karım öyle anlattıysa, söylemişimdir mutlaka... Artık yıkılıyorum?"

Tevfik Fikret, "Ah, eyvah! Heyhat ah!" ünlemleriyle karşımızda bir an için yıkılmayı oynuyor şimdi, hem bize hem kendisine oynuyor.

"- Karşıtlarım, insancıl olduğum için, vatansız, devrimci olduğum için, milliyetsiz; varlığa bir baş ve son aramadığım için de dinsizlikle suçladılar beni. Ah eyvah! Aynı zamanda da geri ve basit bir ozan! Dilime de sataşıldı! Şiir değil, söylev, hitabet! Dahası da var! Ah, Heyhat! Kötülüklere karşı direndiğim için, kötümser diye adlandım, düşkırıklığı içinde, hüsran ve hicran dolu, mızmız! Mistik gelenekten tamamiyle ayrıldığım için, gökten birdenbire yuvarlandığımı söyleyenler de var. Yuvarlanmak? Benim gibi zındığı, kevser şarabının su gibi aktığı, oğlancıkların hizmet ettiği cennetlerinde buyur edecek halleri yoktu ya, çok normal... Burun üstü yere çakıldığım o günden bu yana, toprak üstünde inildeyerek, kıvranıp duruyormuş dizelerim..."

Siz az önceki satırları okurken, Tevfik Fikret çoktan dinelip kalktı.

"- Yo, hayır! Artık adım gibi eminim, Tevfik ile Fikret'teki tezada karşın, 'artık yıkılıyorum' deyişi bana göre değil, hayır! Çok sevdiğim Nazime'm beni bağışlasın, bir zamanlar bir yaratıcının, bir yazarın ölünce yıkılacağını düşünmüş olabilirim ama, bugün şiddetle reddediyorum. Yazdıklarıyla yıkılma sözcüğünü sözlüğünden çıkarıp atar yazarlar, tabii ne yazdıklarına bağlı bu!

Bu bilgiyi de karımdan mı aldılar acaba, bilmem... Bütün ansiklopedilerde

her nedense ölmeden önce sağ yanıma yattığım yazılıyor, yüzümde de bir dinginlik denmekte ama, hiç sanmam. Sağ yanıma yatıp, üç kez 'Yavrum, yavrum, yavrum...' diye mırıldanmışım...Yavrum. Haluk? Kim ne yazarsa yazsın, ölürken oğluma seslenip seslenmediğimi gerçekten de anımsayamıyorum, yavrum diye mırıldandıysam eğer, bu yalnız Haluk'a yönelmiş olamaz, doğmuş, doğacak bütün gençlere veda, evet öyle, 'Yavrum!'

Tevfik Fikret, sözünün tam burasında sizlere bir açıklama yapmayı uygun görüyor.

"–Oğlum... Haluk... Bilemiyorum... Sözlerimi yalnış yorumlamış da olabilir, demiştim ki, batıda ne bulursan bırakma, sanat, fen, itimat, itina, cesaret, ümit!... Babasını yeterince değerlendiremeyen, unutulmaya ya da yalan yanlış hatırlatılmaya mahkum eden bir topluma tepki vermesi çok daha mümkün görünüyor. Oğlum, Haluk Amerika'ya göçtü, papazlığı meslek seçti, bu topraklara asla dönmeyip, gurbette öldü! "

Hepileri okurlarının belki de ilk kez duydukları bu açıklamayı, bu toprağa çöreklenmiş yobazlık ezbere bilir ama, asla Tevfik Fikret'in aleyhine kullanamadılar, isteseler Haluk'u ve papazlığını, sağır sultanlara bile duyurabilirlerdi. Tevfik Fikret'i unutturma taktiklerinin bir parçası sayılabilir mi bu, açıklarını bile gizle, hem artı hem eksileri yokmuşçasına davran ki yok olsun! Tevfik Fikret, bu yoruma da karşı.

"– Haluk. Neden eksim olsun ki? O benim için hâlâ, iki küçük ebatta resim, Aşiyan'da son veliantın yaptığı sis tablosunun yakınında duruyor; biri, sarı başak saçlı bir çoçuk, ah ne kadar da masum, ne kadar da güzel; diğeri ise, güneş yüzlü hülyalı bir genç, güneşte salınan altın bir başak ya da... Haluk'u hep sevdim, tıpkı dizelerimdeki gibi, 'Gene Haluk, gene Haluk' diyerek sevdim, insanoğlu çocuğunu sevmeli, evet!"

Tevfik Fikret'in otoportresinde çerçevenmiş son sözü ise gene günümüze yönelik ve şu: "Sizlerden vezgeçebiliyor muyum ki, Haluk'tan geçeyim?"

Ben, bu dipnotsuz ve oyun diliyle kotarılmış kısa incelemeyi, dosta ve düşmana Tevfik Fikret'in ölümünden seksen üç yıl sonra, hâlâ Galatasaray Lisesi'nin önünde olduğunu kanıtlamak için yazdım. Yolunuz Galatasaray'a düşerse daha bir dikkatle bakın, 31 Mart 1909'dan bu yana irticaya karşı kendini okul kapısına zincirleyen ozanı yeter ki isteyin, siz de görebileceksiniz.

Hele cumartesi günleri keyfine diyecek yok Fikret'in, analarla söyleşip dertleşiyor, umudunu tam yitirdiğini sandığı bir anda, yeniden buluyor, uğradığı tüm haksızlıklara karşın, otoportresindeki sorular diniyor ve çağına, geleceğe, gençliğe hatta çocuklara inanmakla asla hata etmediğini tekrarlıyor her fırsatta ve bağıra bağıra... Seksen dokuz yıldır inatla dikilip durduğu o meydana er geç anaların adının verileceğinden de kendi adı gibi emin!

Meydanın bugünkü hercümercine bakıp "Bu memlekette de bir gün sabah olursa!" derken, asla olmayabilir anlamına gelmiyor bu başlık, belki yazıldığı tarihten bile çok daha kararlı bir eda içeriyor; "Evet sabah olacaktır, sabah olur geceler!"

Tevfik Fikret'i günümüz liselerindeki edebiyat kitaplarına ek olarak okutulan milli eğitim onaylı kitapçıklardan çıkartıp, hak ettiği yere taşıdıktan sonra, acaba, günümüz aydınına da aynaya bakarak, ama iyi ama kötü bir çizimle kendi portresini yapmak düşmüyor mu? Bu tabloya hangi adın verilmesi uygun düşer acaba?

SOLUN YAKIN GELECEĞİNE İLİŞKİN

NAİF SORULAR

Mesut ODMAN

Yüksek teori ya da kuyruklarını birbirine değdirmeden kırk tilki dolaştıran politika yapmadan konuşmayı küçümsememeli. Ama böyle konuşanlar pek az; yazan ise hemen hemen hiç yok. Oysa buna ihtiyaç var; kesinlikle var. Bazı çıplak gerçekleri ortaya koymak, "yapılan olumlu işleri, özverili çabaları yok sayma" suçlamalarını falan göze alarak, "umutsuzluk yaratma, moral bozma" türünden mızmız kaygıları bir kenara atmak zorunluluktur ve daha fazla görmezden gelinemez.

Bazı naif(*), pek basit ve içten, sorular sormakla yetinmeye niyetlenen bir yazının böyle başlaması biraz tuhaf karşılanabilir. Ancak, bundan sonra yinelemeyeceğim bir vurgulamayı en başta yapmak bakımından çok da yararsız görmüyorum. Kimse kimseyi, daha da gülüncü, kendini kandırmamalıdır. Artık çocukların bile yapabildiği bir iş olan gün ışığında fotoğraf çekmeyi beceremememenin özürü kalmamıştır. Şizofrenik bir dünya kurgusu ile politik mücadelenin sürekliliğini acıma duygusu uyandıran bir kötürümlüğün ötesine götürmek mümkün değildir. Bu son cümle biraz, biraz değil, epeyce anlaşılmaz oldu. Daha anlaşılır biçimde yazalım: Kendimize ve içinde devindiğimiz dünyaya ilişkin her türlü çarpıtmadan en çok düzeyde arındırılmış verilerle desteklenmeyen tasarımlar devrimci mücadeleyi sürekli kılmaz; olsa olsa, kayda değmezliği marjinallik sınırlarını zorlayan kümelenmelerin sağlıksız yaşamlarını sürdürmelerine yardım eder.

* * *

Belki de ilk soru şu olabilir: Böyle yapay bir bütünleştirme çok yanlış sayılmazsa eğer, bir "bütün" olarak bizim "sol"un burjuvaziden ve onun düzeninden, bu düzenin bugüne ve geleceğe ilişkin kurgularından, tasarımlardan, öngörülerinden bağımsız; bu anlamda kendine özgü bir kimliği var mıdır? Olacak mıdır? Böyle bir kimlikle geliştirilmiş çözümleri, kurguları iddiaları bulunmakta mıdır? Bunların kendi coğrafyasındaki kökleri ve evrensel bağlantıları nelerdir, neler olacaktır?

Bu soyut düzlemden birdenbire yere atlamak gibi görünse de, hemen ardından şöyle bir somutluk: Bu solun Türkiye diye anılan ülkede yaşayan insanlara söyleyecek, aynı topraklardaki başkalarının söyleyegeldiklerinin ve yeni yeni söylemeye başladıklarının tümüyle ve köklü olarak dışında, onlarla kan uyuşmazlığı açıkça belli olan, nesi vardır? Onlardan sadece görünüşüyle, etiketiyle mi farklıdır; öyle bir tercih mi yapmaktadır?

Bizim solumuz, kendisini neye göre, hangi geçmişe, hangi güçlere, hangi ülkü ve özlemlere göre tanımlamaktadır? Kendisine nasıl bir gelecek biçmektedir? Biçmekte midir? Yoksa, biçilmiş giysilerin üzerinde nasıl durcağına mı bakmaktadır aynaların kar-

---

* Ne de olsa, Ahmet Mithat Efendi soyağacımıza bir yerden bağlantılıdır, yazarken öğretmen kesilmemiz yadırganmamalı. Birçok Türkçe sözlükte, bu arada Türk Dil Kurumu'nun değişik zamanlarda basılmış sözlüklerinde "naif" sözcüğüne yer verilmemiş olduğunu görünce, didaktik eğilimlerimi dizginlemem mümkün olmadı. Yine de kısaca aktarıyorum: "Naif" Latince kökenli Fransızca bir sözcük. Aslında dilimizde de seyrek bile olsa kullanılıyor. Kemal Demiray'ın hazırladığı Temel Türkçe Sözlük'ün 1985 tarihli 2. baskısının 689. sayfasında, "naif" sözcüğünün anlamları şöyle açıklanıyor: "1. Kötülük düşünmez, saf. 2. Aptal, bön." Tahsin Saraç'ın hazırladığı ve Türk Dil Kurumu yayını olan iki ciltlik Fransızca-Türkçe Büyük Sözlük'ün 869. sayfasında da sözcüğün anlamlarına ilişkin şu açıklamalar yer alıyor: "1. Tezkanar, kötülük düşünmez. 2. Bön, aptal. 3. Doğal, yapmacıksız. 4. (Sanatta) Safyürek." Biraz daha farklı sayılabilecek açıklamalar ise İngilizcenin ünlü Webster sözlüğünde bulunuyor. Bu sözlükte "naive" sözcüğünün Fransızca olduğu ve Latincedeki doğal, doğuştan gelme, yerli anlamlarını veren "nativus" sözcüğünden geldiği belirtilerek anlamına ilişkin şu açıklamalar yapılıyor, Türkçeye çevirerek yazıyorum: "Yapmacıksız olarak, içtenlikle ya da kimi zaman, aptalcasına basit; çocukça; sanatsız; karmaşık(sofistike) olmayan."(1959 baskısı, s. 1192)

şısında? Ara sıra bir aynanın karşısına geçip kendisine bakmakta mıdır?

* * *

Bunların yakın gelecekle ilgisi pek açık görünmüyor olabilir. Bu ilgiyi daha açıkça kurabilen sorulara geçelim.

"Solumuz" işçi sınıfı ve emekçi kitleleriyle bağ kurabilmiş mi? Zaman zaman, hatta sık sık, büyük kentlerde birkaç onbin kişiyi sokaklara dökebiliyor. Onları ne diye bağırtıyor? Neler talep ediyor bu onbinler? Başka bir anlatımla, iki önemli noktada, hangi saptamalar yapılabiliyor?

Bir: Solun bu kitlelerle ilişkisi, yakınlığı, beraberliği hangi ortak özlem ve taleplere dayanıyor? İki: Bu ilişki ne kadar süreklive kalıcı? Örneğin, bu insanların ne kadarı gelecek bir yıl içinde yapılabilecek seçimlerde Chp'ye ya da bu tür bir partiye oy verecekler?

Biraz yineleyerek de olsa, buradan sürdürelim: Emekçi kitlelerle kurulabilen bu bağın gücü nasıl görünüyor? Nicel olarak, ummanda bir damla mı, kayda değer mi? Artıyor mu? Nitel olarak, kitleleri geliştirici mi? İnsanlar bir daha düzenin boş avuntularına, aldatmacalarına, tehditlerine kapılmayacak ölçüde "kopuş"a doğru hızla evriliyorlar mı? Bu evrim ya da kopuş bizim hâlâ, inatla ve haklı olarak "sosyalizm" dediğimiz bir toplu kurtuluşa doğru yöneliyor mu? Bu yöneliş kendiliğinden, dolayısıyla belirsiz ve güvencesiz mi, yoksa solun iradesiyle etkilenebiliyor, dolayısıyla git gide daha az yalpalayan ve daha sol, sosyalist bir çizgiye oturabiliyor mu? Bu bağlamda şöyle bir soru sorulsa: Sol, sosyalizm adına konuşan belli sayıda insan, onların örgütlülükleri, müdahaleleri, yayınları falan olmasa, kapitalizmin bu azgın sömürüsü ve baskısı altında bu kitleler yine bu nicelik ve nitelikte hareketlenir miydi? Ne kadarı, nasıl ve nereye kadar hareketlenirdi? Ya da soruyu, yanıtımızı daha açıkça belli edecek biçimde, yeniden formüle edelim: Sosyalistlerin her türlü çabası olmasaydı bile, kapitalizmin dizginlerinden boşanmış sömürüsü altında yaşayamaz duruma gelen kitleler, bugün tanık olduğumuz nitelik ve nicelikte ya da ona yakın ölçüde hareketlenmezler miydi?

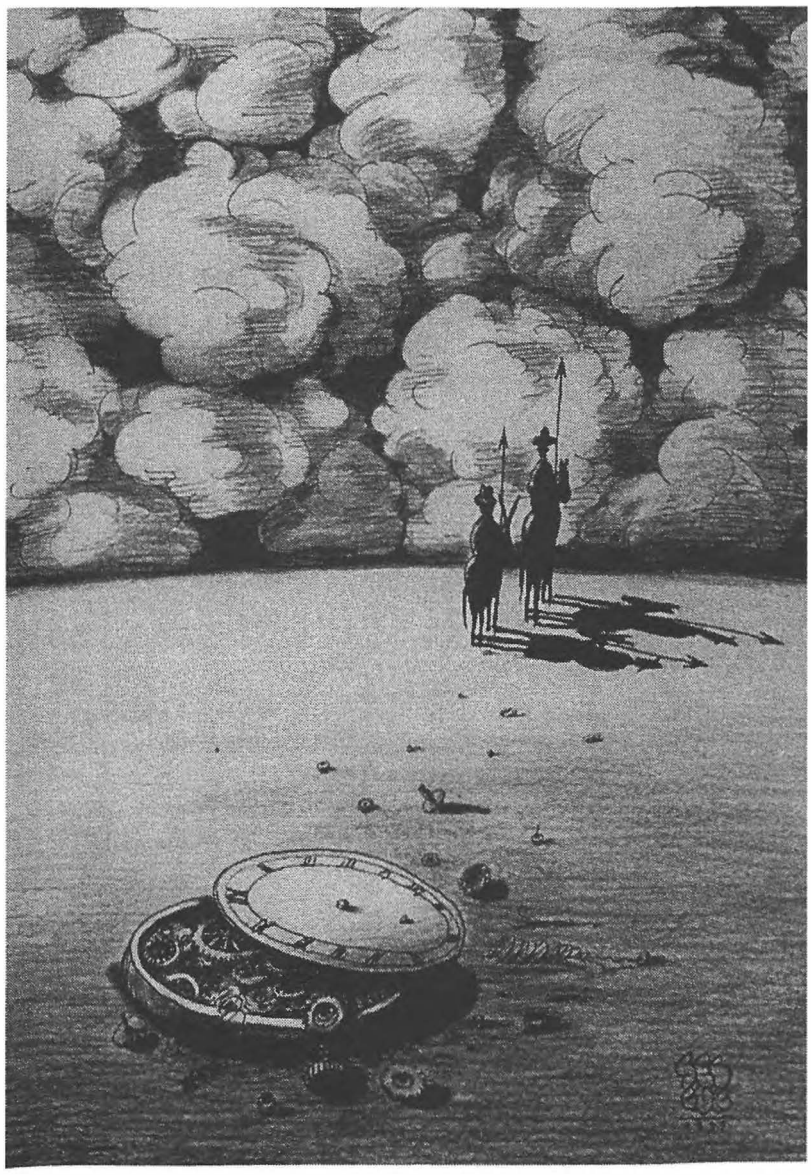

* * *

Bu derginin Aralık '97 tarihli sayısında, "partiler matriksi" adı altında bir sergileme yapıldı. Orada, belli başlı partilerin bazı güncel sorunlara ilişkin tutumları özetleniyordu. Okurlar hatırlayacaklardır, bu matriks, günün çok tartışılan sorun alanlarının yer aldığı sekiz sıra ile partilerin yer aldığı sekiz sütundan oluşan bir "kare matriks" idi. Bunun bir kare matriks olması herhalde bir rastlantıydı; ama sütunları oluşturan siyasi "parti"lerin üç kümede gösterilmesi rastlantı değildi, çünkü her partinin söz konusu sorular karşısındaki tutumu aynı kümede gösterildiği öteki partilerle çok benzeşiyordu. Bir de, anlaşılan, partiler en sağda yer alandan en solda yer alana doğru sırayla dizilmişti. Yine okurlar hatırlayacaklardır, matriksin sıralarında şu konular vardı: Özelleştirme, refah ve tarikatları kapatma, imam-hatip düzenlemesi, anayasal dokunulmazlık

düzenlemesi, batı ile bütünleşme, memurin düzenini değiştirme, devlet kadrolarını arındırma, 27 Mayıs. Sütunlarda ise şu partiler bulunuyordu: İlk kümede, Anap, Chp ve Sbp(Siyaset Belgesi Partisi), ikinci kümede Ödep ve Hadep üçüncü kümede İp, Sip ve TKP (Toplumsal Kurtuluş Partisi). Bu matrikse göre son kümede bulunanların, sıralanan konularla ilgili herhangi bir kararsızlık ya da suskunlukları yoktu; ikinci, üçüncü, yedinci ve sekizinci sıralarda gösterilen konularda olumlu bir tutum belirtirken, öteki konularda tutumları olumsuzdu.

İkinci kümede yer alanlar ise, Hadep'in bir konuda (anayasal dokunulmazlık düzenlemesi) net görünmemesi ve bir konuda da (memurin düzenini değiştirme) görüş belirtmemesi dışında, ortak bir tutum sergiler durumdaydılar: En soldaki üçüncü kümede yer alanların olumlu tutum içinde oldukları konularda olumsuz, onların olumsuz tutum aldıkları konularda ise olumlu tutum belirtiyorlardı. İlk kümelerdekilere gelince, onlar, dört konuda (özelleştirme, anayasal dokunulmazlık düzenlemesi, batı ile bütünleşme ve 27 Mayıs) ortak bir tutum içindeydiler ve ikinci kümedekilerle aynı, üçüncü kümedekilerle farklı görüşleri savunuyorlardı.

Bu matrikse ilişkin olarak çeşitli spekülasyonlar yapılabilir. Ancak, bunlar, Aralık '97 tarihindeki konumlanışlara göre değil, bu matriksin şimdi ve yakın gelecekte nasıl değişeceğine ilişkin olursa bir geliştiricilik ve öğreticilik taşıyacaktır. Öyleyse, soru şudur: Bu matriks ya da bu pek fazla itiraza açık bulunuyorsa, düzenlenebilecek benzerleri, hemen önümüzdeki dönemde nasıl değişip gelişecektir? Bu değişme ve gelişmelerin uzantıları neler olabilecektir? Sol, ne kadar önemli olursa olsun, şunu bunu düzeltmenin ötesine geçme, daha doğrusu, o düzeltmelerle yeni bir toplum kurmanın yakın ve uzak bağlarını oluşturma iddiasını nasıl ve ne zaman ortaya koyacaktır?

* * *

Diyelim, bir yıl sonra tüm ülkede seçimler yapılıyor. Solumuz nasıl ortaya çıkacak? Neleri, nasıl değiştireceğini; neleri, hangi nedenlerle ve ne zamana kadar değiştir(e)meyeceğini söyleyecek? Bunu söyleyecek mi? Hangi parti, ne tip politikacılar olarak kitlelerin karşısına çıkacak? Örneğin, "sol politikacı" diye bir tip olacak mı? Nasıl olacak? Diplomalı, yumuşak yüzlü, kimseler tedirgin etmeyecek, parlak bir genç mi? Sicilli bir katille baş başa huzura çıktığı televizyon ekranlarına çeşni katıp, aslında aynı çağdaş, "demokratik" kabın içine oturtulduğunun kanıtı olarak sergilediğinin farkında olduğundan mıdır nedir, kem küm edip duran bir "iyi aile çocuğu" mu? Hırpani, umursamaz, ayrıksı birisi mi? Yoksa, bunların hiçbiri mi, bir kolektif varlık mı?

Ya da sol hiç ortaya çıkmayıp dar çevrelerde pek kitaba uygun, sıradan insanların huzurunda ise gayet makul, gerçekçi ve sağduyulu görünen gerçeklerle şunun bunun kuyruğuna mı takılacak?

Seçimlere girmenin, sol açısından, başlıca iki bakımdan önemi olabilir. Bunlardan biri, bağımsız varlığın inandırıcı bir göstergesini ortaya koymaktır. Seçimlere girmemenin gerekli ya da tersinden söylenirse, seçimlere girmenin imkansız ve/veya gereksiz görüldüğü zamanlarda bu bağımsızlığı başka yollarla gösterme gereği ortaya çıkar ve bunu yapmak genellikle daha zor olur. İkinci nokta ise özellikle genel seçim dönemlerinde kitlelerin daha çok politize olmaları ve bu dönemlerde kullanılabilecek yasal imkan ve araçların çoğalmasıdır.

Eğrisiyle doğrusuyla, sahtesiyle sahihiyle, yumuşamışıyla bükülmemişiyle "solumuz"un topunun birden, seçmen olarak ve kimsenin kırbacının zorlası olmadan sandığa giden halkımızdan alacağı üçbuçuk oy hiç mi olumsuz etki yaratmayacaktır? Hiç mi güçsüzlük, hatta uzun yıllar boyunca bu kadar çok yinelediği için, zavallılık izlenimi doğurmayacaktır?

Yaklaşık bir yıl içinde yapılabilecek seçimlere girecek sol etiketli ve gerçekten sol partilerin aldıkları oylar toplanıp çözümlemelere girişilecektir. Bu toplama işleminin amacı da solun ne kadar tabansız olduğu, halktan kayda değer bir destek alamadığını, hâlâ önemsiz bir azınlık durumunda kaldığını ve "aklını başına toplamazsa" hep böyle kalmaya devam edeceğini söylemek olacaktır.

"Aklını başına toplamak" ise, elbette, sol olmadan solculuk yapmak, düzenin koyduğu sınırlara çekilmek, bir sürü dangalak parti ve politikacının akıl almaz boyutlara varan yetersizliklerinden yararlanılarak parlamentoda ve başka yerlerde sandalyeler kapmak türünden uyanıklıkları sergilemek anlamına gelmektedir. Bu toplama işi yüzde 3-4 düzeyinde sonuçlar verirse, ö vaazlar bir inandırıcılık elde etmeyecek midir?

Eğrisiyle doğrusuyla, sahtesiyle sahihiyle, yumuşamışıyla bükülmemişiyle "solumuz"un topunun birden, seçmen olarak ve kimsenin kırbacının zorlası olmadan sandığa giden halkımızdan alacağı üçbuçuk oy hiç mi olumsuz etki yaratmayacaktır? Hiç mi güçsüzlük, hatta uzun yıllar boyunca bu kadar çok yinelediği için, zavallılık izlenimi doğurmayacaktır? Kitlelerin güçlünün peşine takılmalarının olağan olduğu, zavallıya ise acıma duygularının bile pek uzun sürmediği hâlâ öğrenilememiş midir?

Yukarıda değindiğimiz türden uyanıklıklara ya da benzer kaygılara kapılanların, hele bunlara tutsak olanların alabilecekleri kararların, verebilecekleri desteklerin, girişebilecekleri ittifakların yaratacağı görüntüler solculuk adına hüzün vermesinin yanı sıra uzun sürebilecek algılama ve algılanma bozukluklarına yol açmayacak mıdır? Eğer böyle olacaksa, böyle olacağına dair ciddi işaretler varsa, seçimlere girme ya da girmemeye karar vermek veba ile kolera arasında tercih yapmak anlamını mı taşıyacaktır? Bu soruların olumlu yanıtlama ya da büsbütün gündemden çıkma olasılığı var mıdır? Varsa ne kadardır?

Bir parça daldan dala atlamak gibi görünse de, dallar aynı gövdenin yakın dalları olduğu için, hem zor olmuyor hem de izleyenler açısından güçlük olmadığı düşünülebiliyor. O yüzden, nasıl görülebileceğine aldırmadan, yeni sorulara atlamakta sakınca yok.

"Önce şuyum, sonra bu" kalıbına uygun değişlerin yaygınlık kazanması, epey zamandır zaptiye çavuşluğuna intisap etmiş eski bir gazetecinin ünlü kitabından çok öncelere rastlar. Hemen hemen yirmi yirmibeş yıl önce, sosyalistler arasında sosyalizme bağlılığın; sosyalizmi bütün düşünce, tutum ve davranışları sarmalayan ve yönlendiren bir dünya görüşü olarak benimsemişliğin; sağlam, doğru, tutarlı sosyalist olmanın göstergeleri arasında sayılırdı bu seçme ya da tercih anlatımı: "Önce sosyalistim, sonra..." denilerek ulusal ya da etnik köken, meslek, uğraş alanı, vb dile getirilirdi. Üstelik bu, "Önce insanım, sonra şuyum" derken ortaya konulan çok daha açık ve iradi bir seçimin anlatımıydı. Herkes, iradesi dışında, "Önce insandır" çünkü; önce insan olarak doğar, sonra şucu bucu olur. Oysa, sözgelimi, yirmi-yirmibeş yıl önce söylediği gibi, "Önce sosyalistim, sonra Kürt" ya da "...Türk" denildiğinde, bilinçli ve iradi olarak yapılmış bir seçimin dile getirildiği çok açıktır. Önce Türk ya da Kürt olarak doğ-

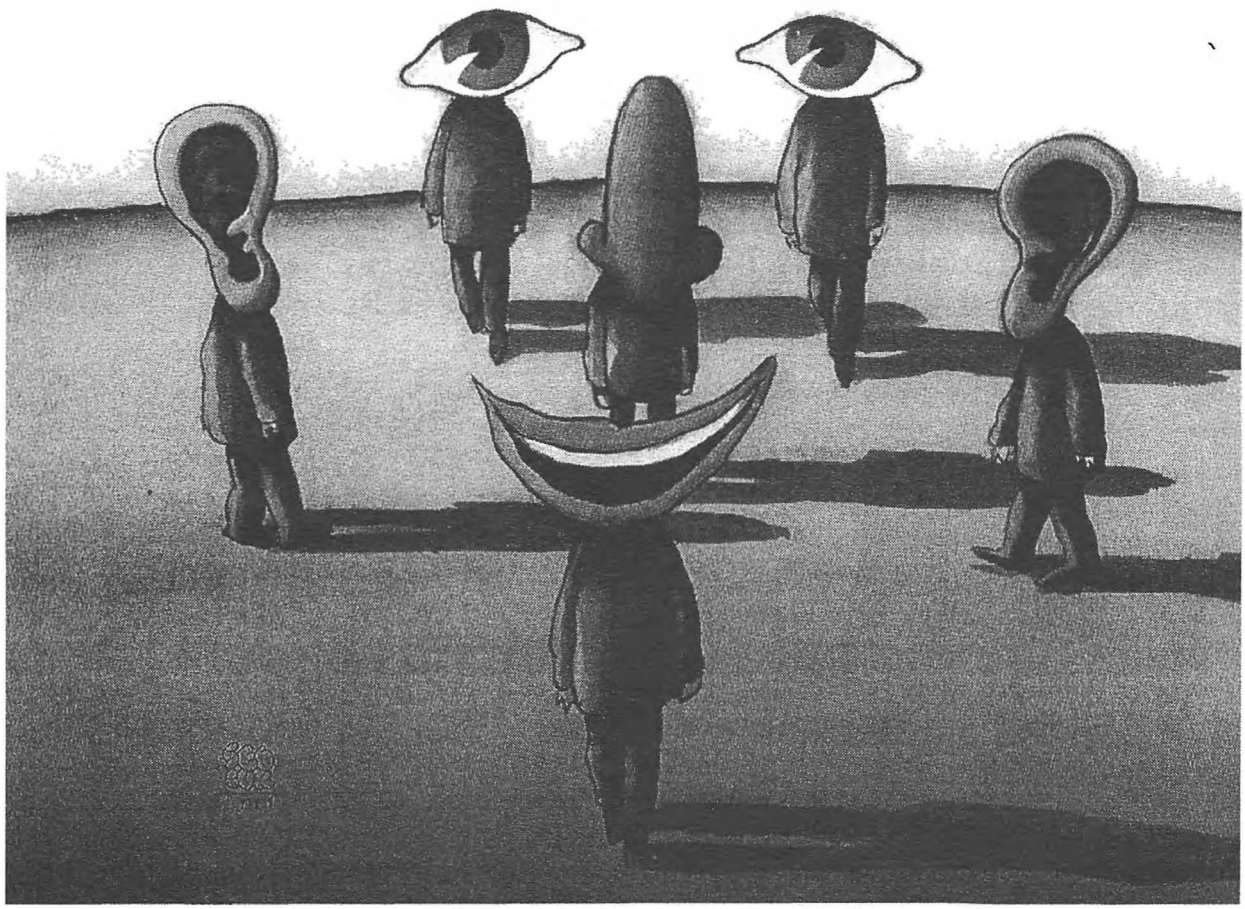

mak yalın ve kesın gerçeği değişmeden kalmakla birlikte, kişi kendi bilinci ve iradesiyle sosyalist kimlik ve kişiliğini öne geçirmekte, egemen kılmaktadır. Bir zamanlar bu, tavır ve irade beyanı mı, zihin açıklığı mı, tutum belirleme mi her ne denirse çok önemliydi. Hangi kökten, alandan, uğraştan olursa olsun kişinin tutarlı ve güvenilir sosyalist olup olmadığını anlamakta kullanılacak bir ölçüt, hadi geçmiş sol yazımın pek sevdiği deyişle söyleyelim, turnusol kağıdı olarak kabul edilirdi

Artık bunun hiç önemi kalmamış mıdır? Böyle bir açıklık sağlanmadan, üstelik bu açıklığın ardından başvurulması gereken kullanılabilir çözümlerden oluşan teorik-politik mühimmat deposunun pek dolu olmadığı da bilinirken, sosyalist politikalar geliştirip uygulamak mümkün müdür? Öte yandan, bütün eksiklerine rağmen ve bunların giderilmesi mümkün olduğu için, sosyalist politikaların ülkemizin gündemindeki ağırlıklı yerini hâlâ koruyan bu soruna en in-

Solumuz epeyce yaygındır ve birkaç kuşağı bir arada barındıracak kadar eskimiştir, kök salmıştır. Bu kökler arasında serpilip gelişmeye yatkınlık anlamında diri ve sağlıklı olanlar bulunmaktadır. Bunlar, çürümeye yüz tutmuş ve çürüyüp ölmüş köklerden, bu olumsuz sonucu yaratan dışsal etkenlerden sıyrılıp yükselebilecekler mi? Bu yükselişi nasıl ve hangi hızda başarabilecekler?

sancıl ve geçerli çözümü getirebileceği, çok mu temelsiz bir iddiadır? Emekçi halkın birliği, hem araç hem amaç konumunda değil midir? Bunu geciktirici ya da güçleştirici davranışlardan, kim ne yaparsa yapsın, kesinlikle kaçınmak, tartışılmaz bir kural sayılmaz mı? "Bundçuluk" ne zamandan beri uzak durulması gereken bir yaklaşım olmaktan çıkmıştır?

Burada, bir ayraç açarak ve bunu çoktandır bilen okurlardan özür dileyerek, dünya sosyalizminin tarihinden bir hatırlatma yapmakta yarar var. Önce, malumat furuşluk yahut yenilerin bilgiçlik taslama suçlamalarını göze alarak, sözcüğün kökeninden başlayalım. "Bund" Yahudilerin üç temel yazı dilinden biri sayılan ve özellikle 19. yüzyılda çok yaygınlaştıktan sonra bu yüzyılda unutulmaya yüz tutan Yidiş dilinde "sendika, birlik" gibi anlamlar taşıyan bir sözcük. Bu birlik, Polonya ve Litvanya'da yaşayan Yahudi işçilerden oluşuyor. Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin 1903'teki, Brüksel'de başlayıp Londra'da tamamlanabilen ve Bolşevik-Menşevik ayrımının ortaya çıktığı ünlü 2. Kongresine katılan delegelerden bir bölümü, "Bundçular" diye anılıyor. Geçen yüzyılın sonlarında, özellikle 1895-1900 yıllarında işçi sınıfı hareketinin örgütlenmesinde yararlık gösterdikleri bilinen bu grupların temsilcisi konumundaki delegeler, kendilerinin tüm Rus imparatorluğu topraklarındaki yahudi proletaryasının tek temsilcisi olarak kabul edilmesini talep ediyorlar. Bunun yanı sıra, Rusya'da her ulustan işçilerin ayrı partiler halinde örgütlenerek bunların bir federasyonunun oluşturulmasını öneriyorlar. Bunlar Kongre'de benimsenmiyor. Bundçular da başlangıçta ayrı göründükleri Menşeviklerle, Kongre ilerledikçe, yakınlaşıyorlar. Ancak, daha sonra, Parti'den ayrılıp Kongre'yi terk ediyorlar. Kısa özet bu kadar. Yalnız, ayraçı kapatmadan önce, bir ekleme daha gerekiyor: O günlerden sonra, işçi sınıfı ve emekçilerin ulusal ya da etnik kökenlerine göre ayrı ayrı örgütlenip mücadele etmeleri yolundaki düşünce ve önerileri "Bundçuluk" diye adlandırmak bir alışkanlık oluyor. Böyle bir eğilimin makbul ya da doğru bulunmayışının da bir alışkanlık olduğunu ise herhalde ayrıca belirtmeye bile gerek yok.

* * *

Devam edelim. Sol, Türkiye'nin bir zamandır içine girdiği, yakın gelecekte de daha yoğun biçimde yaşama olasılığı yüksek kapışmada ne yapacak, nerede ve nasıl duracaktır? "Ne refahyol, ne hazırol" türü komikliği kofluğundan gelen sloganların gösterdiği yönsüzlükte gününü doldurmak, solumuz için bir seçenek olabilir mi? Yoksa, sol, gücünün sınırlarını bilip hızla geliştirmeyi ve komplekse kapılmadan ağırlığını duyurmayı, böylece ülkenin hayatında önce saygınlığını kabul ettirmiş bir varlık, hemen sonra da belirleyici bir "taraf", bu anlamda ve bilinen anlamında bir "parti" olmayı başarabilecek mi? Başarmanın ilk adımı olarak, bu yönde bir iradeyi ve onu izleyecek toparlanmayı sağlayabilecek mi?

* * *

Solumuzda, hele sayıları küçümsenemeyecek kadar çok olan bireyler düzeyinde ele alınırsa, genellikle herhangi bir iktidar hedef ve beklentisinden iz bulunduğunu söylemek güçtür. Hatta, '80 karanlığından bu yana, sol aydınlar arasında iktidarı kötüle-

mek, pek çok çirkinlik ve kötülüğün kaynağı olarak iktidar isteğini, hırsını, yönelişini görmek son derece yaygın bir eğilim durumundadır. O kadar ki, bir ahlak olarak, uzak durulması gereken konular ve nitelikler arasında iktidar da yer almakta, çoğu kez de başlarda sıralanmaktadır. Böyleleri için, sayılarının çokluğuna da bakarak, bir erdem düzeyine yükseltecek kadar durumlarından hoşnut olan iktidarsızlar ordusu dersek haksızlık etmiş olur muyuz?

İktidar perspektifini, bırakalım yakın geleceği, en şahin gözlülerin bile görüş uzaklığının dışında kalan belirsiz geleceklere atanlar iflah olmayacaktır demektir. Orası öyle de, "iktidar perspektifi"ne sahip olanlar için sorular yok mu? Var. Bazılarına ve yine biraz rasgele değinelim.

Örneğin, biraz romantik olsun diye, o andan başlayalım: İktidar nasıl alanır? Kışlık sarayın kuşatılması ve saatlerle anlatılabilecek bir sürede "zapdedilmesi", nereden bakılsa, pek hoş, pek romanlara ve filmlere yakışır bir olaydır. Ama sadece bir örnektir. Benzerlerinin gerçekleşmesi ise ancak bir olasılık, üstelik düşük bir olasılıktır. İktidarı almanın "somut biçimleri" söz konusu olduğunda, bunların son derece çeşitli olacağını düşünmek gerekir. Geçmişte olanlar bunun kanıtı değil midir ve gelecekte buna hiç yaşanmamış somutluklar da eklenmeyecek midir?

Burada, birkaç önemli noktadan söz edilebilir. Birincisi, hiçbir güç yahut güçsüzlük hesabı, ne kadar gerçekçi olursa olsun, iktidar perspektifini belirsiz bir geleceğe ertelemenin, daha ayrıntılı söylenirse, iktidarı alma, paylaşma, yönlendirme, vb. kaygıları gündemden çıkarmanın gerekçesi olamaz. İkincisi, dünyayı değiştirmek için politikayla uğraşanlar, bunun için güçlü olmak ve gücün başka nerelerde, kimlerde olduğunu görerek bunlar arasındaki dost-düşman, yandaş-karşıt, yakın-uzak türünden ayrımları doğru yapabilmek ve bütün bunlar bir zihin sporu olarak yapılmayacağına göre, elbette bunlara uygun davranmayı becerebilmek zorundadırlar.

Üçüncüsü, bu tür doğrudan ya da çok yakın bir iktidara yönelik hesap kitap yapabilmenin birbiriyle bağlantılı iki önkoşulu olmalıdır: Biri örgütlülükte, öbürü kitlelerle kurulmuş bağlarda bir "en az" düzeye ulaşabilmiş olmak. Bunların yokluğunda girişilecek hesap kitap işlerinin sonunda ya ezilip gitmekten ya da onun bunun oyuncağı olmaktan başka bir olasılık yoktur. Kuşkusuz, iktidarı alma olasılığı da yoktur. Peki, o "en az" düzey nedir sorusuna gelince, böyle bir soruyu ortaya atmak değilse bile, kesin yanıtlar beklemek, toplumsal mücadeleyi de devrimci politikayı da hiç anlamamak demektir. Önceden bilinen böyle ölçüler ya da standartlar olsaydı, her şey ne kadar güvenli ve kolay olurdu!

* * *

Şimdi bir bölümü yanıtsız bırakılmış, bir bölümü soruluş biçimlerinde olumsuz yanıtlar içeren bütün bu sorulardan sonra, solumuzun yakın geleceğine ilişkin karamsar bir tablo ortaya konulmuş olmuyor mu?

En sonunda, bu soruyu olabildiğince açık biçimde yanıtlayacağım. En kısa yanıt, hayır. Biraz daha uzunu, "Hayır, öyle bir tablo çıkmıyor; zaten çıksa da önemli sayılmaz, çünkü niyetimiz o değildi; dolayısıyla, düzeltilebilir."

En uzun yanıt ise şöyle: Bir kez, karamsarlık hiç söz konusu değil. Önceki yazılarımdan birinde de değindiğim gibi, "umutlu kötümserlik" denilebilir. Bu yaklaşımın yahut edanın "gerçekçi iyimserlik" denilenle aynı olmamakla birlikte ona çok yakın olduğu söylenebilir. Aralarında sadece ton farkları vardır; ama bu farklar badana yaparcasına kapatılıp geçilemez. Öte yandan, baştan beri, bütün sorularda "sol" sözcüğünün kullanılmış olduğuna dikkat edilmelidir. "Solumuz" denilirken de Türkiye'den söz edildiği bellidir. Ama ayrım yapılmadan, belki utangaç bir iddia olarak da kalsa kendilerini "düzen dışı" sayanları içine alan kaba bir sınır çizilmiştir. Şöyle de söylenebilir: Buna sosyo-politik köken ya da akrabalık denilebilirse eğer, anası Türkiye İşçi Partisi olanlarla onlardan gelenler akılda tutulmuştur hep. Doğum yılı 1961 olan bu partide çok daha eski doğumlular ile farklı kökenlerin de şöyle ya da böyle yer aldıkları düşünülürse, bu belirleme yeterince kapsamlı ve umutsuzluğu önleyici sayılmalıdır. Ama bu genişlikte bir kalabalığa bakıldığında, zaman zaman karamsarlık izlenimi yaratan bir kötümserliğe kapılmamak mümkün müdür?

Ancak, şu da var: Solumuz epeyce yaygındır ve birkaç kuşağı bir arada barındıracak kadar eskimiştir, kök salmıştır. Bu kökler arasında serpilip gelişmeye yatkınlık anlamında diri ve sağlıklı olanlar bulunmaktadır. Bunlar, çürümeye yüz tutmuş ve çürüyüp ölmüş köklerden, bu olumsuz sonucu yaratan dışsal etkenlerden sıyrılıp yükselebilecekler mi? Bu yükselişi nasıl ve hangi hızda başarabilecekler?

Asıl soru budur ve yanıtı yakın geleceğimizde saklıdır. Hem sorunun algılanması hem de en doğru yanıtın bulunması, her ikisi de, varlığımızı ve bilincimizi belirleyen maddi koşulları hiçbir çarpıtmaya uğratmadan anlamamızı gerektiriyor ■

ÖLÜMÜN İKİ YÜZÜ

Haslp AKGÜL

Felsefe yapmak ölmeyi öğrenmektir.
Seneca

Ölüm üzerine az düşündüğümüz için mi çocuk kaldı düşüncelerimiz?

Bir ölünün ardından yaptığımız işlemler, törenler acaba her dönem bugün olduğu kadar mekanik ve ticari miydi? Belediye Mezarlıklar Müdürlüğü'nde yapılan işlemler, hastane morgunun karşısında ölü malzemesi satanların itici esnaflığı, parayı o an düşünemeyeceğiniz öngörüsüyle elinize tutuşturulan hasır, tahta, küçük su testisi ve diğerlerinden oluşan takıma biçilen fahiş fiyat, mezarlık yerinde çukurun içine duvar örmeyi öneren sorumlu ve "üç-beş kuruş fazla olur ama çok sağlam olur" diyerek simsarına arka çıkan mezarlık amelesiyle hepsinin bir olup ölünüzle aranızda uhrevi bir folklor ekibi oluşturması yeni bir şey midir? Büyüklerim bunların hep olduğunu söylüyor. Kederlenmeme, hüzünlenmeme izin vermeyen asık yüzlü sarılışlar, "başın sağolsun"lar da hep vardı o zaman. Ölü evinde verilen yemek, dağıtılan helva, mezarlıklara gösterilen saygı gibi değerler çok dinsel ve geriydiler de biz toplum olarak birden materyalist mi olmuştuk?

Oysa geçmişin fotoğraflarına baktığımızda, insanların mezarlıkları ölçüyü aradıkları bir gezinti yeri olarak da kullandıklarını görüyoruz. Büyük servi rüzgarlarının, içlerindeki vesveseleri, çarpık hırsları, düşmanlıkları süpürdüğü bir arınma yeri, dilencilere, yoksullara hayırlar dağıtılan, "artık hep iyi olunacağı" konusunda kararlar alınan, şehrin hep önemli bir merkezi, göz önü bir beldesiydi mezarlıklar.

Kadir Aktay

Şimdi hem ölüme hem törenine ve kabire bakışta toplumumuz mekanik materyalist bir açıda duruyor.

Toplum olarak ölüm karşısındaki tavrımız nedir? Ya-

mıtı bugünde mi gizli tarihte mi saklı? İnsanlığın en ortak en evrensel duygusu olan ölüm korkusu gibi zor bir konuda, çağlara göre bir ayrım yaparak ilginç bir tarih çalışmasını gerçekleştiren Philippe Ariés'in "Batılının Ölüm Karşısında Tavırları"(*) kitabında son derece çarpıcı bir peryodizasyon ortaya konuluyor.

12. yüzyıla kadar ortak kadere karşı bildik bir rıza gösterimek "hepimiz öleceğiz" cümlesinde gizliydi. Hristiyan dönemde yatakta ölmeye ilişkin geleneksel tasvir, zorunlu geçişi yücelten ve bireyler arasındaki farklılıkları ortadan kaldıran sakinleştirici bir ayini anlatır. Ölüm ona tıpkı bütün insanlara veya daha doğrusu kilise ile barış içinde olan tüm hristiyanlara geldiği gibi gelmektedir. Bu ölümün ortak algılandığı ve ortaklaşa bir ayin düzeni içinde gerçekleştirildiğini gösteriyor.

15. yüzyılda bireyin ortaya çıkmasına koşut bu ayinin anlam değiştirdiği görülüyor. Ayin daha dramatik bir değer kazanmıştır. Ölüm anında hayatının gözlerinin önünden aktığına, bireyin bu andaki tutumunun yaşam öyküsüne nihai anlamını vereceğine inanılmıştır. Bu ölüm kavramının, insanı kendi hakkında bir bilince ulaşma konusunda daha yetenekli hale getirdiğini ortaya koyuyor.

17-18. yüzyılda erdem zahmetine katlanmayan, iyi bir ölümün her şeyi temizlediği inancına karşı çıkılmıştır. Bu dönemde vasiyet kavramının laikleşmesi önemli bir olgudur. Bu döneme kadar vasiyet dinsel bir ifadeydi ve kilise eliyle uygulanıyordu. Ancak 18. yüzyıl da bunun hukuki belgeye dönüşmesi ölüm karşısındaki tavrın niteliğinin de değişmesine zemin oluşturmuştur. Bu ölenin rolünü ve yakınlarının tepkilerini artırmıştır.

19. yüzyılı da içine alan süreç matemi adet dışı bir gösteriş derecesine ulaşarak sergilenir hale getirmiştir. Bu durum hayatta kalanların, başka bir kişinin ölümünü, eskiden olduğundan çok daha güç bir şekilde kabul ettikleri anlamına gelmektedir. Daha çok korkulan kendi ölümü değil de, başkasının ölümü olmuştur.

Her ne kadar ortak bir duygu olsa da toplumsal tarih "duyuşların" da farklı olduğunu söylüyor. Philippe Ariés batılının ölüm karşısındaki tavrını düşünsel ve

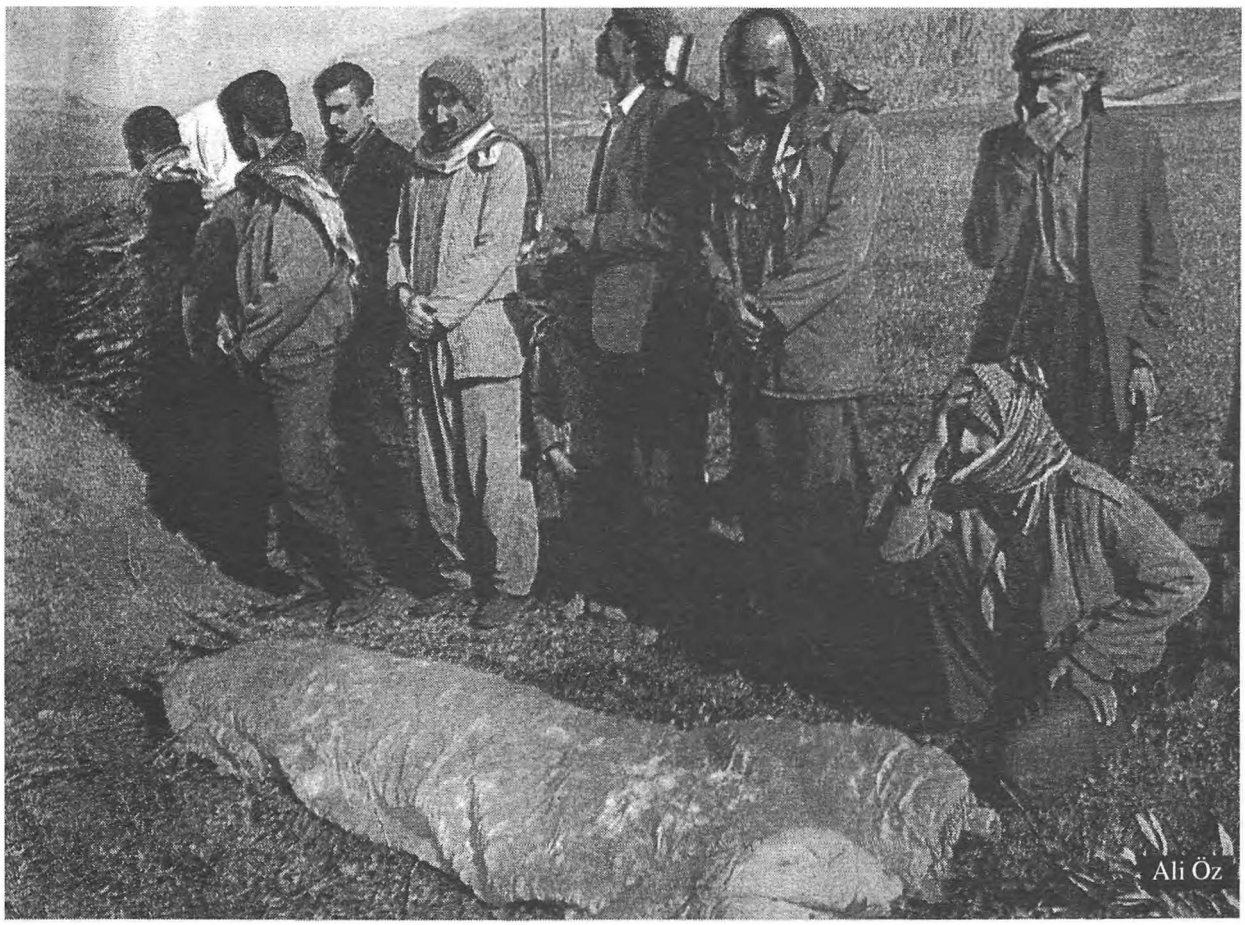

doğal olarak erdemli bir şekilde yaşamanın zahmetine katlanmanın gereksiz olduğu, çünkü iyi bir ölümün her şeyi temizlediği anlayışını hakim kılmıştır. Olumsuz bir düşünce olarak görünen bu olgu aynı zamanda toplumsal evrimiyle birlikte ortaya koymaya çalışıyor. Peki doğulunun ölüm karşısında tavrı ne olabilir?

"Eski doğu uygarlıklarının ölüm olayına yaklaşımları farklı farklıdır. Örneğin eski doğu uygarlıkları için ölüm, tıpkı doğum gibi doğal ve olağan bir olay olarak görülürken, antik Yunan ve Roma uygarlıkları da

* Philippe Aries, Batılının Ölüm Karşısındaki Tavırları, Çev: M. Ali Kılıçbay, Gece Yayınları, İst. 1991

ölüm bir "son"dur ve yaşam hiçbir biçimde tekrarlanamayacaktır. Bu pagan insanlara göre, insan ruhu ölümden sonra şu ya da bu biçimde varlığını sürdürmeye devam etse de, ölüm dönüşü olmayan acı bir olaydır. Bu nedenle antik Yunan ve Roma'da, ölünün arkasından gösterişli ağlama ve dövünme törenleri yapılır, uzun süre yas tutulurdu."(*)

Bugün olguları nasıl görüyoruz? İnsan gerçekliği üzerine, ölüm ve yaşam üzerine bugün neler hissediyoruz? Artık bambaşka bir dünyada yaşıyoruz. İnsanın gözü, beyni, yüreği arasındaki algısal ve duygusal ilişki noktaları tarihte ilk defa dolaysız olarak egemenlerin eline geçmiştir. İnsanın algı dünyası işgal altındadır.

İnsan beyninin odağı üzerinde uzun süre bozucu çalışmalar nihayet sonuç vermiş perspektif yetisi ile beraber koyu bir karanlığa gömülmüştür. Böylelikle her şeyin aklın ve gözün önünden birbirinden farksızca gelip geçtiği bir algılamaya ulaşılmış oluyor. Televizyondaki en önemli film de arasına konulan reklam da aynı dikkatle izlenmek zorundadır. Akılda kalması istenen sürekli tekrarlanması,duyulması istenmeyen bir şeye yokmuş işlemi yapılması laboratuarlardan sonra hayatta da denenmiş, duyulması istenmeyen o şeyin bile kendi varlığından kuşku duyduğu bir büyük sonuçla karşılaşılmıştır. Odaksız bakış ve perspektifsiz görüş çağımızın en büyük değişimini ve karşı devrimini anlatmaktadır. Egemenler hiçbir şeyin değişmemesi için insanın her şeyini değiştirmektedirler.

Reklam spotları ile konuşuluyor, espri yapılıyor. Reklamları izlemeyen biri, bugün bir ortaokul öğretmeni ile bir banka memurunun sohbetini anlayamaz. Artık başka bir dünyada yaşıyoruz. İnsanın algı dünyası dijital işgal altındadır. Vicdanları da uzaktan kumandalı yapmayı başardılar. Neye isterlerse ona sızlatıyorlar. Bu büyük kitlesel bir ölümdür. Ve en başta sorulan bir sorunun yanıtını vermek bu yüzden zordur. Ölü bir kitleyi çok mekanik diye eleştirmek asabı bozuk bir sataşmadan öteye gidemeyeceğine göre bir fotoğraf muhabirleri, Ali Öz ve Kadir Aktay'ın, iki fotoğrafını yan yana koyarak başka bir yaklaşımı deneyelim. Özellikle Ali Öz'ün çok önemli bu karesiyle diğeri yanyana geldiğinde ne bir eleştiri, ne bir gazete haberi, ne de bir sanat fotoğrafı bence. Ölü bir kitleyi iki uca değdirerek şok vermek bu iki fotoğrafı daha iyi anlatıyor.

Görülen fotoğraflardaki tek ortaklık ölüm hali. Bir insan öldükten sonra arkasında kalan yakınları kaybetme acısını ve kaçınılmaz sonun kendileriyle de bir gün hesaplaşacağı gerçeğini duyar ve yaşarlar. Bu iki fotoğraftan okunan görüntüde bu kadar mıdır? Biri şehirde, Ankara'da, kalabalık bir tören. Cenazenin başındakiler aşırı üzüntülü. PKK baskınında ölen, Ferrokrom işletmeleri müdürünün yakınları hıçkırarak tabuta kapanıyor. İnsanlar heyecanla sarsılmakta, haykırmakta, dua etmekte, sürekli hareket etmektedir. Bunlara her ölünün başında yapılan şeyler diyemeyiz; bunların hep yapılanın ötesinde, fazlasıyla aşırılığıyla yapılmakta olduğunu görüyoruz. Bu bir devlet töreni. Tabut katafalkın üzerinde. Belki de müdürün son yolculuğuna devlet töreniyle gitmesi, akraba ve yakınlarını olayın görkemine uygun abartılı duygulanma ve üzüntü belirtmelerine neden oluyor.

Birinci fotoğrafta ağlaşan bu insanların üzüntülerinde samimi olmaları ihtimali de elbette düşünülebilir. Ancak bu da onların ölümü yaşamın bir gerçeği olarak algılayamadıklarını ortaya koyuyor.

İkinci fotoğraf Cizre'de çekilmiş. Kitlesel bir gösteriyi önlemek için sürat yapan dev tekerlekli bir panzerin altında kalan on yaşındaki Abidin'in cenaze töreni. Birazdan defin gerçekleşecek. Abidin ve yakınlarının Kürt olduklarını anlıyoruz.

Cenazenin başındaki Kürt köylüleri ağlamıyor. Kefen battaniye karışımı beze sarılı cenaze, az sonra defnedileceği çukurun yanına konulmuş.

İki cenazede birden ilk bakışta göze çarpan birinin bayraklı birinin bayraksız oluşu. Belli ki toprağın alt katmanlarında sınır ve sınır taşları ortadan kalkıyor. Ayrıca belki yerüstünde mümkün olmayan "sınıfsız katmansız kaynaşmış bir kitle" emeline yüksek bürokratlarla yoksul halk çocukları koyun koyuna yatırılarak ulaşılmış olunuyor.

Ölüm karşısındaki çaresizlik iki fotoğrafta da var. Ancak bayraksız cenazenin başında duranlarda bir alışmışlık tavrı seziliyor. Hatta bir yaşlı sigara içiyor. Ölünün huzurunda gelenek dışı bir davranış. Sanki bir ölünün başında olmaktan çok bir sorunun bir çaresizliğin başındalar. Köylüler soğukkanlı, gerçekçi ve ölümün karşısında daha olgun görünüyorlar. Birazdan sanki bir ölüyü değil bir çaresizliği gömecekler.

Birinci fotoğrafta ölünün başında duranlar, Necip Fazıl'ın oyunlarındaki içinde bir ölüyü büyüten oyun kişilerine benziyor. İkinci fotoğrafta "ölülerini gömdükçe çoğalan" Edip Cansever'in şiiri var.

Birinci fotoğrafın insanlarıyla ikinci fotoğrafta görülen insanlar arasında, Yakup Kadri'nin dediği gibi "Londralı İngilizlerle, Pencaplı Hintliler" kadar fark var. Bu çok açık görülüyor. Bunun dışında önemli bir farklılık daha var. Birincide, fotoğraflarının çekilmelerinden hiçbiri haberli görülmüyor. İçlerinden hiçbirinin gözleri objektife kaymamış. Ölüyle özdeşleşmiş büyük acılar içinde yaşıyor olabilecekleri gibi, karşılarındaki fotoğraf makinesine, çektikleri acıyı tespit ettiriyor da olabilirler. Burada bunun gerçek veya rol olması önemli değil. Her iki durumda da fotoğraf makinesi onlar adına iyi bir şey yapıyor. Odaksız beyinlere

* Engin Akyürek, Bizans'ta Sanat ve Ritüel, Kabalcı Yay., İstanbul 1996, s. 94

bu fotoğraf PKK karşıtlığı taşıyacak. Oysaki Kürt köylülerin cenazesinde fotoğraf makinesi bir yabancılaştırma efekti gibi. Film karesinde objektifin kendisi hissediliyor, hatta görülüyor. İki genç yüzlerini objektiften kaçırmışlar. Çünkü fotoğraflarının çekilmesi onlar için ya sosyolojik incelemelerde bir olgu olmak ya da özel tim tarafından fişlenip şişlenmek anlamı taşıyor.

Gençler yüzlerini objektiften kaçırarak fotoğrafa bozuluyorlar ama kendilerini, Batılıların sosyolojik değerlendirmelerine malzeme, acıma hislerine tatmin aracı ve pek tabi özel timin sadizmine boy hedefi olmaktan kurtarıyorlar.

Beynindeki odağı yitiren hiçbir şey isteyemez. Odak seçmek ve ayırmak ise Abidin'in cesedi başında diz çökmüş köylü fotoğrafın odak noktası. Yüzü puşi ile sarılı bu adamın ortada yalnızca gözleriyle durduğu izlenimi onun bakışları üzerine düşünmemizi sağlıyor. Bu bakışlar da çaresizliklerinde gizli özgürlüklerine bakışı görüyoruz.

"Çaresizliğin içinden özgürlük çıkarmak" ölüme karşı yeni bir tavırdır.

Şimdi bu iki fotoğraftan geriye kalan nedir? O yanıp yıkılan ölü ağlayıcıları mevlitini de okuttuktan sonra Ferrokrom işletmeleri müdürünü unutmaya terkettiler. Geride bıraktığı mühendislik çalışmalarını hiçbirimiz bilmiyoruz. Abidin içinde durum farklı değil. O da çocukluk anıları ve büyüme hayallerini sessiz mezarının içinde, yanında tutuyordur. Ölülerin unutulması bir doğa yazgısı.

Ancak benim onların ölümünün ardından yazdığım bu yazıdan başka, bir yerde daha onlardan bahsedildiğini gördüm. 1990 yılının istatistik bilgileri içinde daha sonra yayınlanan yıllıklarda rakam olarak geçiyorlardı. Biri, Abidin, Gösterilerde ve Newroz Olaylarında Ölenler maddesinde 32 rakamının içinde geçiyordu. Diğeri, Müdür Bey, Devlet Görevlilerine Karşı Yapılan Saldırılarda Ölenler maddesinde 285 rakamının içinde anılıyordu.

Bizler ne yazık acı çekilmeye devam edilen bir çağda yaşıyoruz. Kötülüğün kol gezdiği vahşetin varoluşumuzu onaylamadığı, her an her şeye karşı kendimizi yeniden anlatmak zorunda bırakıldığımız bu dünyada eylemli düşünce kadar incelmiş düşünce de insanlığın umut kaynağı olmayı sürdürüyor.

Eylemli düşünce egemenlerin algılarımızdaki işgaline son verecek biricik yöneliş. İncelmiş düşünceler yaşam üzerine, ölüm üzerine estetik değerler yaratacaklar ve o zaman daha az yalnız olduğumuzu düşünecek ve derin bir boyutluluk duygusu hissedeceğiz.

Ölüm o zaman yaşama dahil olacak ■

HASİP AKGÜL

görme kılavuzu

HAZIRLANIYOR

AKIŞ YAYINCILIK

PEYAMİ SAFA'NIN KADINLARI

Ogün KIRTIL

TANZİMAT VE SERVET-İ FÜNUN DÖNEMİ

Tanzimat, Osmanlı toplumunda sadece kurumsal-bürokratik bir yenilenme hareketi değil, toplumun her alanına yayılan değişim eğiliminin aydınlar tarafından eyleme geçirilmesi sürecinin önemli bir parçasıdır. Bu süreçle birlikte en çok değişikliğe uğrayan kurumlardan biri ailedir. Buna paralel olarak kadın ve erkeğin geleneksel konumları ve ilişkileri de değişime uğramış ve edebiyatta yansımasını bulmuştur.

Tanzimat romanı, tarihsel süreç'in yeni bir eşiği zorladığı sırada doğarken, gelişimini de bu sürecin bütün dönüştürücü, biçimlendirici kurallarıyla birlikte oluşturmaya çalışır.(1) Tanzimat romanında görmeden evlenme, aile baskısıyla yapılan evlenmeler, kadının hakları, kadının eğitimi ve meslek sahibi olamayışı gibi konular işlenmiştir. Ancak kadın bir birey olarak değil, ailenin, dolayısıyla toplumun bir parçası olarak ele alınır. Tanzimat romancıları toplumu eleştirme ve düzeltme çabalarına paralel olarak geleneksel aile yapısını korumaya çalışırlar. Türk ve müslüman kadınların genel olarak "ideal kadın", "iyi eş", "iyi anne" olarak çizildiğini, "kötü kadın" ya da "düşmüş kadın" tiplerinin yabancı kadınlardan seçildiğini görürüz. Bu alafranga, düşmüş kadınlar birey olmaya daha yakındırlar, ama kötüdürler, geleneklere ve inançlara karşı çıkarlar. Hayati Baki, Tanzimat romanındaki kadın tiplerini genel olarak evkadını, yenilikçi kadın, gelenekçi kadın, ideolojik kadın, yozlaşan/yabancılaşan kadın, düşmüş kadın ve sömürülen kadın olarak belirliyor.(2) Bu tiplerin bazıları, yazarının çizdiği sınırları aşan tipler olmakla birlikte, Tanzimat romancılarının, çoğu zaman, kadının özgürlüğü sorununa, aile ve gelenekler çerçevesinde yaklaştığını görüyoruz. Yine de tanzimat romanıyla birlikte kadın ilk defa toplumsal değer anlamında bu denli öne çıkarılmış ve edebiyatımızda geleneksel türlerde olduğundan daha ileri bir konuma taşınmıştır. Bunu anlamak için dönemin romanlarına kısaca bir göz atmak yeterlidir:

Henüz onyedi yaşında (Ahmet Mithat), toplumsal koşullar nedeniyle acınacak bir duruma düşen Kalyopi adlı kızın hikayesini anlatır. Yazar, toplumsal değerleri korumak adına kahramanını kurtarmaya çalışır. Namık Kemal'in İntibah'ındaki Mahpeyker kötü kadındır ve bu kötülük kadına yüklenerek, toplumdaki egemen değerlere daha fazla uyan Dilâşûb, bize iyi kadın olarak anlatılır. Ama yazarın olumsuz tutumuna rağmen Mahpeyker istediğini elde etme uğruna çok şeyi alan bir kadın olarak daha gelişmiş bir karakterdir. Taaşşuk-u Talât ve Fitnat (Şemsettin Sâmi), görücü usulü ile evlenmeyi eleştirir. Talât'a aşık olan Fitnat başka biri ile evlendirilince, kendini bu adama vermektense intihar etmeyi seçer. Dikkat edilirse Fitnat, Mahpeyker'in zıt karakteri gibidir. Fitnat'a benzeyen Sergüzeşt (Sâmi Paşazâde Sezâi) romanının kahramanı Dilber'in hayatı esaret altında geçer ve sonunda Dilber intihar eder. Buna karşılık Nâbizâde Nâzım'ın Zehra'sı kıskanç bir kadındır ve kocasının elinden alınmasına tahammül edemez. Rakibi olan Hüsnücemal'e tuzak kurar. Tanzimat romanında Dürdane Hanım romanı da ilk eşcinsel ilişkiyi ele alan roman olması açısından ilginç bir romandır. Buradaki erkek kahraman Cemal Ağa eşcinseldir ve bir kadın gibi anlatılır.

Servet-i Fünuncular ise romanlarında kadını daha farklı yönleriyle ele aldılar. Kadının özel yaşamını, duygularını, düşüncelerini öğrenme ve yansıtma çabası ve birey olarak kadına önem verme ilk defa Servet-i Fünun döneminde karşımıza çıkar. Kadınları bulundukları mekanlar ve eşyaları ile birlikte betimleyen Servet-i Fünuncuların bir kadın duyarlılığına sahip oldukları ve kadının onların duygu ve düşüncelerini anlatmada kullandıkları bir sembol olduğu söylenir. Kuşkusuz bunda Servet-i Fünuncu-

ların sanat anlayışlarının ve dünya görüşlerinin etkisi vardır. Çünkü "Tanzimat Edebiyatı, ayağa kalkmış etten ve kemikten bir canlı yaratmıştı; Servet-i Fünun'a bunun içini işlemek düştü. Bu etten ve kemikten yeni yaratığın duygu ve düşünceleri için motifler ördü."(3) Bu motiflerin en önemlilerinden biri 'kadın'dır. Servet-i Fünun romanında, kadınlar daha zengin kişilikler olarak karşımıza çıkarlar ve yazar tarafından suçlanmak yerine, içinde bulundukları durumun sosyal ve psikolojik nedenleri verilmeye çalışılır. Örneğin, Aşk-ı Memnu (H.Z.Uşaklıgil) romanının kahramanlarından Bihter yasak aşkın ve kıskançlığın içinde bocalarken suçlu gibi anlatılmaz bize. Kadın ve aile konusunda Halit Ziya'ya göre daha modern düşüncelere sahip olan Mehmet Rauf'un Eylül romanında Suat ve Necip arasındaki aşk adeta marazi bir nitelik kazanır ve yaşama şansı olmayan bu aşk alevlerin arasında kalbolur gider. Marazilik Servet-i Fünun döneminin en belirgin özelliklerinden biridir. Aslında bu maraziliğin, dönemin baskıcı yönetimi ve Osmanlı aydınının ütopyalarıyla yakından ilgili olduğunu söyleyebiliriz. Baskıdan sıkışmış, bunalmış aydın ve yazarlar eylemden uzaklaştıkça ütopyalara sığınıyorlar. Ütopyaların gerçekleşme şansı azaldıkça marazilik artıyor. Servet-i Fünuncuların ütopyaları daha çok bir kaçış özelliği gösteriyor. "Türkiye'de 'ütopyacı' tartışması da Servet-i Fünun öncülerinin davranışları ile ortaya çıkıyor. Bunlara has anlamda ütopist denebileceğini, düşünemiyorum. Ütopist'te bir yeniden düzenleme amacı ve kuramı var; Servet-i Fünun'da, kendi bakış açılarının doğal bir sonucu olarak, yalnızca kaçış hırsı görülüyor."(4) Aralarında Tevfik Fikret, Hüseyin Cahit Yalçın, Esat Paşa, Hüseyin Kâzım, Mehmet Rauf'un bulunduğu bir grup Servet-i Fünun aydınının Yeni Zelanda hayalleri gerçekleşmeyince Hüseyin Kâzım'ın Manisa'daki çiftliğine gitmeyi planlarlar. Ancak bu hayal de gerçekleşmez. Batı'da da ütopyaların yaygın olduğu bu dönemde, Servet-i Fünuncular hep kadınlar ve çocuklarla birlikte ortakçı bir yaşam kurmayı hayal ederler. Hayaller yıkıldıkça roman ve hikayelerindeki kadınlara karşı tutumları marazileşir.

Tanzimat ve Servet-i Fünun dönemi romanlarının yeni bir bakış açısıyla ele alınması, kadının toplumsal konumundaki değişimleri ve tarihi, daha doğru değerlendirme olanağı sağlayacaktır. Romanlardaki kadın karakterlerin bazen yazarlarının kontrolünden çıkmaları dönemin gerçekliğiyle ilgilidir ve toplumdaki değişimin ipuçlarını verir bize.

CUMHURİYET DÖNEMİ

Cumhuriyet'in kurulmasıyla birlikte yaşama geçirilen yenilikler, toplumsal yapıda daha köklü değişimlerin önünü açmıştır. Cumhuriyet döneminin aslında Osmanlı Devleti'nin tümden reddi değil, bir bakıma devamı olduğu, ama bir süredir devam eden Batılılaşma çabalarının radikal bir şekilde uygulamaya konduğu bir modernizasyon süreci olduğu tartışmaları konumuzun sınırlarını aşıyor. Ancak kısaca değinmek istediğim birkaç nokta var. Tanzimat romanında daha yüzeysel olarak karşımıza çıkan Doğulu-Batılı karşıtlığı Cumhuriyet döneminde de iki belirgin düşünce akımı olarak devam eder. Bir yanda yeni kurulan Cumhuriyet'in hedeflerini gerçekleştirme yolunda idealist gençler, diğer yanda Batılılaşmanın getirdiği sancıları yaşayan ve geleneksel değerlere bağlı, İslamcılığı ya da tasavvuf/mistisizm düşüncesini savunanlar. Birinci eğilim romanda yansımasını en çok köy romanlarında ve "kemalist estetizm"in içselleştirdiği "modern" romanlarda bulmuştur. İkinci eğilimin ise en belirgin temsilcilerinin Peyami Safa ve Ahmet Hamdi Tanpınar olduğunu söylemek yanlış olmaz. Elbette bu ayrım çok genel bir ayrımdır. Ayrıca, daha entellektüel ve modern bir yazar olan Tanpınar'ın Batılılaşmaya ve kadına yaklaşımının Peyami Safa'nınkinden farklılıkları da vardır. Ama sonuç itibarıyla ikisinin de Batılılaşmayı daha çok bir Doğu-Batı sentezi olarak ele aldıklarını ve çizdikleri ideal kadın tiplerinin birbirine çok benzediğini söyleyebiliriz. Yalnız burada çok önemli bir noktaya da değinmek gerekiyor. Kemalist kadın tipolojisinin gerçekten de sözkonusu ikinci eğilimin kadın tipolojisinden çok farklı olduğu söylenebilir mi? Örneğin "Sinekli Bakkal"ın Rabia'sı, "Dağın Öteki Yüzü"nün Vicdan'ı, "Bir Tereddüdün Romanı"nın Mualla'sı, "Huzur"un Nuran'ı kadın olarak birbirine tamamen karşıt karakterler midir? Bunun tartışılması gerektiğini düşünüyorum. Rabia ve Vicdan, kişilikleri daha güçlü kadınlar ve çevrelerindeki erkekler üzerinde etkili kişiler. Nuran da çevresine, aile ilişkilerine, geleneklere başkaldırmış, direnen bir kadın. Burada ilginç olan nokta, bu kadınların hepsinin son tahlilde, geleneksel anlamda "iyi kadınlar" olmaları. Yaşamda büyük bir mücadeleye giriyorlar, iyi bir eğitim alıyorlar, gerekirse erkeklerle birlikte savaşıyorlar, sıkıntılara göğüs geriyorlar, ama geleneksel değerlerimize sıkı sıkıya bağlı kalmaktan ve rollerine geri dönmekten kurtulamıyorlar. Doğu-Batı karşıtlığının da benzer biçimde tartışılabileceği açıktır. İkinci eğilimin romanlarında, Doğu düşüncesini temsil eden karakterler çoğunlukla Batı felsefesine dayanıyorlar aslında. Bir Tereddüdün Romanı'nda Vildan'a bir çocuk anası olarak ebedileşebileceğini söyleyen muharrir bu düşüncesini Eflatun'a göndermeler yaparak destekler örneğin. Başka bir yazının konusu olabilecek bu tartışmayı burada bırakarak Peyami Safa'nın romanlarındaki patriarkal düşünceye ve Bir Tereddüdün Romanı'na geçmek istiyorum.

PEYAMİ SAFA (1889-1961)

Peyami Safa, görüşleri ve romanları üzerinde en çok tartışılan ve farklı görüşler ileri sürülen yazarlardan biridir. 1889'da İstanbul'da doğan yazar iki yaşında iken babasını kaybetmiş, acılı bir anne ile birlikte yaşamıştır. Çocukluğu yoksulluk ve hastalık içinde geçmiş, çalışmak zorunda olduğu için okula devam edememiştir. 19 yaşında gazeteciliğe başlayan Peyami Safa bir süre sonra ilk romanlarını yayımlamaya başlar. İlk romanı olan "Sözde Kızlar"dan sonra "Canan" ve "Mahşer" gibi ilk dönem romanlarını yazar. "Bir Akşamdı" ve "Şimşek" gibi ikinci dönem romanlarını "Matmazel Noraliya'nın Koltuğu" ve "Yalnızız" gibi daha olgun romanlar izler. Hayatı boyunca tereddütlü yaşayan Peyami Safa yazarlığının ilk yıllarında sol eğilimleri olan ve maıksizmle ilgilenen biri olmasına rağmen, sonraki yıllarda yükselen faşizm ve milliyetçilik akımına kapılmış, kendine özgü bir mistisizmle tanrıya ulaşmaya çalışmıştır. Doğu ve Batı'nın değerlerini Doğulu ve Batılı tipler ile yansıtan yazar, bu çatışmayı başarılı bir teknik ve kurguyla yazdığı "Matmazel Noraliya'nın Koltuğu" romanında tam anlamıyla sona erdirir ve akıldışılığın zaferini ilan eder. Ama buna rağmen bu roman kurgu anlamında çok başarılı bir romandır. Yazarın bir başka başarılı romanı, otobiyografik roman diyebileceğimiz "Dokuzuncu Hariciye Koğuşu"dur. Peyami Safa, yazarlığının ilk yıllarında en çok bilineni Cingöz Recai olan polisiye romanlar yazmış ve Server Bedi takma adını kullanmıştır. Yazar, hayatının son yıllarında aktif politikayla ilgilenmiş, 1961 yılında, askerdeki oğlunun ölümü ile acı ve yalnızlık içinde kalmış ve aynı yıl yaşama veda etmiştir.

Peyami Safa'nın romanlarında temel konular Doğu değerleri ile Batı değerleri çatışması, tereddüt ve mistik bir arayıştır. Bu temaları işlerken kullandığı şemada rol alan kahramanlar ise mutlaka cinsiyet temelinde konumlandırılır. Doğu-Batı, kararlı-kararsız, manevi-maddi gibi ikilikler eksenine erkek-kadın ikiliği de eklenir, ama daha da önemlisi tüm bu ikilikler erkek-kadın karşıtlığı ile temsil edilir ve anlam kazanır. Doğu-Batı karşıtlığı konusunda, 1935 yılında Kültür Haftası'nda çıkan "Şark-Garp Münakaşasına Bir Bakış" başlıklı yazısında; "Mutlak manasıyla şark ve garp yoktur; mutlak manasıyla fert, cemiyet, kültür, medeniyet, ırk, millet olmadığı gibi; fakat şark ve garbı tamamiyle inkâr etmemize mâni olacak derecede nisbî iki âlem, derece derece kesafet peyda eden iki şark ve garp âlemi elbet vardır"[5] şeklinde görüşünü

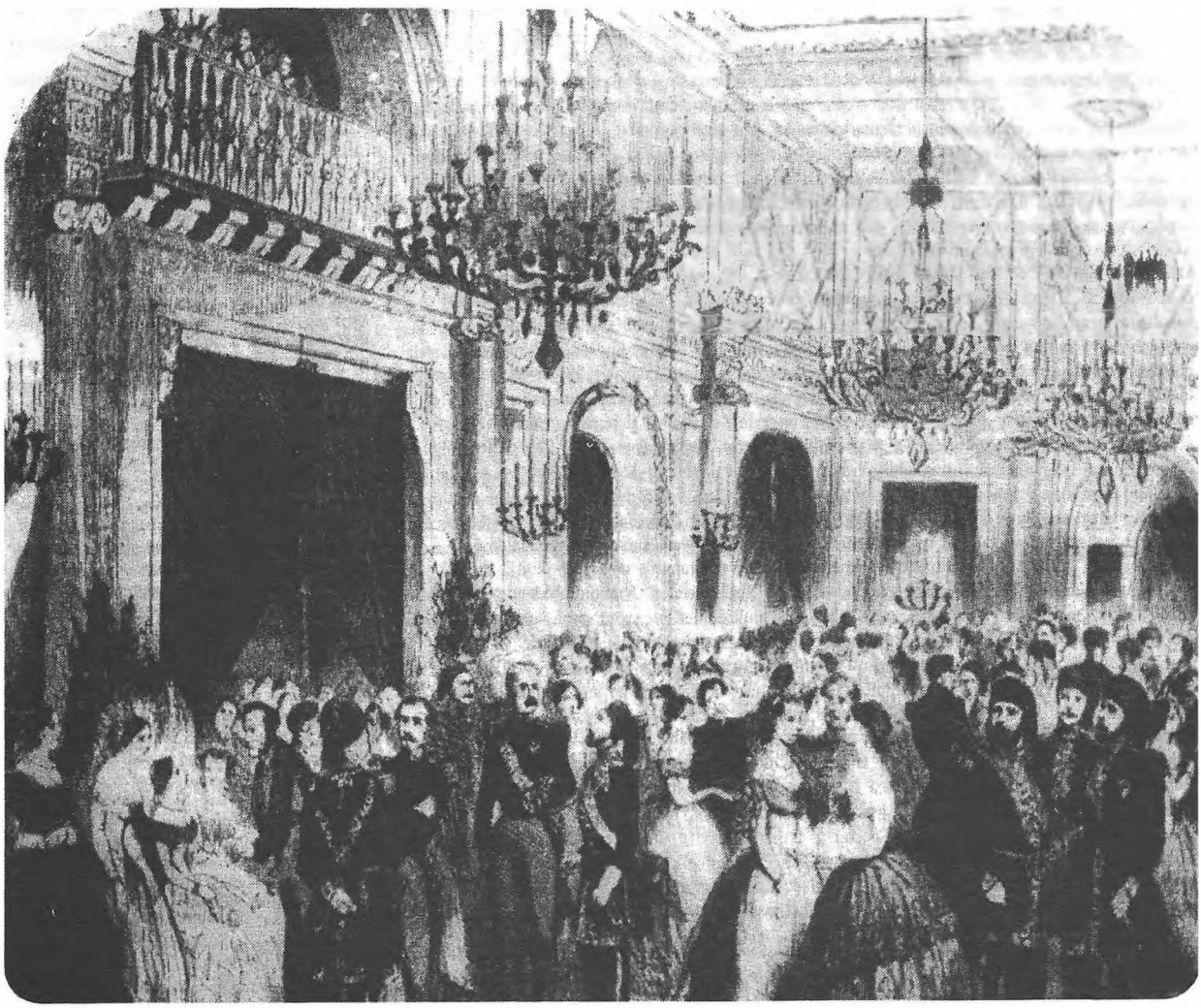

dile getiren yazar Batı'nın daha çok bilim yönünden, Doğu'nun ise fikir yönünden gelişkin olduğuna inanır ve şöyle der:

"Maddenin fethine çıkan garp, tabiatle kavgasında teferruata daldı; tahlil neşterinden başka elinde silahı yoktu; dikkati ancak varlığın mikroskop adesesine isabet eden parçası üstünde kaldı; küll'ü göremedi ve vahdetten uzaklaştı. Şark terkiplere sâdık kaldı ve yaradılış manzûmesinden başka hiçbir noktaya alâkasını dağıtmadı. Biri, garp gözlerini toprağa ve maddeye sapladı; öteki, şark, bakışlarını yıldızlardan ayırmadı."(6)

Peyami Safa, belirli bir tezi savunma anlamında "tezli roman" anlayışına karşıdır. "(...) Peyami Safa, romanlarının 'fikri' cephesini şekillendirirken, eserin 'dinamik yapısı'na gölge düşürecek tasarruflardan azami derecede uzak durur. Onun, romanın terkibinde yer alan 'fikir' unsurundan beklediği, herhangi bir şeyi 'ısbat' değil, 'izah'tır."(7)Ancak, her romanın, romancının ve toplumun değerler prizmasından geçtiğini görebilen bir yazardır. Romanlarında kurduğu Doğu-Batı karşıtlığı, zamanla bir senteze doğru ilerleyecek ve Peyami Safa Batı'nın tekniğine manevi bir kılıf geçirmeye çabalayacaktır. Romanlarında, yaşadığı dönemin toplumsal izdüşümleri vardır. 1930'lu yıllar Türkiye insanının gerek yeni yasalar gerekse yeni birtakım değerler ile birlikte çağdaşlaşma (Batılılaşma) sancıları çektiği yıllardır. Yazar bunu Fatih-Harbiye romanında açıkça belirtir. Romanın kadın kahramanı Neriman bir yandan annesinin ve babasının ona verdiği şarklı itiyatlar'ın, diğer yandan Lozan sulhundan sonra kurulmuş resmî Türkiye'nin kanunlarının, yenilik hareketinin etkisi altındadır.(8) Hem ekonomik altyapı anlamında hem de kültürel, toplumsal değerler anlamında bir Doğu toplumu olan Türkiye toplumunun bu süreçte yaşadığı tereddütler, çatışmalar Peyami Safa'nın romanlarında ifadesini en iyi kadın erkek ilişkilerinde bulacaktır.

Cumhuriyetle birlikte gündelik yaşamından inançlarına, geleneklerinden düşüncelerine dek büyük bir değişim süreci içine giren Türk toplumunda kadının çağdaşlaşma sorunu, Peyami Safa'nın romanlarında bir trajik boyut kazanır. Ev içinden dış dünyaya açılmakta olan kadının toplumdaki yeri nasıl olacaktır? Peyami Safa için bağımsız olmaya çalışan, özgürleşen yani mecazi anlamda sokağa çıkan kadın yozlaşmaya ve yalnızlığa mahkumdur.(9)

Peyami Safa, kadının özgürleşme süreci içinde yaşadığı çelişkileri, adeta yazar olarak kendisinin ya da bir tipoloji olarak Batılılaşmaya çalışan erkeğin yaşadığı çelişkiler olarak verir. Bunu çok isteyerek ya da bilinçli olarak yaptığı söylenemez, çünkü yazarın asıl amacı kendisini bir taraf olarak, Doğulu taraf olarak, haklı çıkartmaktır. Bu haklılığı da basitçe elde etmeyi kendine yakıştırmaz, her ne kadar zaman zaman bayağılıklara rastlasak da, yazarın karşı tarafı tartıştırdığını görürüz.

Peyami Safa'nın Doğu-Batı tartışmasını kadın-erkek bağlamından bağımsız ele almak bizi yeterli ve doyurucu sonuçlara götürmeyecektir. Yazar bu konudaki düşüncelerini yazdığı makalelerde dile getirmiş ve kadın ile erkek arasındaki ilişkileri nasıl gördüğünü anlatmıştır. Dokuzuncu Hariciye Koğuşu'nda, sevdiği kız olan Nüzhet'in Doktor Ragıp ile evlenmesinden sonra kadınlara karşı hayatı boyunca bir zaaf ve hınç taşıyacak olan yazar 1957 yılında Milliyet Gazetesi'nde yayınlanan Kadın Denilen Hayalet başlıklı yazısında "Gençliğimizde kadın bizim için hayaletti. Kapı aralıklarında, sofalarda, merdivenlerde görünüp kaybolurdu. Doya doya seyrettiğimiz kadın ya annemiz veya büyükannemizdi... Şimdi odanın kapısı açılsa ve içeriye çırılçıplak bir kadın ziyaretçi girse onun cesaretine hayret etmekten başka hiçbir fevkaladelik hissi duymam. Karşıma otursa, sigarasını veririm, yakarım ve kendisiyle, en normal ruh halleri içinde, yeni İngiliz kabilesini, et buhranını, İstanbul'un imar planını konuşabilirim"(10) diyor. Peyami Safa'nın 68 yaşındayken, ölümünden iki yıl önce, günlük bir gazete yazısında, kadınlara karşı normal olduğunu ispatlamaya çalışması normal bir durum olmasa gerek. 1944 yılında Tasvir-i Efkâr'da çıkan Kadınlar ve Politika yazısında "Kadınlar başmakale, siyasi ve askeri makale okumazlar. Dünyanın bir harp içinde olduklarını ya tanıdıklarından, ya gazete serlevhalarından veya ipek çorap fiyatlarından öğrenirler. Dünyanın her yerinde böy-

Siyasi makale okumaktan aciz, güzel sanatların yaratıcılık istemeyen iki dalı dışında başarılı olamayan kadın, nasıl olup da tamamen erkeğe ait olan bir devlet kurmak kadar teknik bilgi ve incelik isteyen bir işi becerecek? Önemsiz, doğuştan gelen ve kültürel birikime bir katkı sağlamayacak kadınlık vasıflarını, iyi anne, iyi eş, iyi ev kadını olma yönünde kullanırsa ve Doğu'nun değerlerine bağlı kalır, özgür bir birey olarak kadın kimliğini önplana çıkarmazsa bu işi becermesi olanaklıdır yazara göre.

ledir"[11] diyen yazar, kadınların eksikliği konusundaki düşüncelerini yine aynı yerde 1941 yılında çıkan "Kadın ve Erkek Dehası" başlıklı yazısında şöyle anlatıyor:

"Kadının bütün güzel sanatlar, ilim ve teknikte geri planda muvaffak olup da yalnız dansta ve tiyatroda birinci sıraya ulaşabilmesindeki sırrı araştıran ilim adamlarının gözünden yalnız bir noktanın kaçtığını sanıyorum. Dikkat edilsin: Danstan ve tiyatrodan başka bütün güzel sanatlar ve ilim dalları hepsinde müşterek bir kabiliyet isterler. Bu da, ortaya konacak eserin tahlil unsurlarını bir araya toplayan yapısını ve mimari bütününü inşa kudretidir. Buna inşa, yapı, mimari, plan, kompozisyon, ne derseniz deyiniz, hepsinde tahlil unsurlarıyla eserin bütününü yapan sistem arasındaki münasebetlerin teknik bakımından riyazî ve sanat bakımından hadsî 'intuitif' bir ahengini bulursunuz. Tiyatroda bunu piyesin müellifi temin ve rejisör tatbik eder. Dansta da bestekâr ve orkestra. Kadın sanatkar için, yapısı başkaları tarafından ve önceden kurulmuş bir eserin kendisine düşen rolünü icradan başka bir şey kalmaz. Halbuki romanda, şiirde, resimde, mimarlıkta, bestekârlıkta, sonra felsefede ve bütün ilim dallarında bu inşa vazifesi, doğrudan doğruya sanatkarın, filozofun ve âlimin kendisine düşer."[12]

Peyami Safa, felsefi düzlemde başarmayı tasarladığı Doğu-Batı terkibini, kadın kişiliğinde daha somut bir hale getirir ve hayalindeki milli değerlere bağlı ama aynı zamanda çağdaş olarak tanımladığı kadının milliyetçilik hareketi ile ortaya çıktığını söyler:

"Milliyetçi için Türk kadınının yabancı dil konuşması veya piyano çalması küfür değildi; bilakis onun kültürünü tamamlayan faydalı ve güzel bilgilerdi. Fakat yabancı dilden, fakat piyanodan önce bilinmesi gereken şeyler vardı. İlk önce, ilk önce, ilk önce ev bilgisi. Aile cemiyetin temel taşıdır ve bir ev kurmak, mübalâğa değil, bir devlet kurmak kadar teknik bilgi ve incelik isteyen bir iştir: Her aile küçük bir devlet olduğu için ve yuvayı dişi kuş yaptığı için! Sonra mükemmel bir ana olmanın gerektirdiği bilgiler: Çocuk bakımı ve terbiye."[13]

Siyasi makale okumaktan aciz, güzel sanatların yaratıcılık istemeyen iki dalı dışında başarılı olamayan kadın, nasıl olup da tamamen erkeğe ait olan bir devlet kurmak kadar teknik bilgi ve incelik isteyen bir işi becerecek? Önemsiz, doğuştan gelen ve kültürel birikime bir katkı sağlamayacak kadınlık vasıflarını, iyi anne, iyi eş, iyi ev kadını olma yönünde kullanırsa ve Doğu'nun değerlerine bağlı kalır, özgür bir birey olarak kadın kimliğini önplana çıkarmazsa bu işi becermesi olanaklıdır yazara göre.

Yazarın Doğu-Batı sorununu en geniş ele aldığı Fatih-Harbiye romanında seçici kadın karakter olarak karşımıza çıkan Neriman Doğulu erkek Şinasi ile Batılı erkek Macit arasında bocalar. Bu bocalamada Neriman'ın babası Faiz Bey ve Şinasi'nin arkadaşı Ferit Doğu tarafındadırlar. Ferit yazarı temsil eder. Bir tartışmalarında Doğuluları kediye benzeten Neriman'a Faiz Bey şöyle der:

"– Kimi adam vardır ki sabahtan akşama kadar oturur ve düşünür. Onun bir hazine-i efkarı vardır, yani fikir cihetinden zengindir; kimi adam da vardır ki sabahtan akşama kadar ayak üstü çalışır, mesela bir rençber, fakat yaptığı iş dört tuğlayı üstüste koymaktan ibarettir. Evvelki insan tenbel görünür velâkin çalışkandır, diğer insan çalışkan görünür velâkin yaptığı iş sudandır. Zira birisi maneviyat ile, zihin gayretiyle yapılan iştir; öbürü vücut ile,

beden ile yapılan iştir. Maneviyat daima daha âlidir, vücud sefildir. Yapılan işlerin farkı da bundandır."(14)

Yazar tembelliğin övgüsünü yaparken emek düşmanlığı yapmaktan da geri kalmıyor. Kadının geleneksel rolüne ilişkin etkinliklerini bir yandan kutsamaya çalışırken bir yandan da küçümseyen Peyami Safa, küçümserken Batı'yı, yani maddiyatı, kutsarken de Doğu'yu, yani maneviyatı anlatıyor.

Peyami Safa'nın romanlarındaki kurgu ve kullandığı şema büyük ölçüde benzerlik gösterir.

Peyami Safa, ilk romanlarını kaleme aldığı yıllarda İstanbul'daki çevresinde, bir yanda, köklerinden kopmuş, ahlakça çürümüş, para ve zevk için yaşayan bir zümre; bir yanda da İslami geleneklerle yetişmiş, milli ve manevi değerlere bağlı, yurtsever, dürüst bir zümrenin varolduğunu görüyor ve bunların karşıtlığını Batı-Doğu çatışması çerçevesinde ele alıyordu. Bu iki zümreden birincisinin kokuşmuşluğunu, ikincisinin de sağlıklılığını göstermeye çalışırken pek değişmeyen bir roman şeması belirir ilk yapıtlarında. Bu toplumsal sorun, üçü erkek biri kız başlıca dört kişinin rol aldığı bir aşk öyküsü üzerine oturtulur. Erkeklerden biri Batı, öteki Doğu'dur; ikisi arasında kararsız bir genç kız, bir de yazarı temsil eden, bilgili ve Doğulunun dostu olan bir adam vardır.(15)

İkili değerler sisteminde yazarımızın tarafı Doğu'dur. Ancak bu tam bir Doğululuk değildir aslında. Bir yandan Batı'nın "iyi yönlerine" özenir Peyami Safa. Batılı gibi giyinerek, gezerek, eğlenmek ister. Aşkı özgürce yaşamak ister, ama iş aileye ve kadına gelince tarafı netleşir:

Yalnız ailenin asrîsi olmaz. Binlerce senelik mazisi olan bu müessese, radyo veya çarliston gibi yeni bir buluş değildir ki... Asrî bir dans salonu, asrî bir kadın, perukâr, asrî bir bar anlaşılır şeylerdir; asrî bir aile? Hayır! Asrî namaz, asrî kıble ve asrî imam olamayacağı gibi.(16)

Peyami Safa'nın romanlarında esas olarak karşınıza iki kadın tipi çıkar. Bu iki kadından biri "zihni açık", ama "maneviyatı kapalı", İslam kültürü ve terbiyesi ile yetişmiş Doğulu kadın, diğeri ise hem zihni, hem maneviyatı açık Batılı kadındır. Yazarımız, evlenilecek kızlar olarak birinci tipi seçer. İkinci tip zaten düşmüşlüğü ve yalnızlığı simgeler. Ancak dikkat edilirse evlenilecek kızlar Batının iyi yönlerini almış, kendi değerlerini kaybetmemiş kızlardır. Hem batının bir takım değerlerini almak, hem de yozlaşmamak, doğu değerlerine göre iyi bir anne ve iyi bir eş olmak nasıl mümkün olacak? Bu konuda Berna Moran şöyle diyor:

Hem Batılılaşmış yoz ailelere karşıdır, hem de yalnız o çevrenin kızlarına değer verir, yalnız onları layık görür dürüst, ülkücü kahramanlarına. Bu ikilemden kurtulmak için ilginç bir çözüm bulmuş. O da şu: Kızlar ana babalarını kaybetmiş ve alafranga akrabalarının yanında büyümüş ya da onlara sığınmışlardır(...) Yazar böylece kızı hem açık fikirli, zarif ve az çok kültürlü yapmak hem de bozuk çevresinden ayrı tutmak olanağını bulur. Kız, o çevrenin ahlak anlayışını paylaşmaz, onlar gibi yurt sevgisinden yoksun değildir ve bilir onların ne mal olduklarını. Bununla birlikte Batı uygarlığının bazı göz kamaştırıcı değerlerine kapılmaktan da kendini alamaz.(17)

Doğulu erkekle Batılı erkek arasında tereddüt eden bu kızlara erkeklerin vaadettikleri de kendi dünya görüşleri doğrultusunda olacaktır. Doğulu erkek, manevi değerler vaadederken, Batılı erkek cinsellik vaadeder. Kızların bir yanda cinsel özgürlüklerini yaşama arzusu, bir yanda da bundan korkmaları yazarın iç dünyasındaki fırtınaların bir göstergesi olsa gerek.

BİR TEREDDÜDÜN ROMANI

Roman, dört bölümden oluşur. Birinci ve üçüncü bölümlerde 3. şahıs anlatıcı, ikinci ve dördüncü bölümlerde ise 1. şahıs anlatıcı ile karşılaşırız. Birinci ve üçüncü bölümlerde "Bir Adamın Hayatı" adlı bir roman anlatılarak iç-içe öyküleme tekniği kullanılmıştır. İkinci ve dördüncü bölümlerin anlatıcısı (ben anlatıcı) olan muharrir aynı zamanda roman kahramanıdır. Peyami Safa sadece anlatıcılarla romanı iki düzlemli yaparken, zamanla oynamayı da sever. Zaman ileri geri gidişler şeklindedir, düz bir sıra izlemez. Olay örgüsü açısından da muharrir ile Muallâ ve muharrir ile Vildan ilişkileri iki ayrı düzlem yaratır. Peyami Safa'nın diğer romanlarındaki bir Doğulu ve Batılı erkek arasında tercih yapmakta zorlanan kız yerine bu romanda, iki kadın arasında seçim yapmaya çalışan erkek kahraman vardır. Bu iki kadın arasındaki karşıtlıklar aracılığıyla Doğu ve Batı toplumlarının değer yargıları karşılaştırılır.

Bir Tereddüdün Romanı, iki kadınla bir erkek arasında kurulmuş basit bir aşk üçgeninin gelgitleri içinde toplumsal değer yargılarının değişkenliği üstüne düşündürücü göndermelerde bulunur. Toplumun yerleşik kurallarına bağlılıkla, toplumun değişimi sonucu bu kuralların değişiminin kaçınılmazlığını, bunun doğurduğu çelişkileri, ikilemleri belli bir dürüstlükle sergiler.(18)

Aslında bu dürüstlük yazarın bilinçli bir tercihi değil, kendi düşünsel yapısının ve yaşadığı tereddüdün ortaya çıkardığı bir sonuçtur.

Burada bir nokta daha var. Peyami Safa ideal kadını, okumuş, yabancı dil bilen, sanatsal zevkleri gelişmiş bir kadın olarak anlatırken, hayalindeki "zevce"yi anlatıyor. Kadını birey olarak asla düşünmüyor, tamamen kendi

beğenilerine uygun bir kadın yaratmak istiyor. "Eski ailelerin kapalı ahlaki terbiyesiyle yeni ailelerin açık fikrî terbiyelerini haiz bir genç kız. İşte benim tasavvur ettiğim Muallâ Hanım. Bu kaba ve sathî tasavvurumun bir vehim olduğunu bildiğim halde 'imkansız'ları yaratmaktan zevk alan muhayyelemin faaliyetlerine tam bir hürriyet verdim. Zevcemi ben yaratmak istiyordum ve onun ayakları yeryüzüne basmayan hayali bir mahlûk olduğunu anlayacağım güne kadar, kendi kendime icat ettiğim bu kukla ile oynamak istedim." (s. 49)

Bir başka yerde de, Vildan ile tartışırken muharririn, kadının toplumdaki yeri konusunda görüşlerini öğreniyoruz.

"Yeni kadınların çoğu ana olmağı zarafete mugayir bir şey sayıyorlar ve çocuk viyaklamasından nefret ediyorlar. Sen de onlardan değil misin? Fakat bu nihayetsiz bedbinliğin nereden geliyor? Kadının ebediyeti zekâsında değil, rahmindedir. Yeni kadın, yaratıcılığın merkezini şaşırmıştır. Senin ümitsizliğin buradan geliyor. Pirandelli mütercimi değil, bir çocuk anası olarak ebedileşebilirsin." (s. 180)

Yazarın kadına bakışı bu kadar net olmasına rağmen Vildan kendi sınırlarını aşan bir karakterdir. Erkekler dünyasında kendine hem ekonomik hem de entellektüel anlamda yer bulmaya çalışır. Bir birey olarak o da özgürce aşkını ve cinselliğini yaşamak ister. Muharrir kendisini küçümsüyor olsa da gocunmaz, aşkını ifade etmekten çekinmez. Hem erkek bakışının belirlediği kadın kalıplarını kırıp aşar, hem de bize bir kadın bakışının ipuçlarını verecek eylemlere girişir. Erkeklerden bir adım öne geçer, çünkü gereksiz bir gurur taşımaz. Muharririn Vildan'a hem sempati hem de tiksinti duymasının nedeni bu karmaşık karakter yapısıdır.

Yazarın romanda bize ideal kadın olarak sunduğu Muallâ, Batılı eğitim almış, yabancı dil bilen, entellektüel zevkleri olan ama kendi geleneksel değerlerine bağlı bir kızdır. Ne tam kapalıdır ne de tam açık. İnançları Doğulu, ama zihni açık bir kız. Üstelik daha ilk karşılaşmalarında muharririmizi çok etkileyen bir davranış sergiler Muallâ. Eserini beğenip beğenmediğini soran muharrire "hayır" yanıtını verir. Muallâ, muharririn idealindeki kadındır, bunu ilk görüşte anlamıştır.

"Muallâ Hanım hakkında benim müşahedelerimle başkalarının sonradan verdikleri malûmatı birbirine karıştırarak, onda, an'anevî ve asrî meziyetleri toplanmış farzettim." (s. 48)

Muharrir, Muallâ'dan o kadar etkilenir ki ikinci defa bir araya geldiklerinde ona evlenme teklif eder. Kendisini henüz yeterince tanımadığını söyleyen Muallâ'ya şöyle der:

"(...) Siz, asil ve münevver denilen bir ailenin kızı olduğunuz halde snob değilsiniz; eski kızlar hislerîyle ve ihtiraslarıyla yaşıyorlardı, şimdikiler yalnız heveslerinin peşinde gidiyorlar; sizde ikisinde olmayan bir şuur zenginliği var." (s. 53)

Bir Adamın Hayatı, adlı kitabı okuyan Muallâ, bu kitaptan çok sıkılır. Aslında biyografik romanları ya da kitapları severek okumaktadır. Ama bu kitaptaki roman kahramanının yaşamı onu bunaltır, aynı zamanda çok etkiler. Bir tanıdığının evinde kitabın muharriri ile tanışma olanağı bulur. Bu sohbet ortamındaki konuşmalarda muharririn aileye bakışını anlarız.

"Eski ailelerin büyük bir kusurları vardı: Kapalı olmak. Eski ailelerin büyük meziyetleri vardı: Gene kapalı olmak. Bu kapalılık onların zihinlerini kapamak suretiyle bir kusur, fakat seciyelerini muhafaza ettirmek itibarıyla bir meziyet oluyordu. Yeni ailelerin de büyük bir meziyetleri var: Açık olmak. Büyük bir kusurları da var: Gene açık olmak. Bu açıklık onların zihinlerini açmak suretiyle birer meziyet, fakat seciyelerini bozmak suretiyle birer kusur oluyor." (s. 48)

Yazarın dünya görüşü, 1920'lerden sonra içinde yaşadığı sürece denk düşüyor aslında. Yeni Cumhuriyet'in önünde bir kapitalist ve bir de sosyalist dünya örnekleri bir tarafta, kendi gelenek ve görenek değerler sistemi bir taraftadır. Bir çok aydın Türkiye'nin yeni düzeninin nasıl bir yol izleyeceğini tartışır. Batıcılık güçlü bir akım olmakla bereber, sosyalistlerin ve islamcıların da önemli alternatifler olduğunu unutmamak gerekir. Ancak Peyami Safa 1918'den sonra tüm dünyanın bir tereddüt dönemine girdiğine inanır.

Bu hayal içinde yaşayan yazar Muallâ'yı hemen hayalindeki kadının yerine koyar. Hayalindeki bu ideal kadın onu gittikçe burjuvalaşan ve amaçsız bir hale gelen yaşantısından kurtaracaktır. Yazarın hayalinde yarattığı kadına baktığımızda, kadının çağdaş olmasının erkek karşısındaki konumunu değiştirmemesi gerektiği önemli bir noktadır. Kadın, iyi eğitim almalı, batılı kadınlar gibi

okumalı, estetik zevkleri olmalıdır. Ama kocasına, ailesine ve topluma karşı görevlerini yerine getirmelidir.

Yaptığı evlenme önerisi Muallâ tarafından (romanın sonuna kadar sürecek) olan bir tereddütle karşılanır. Çünkü Muallâ muharriri ilginç bulsa da onun yaşamından çekinir. Bir bocalama ve tereddüt içindedir.

(...) Asında Muallâ'nın ilgisini çeken adamın ten zevkini bol bol tadan bohem yaşantısıdır. Bu yaşam ona, ruhunun derinliklerinde sakladığı gizli, coşkulu bir özgürlükler dünyasının sesini duyurmaktadır. Muallâ muharrirden değil, gerçekte kendisinden korktuğunu anlar. O Batılı eğitim almakla birlikte, hiçbir zaman bir Batılı kadın kadar özgür yaşamayacağını sezmektedir. Muallâ'nın terddüdü işte bu özgürlük konusunda düğümlenir.(19)

Bir Adamın Hayatı'nda anlatılan adam, gerçekten de tam bir maddi zevkler dünyasında yaşamaktadır. Kendisi gibi yaşayan arkadaşlarıyla birlikte sürekli gece hayatı yaşarlar, meyhanelerde dolaşırlar, uyuşturucu partileri yaparlar, kadınlarla alem yaparlar. Bütün bunları yaptıktan sonra da derin entellektüel sohbetler yaparlar. Sanat ve estetik teorileri kurarlar. Muallâ, Bir Adamın Hayatı'nı okudukça, özgürlüğün maddi ve özellikle cinsel zevkler peşinde koşmak olduğunu görür ve kendisinin merakı yerini korkuya ve tereddüde bırakır.

(...) Genç kızın bu özgürlük uğruna tıpkı muharrir gibi ruhunu satması mı gerekmektedir? Öyleyse ya özgür olup, yani cinselliğini yaşayıp ruhsuz kalacak ya da tam tersine maddi dünyanın zevkini reddedip ruhunu kurtaracaktır![20]

Vildan'ın ortaya çıkışıyla romanın ikinci kısmına geçilmiş olur ve yazarın kadına bakışı da farklılaşmaya başlar. Burada bir açıklama yapmakta yarar var. Neden yazar Muallâ ile evlenemiyor? Bir tek tereddüdü bize göstermek için mi? Sanmıyorum. Servet-i Fünun'cularda maraziliği Peyami Safa'da da görmek gerekir. Servet-i Fünun'cular "evlenilecek kadın"ı hep kutsal görmüşler ve düşmüş kadınları Batılı kadınlardan seçmişlerdir. Türk ve İslam gelenekleriyle yetişmiş, iyi eş, iyi anne olacak kadın, hep hayalde yaşatılır. Onunla evlenilir ya da cinsel ilişkiye girilirse sihir bozulur. Muharrir, Muallâ ile evlenmez, çünkü kendisini çeken zevk dünyasından tamamen kopamayacaktır ve o kirli dünya Muallâ'yı da kirletecek ve sihir bozulacaktır. Bunun yerine tam anlamıyla özgür olan Vildan'a sığınır. Vildan'la yaşayacağı ilişki bir çelişkiler yumağı olacaktır.

Yazarın hiçbir zaman bir birey olarak cinsellikle bir arada düşünemediği Muallâ evlenme teklifine yanıt vermekte gecikince muharrir Muallâ'yı unutacaktır. Bu çabuk unutmanın da bir yaşam felsefesinden kaynaklandığını görüyoruz. Yazar, burjuvaziyi düşündüğünde tam zenginlik istiyor ama kendisini manevi sahada ispatlama çabasından da vazgeçemiyor.

"(...) Paranın düşmanı değilim fakat, zengin olmağı düşünmüyorum, çünkü herşeyin en fazlasını istiyorum, zengin olunca insan dünyanın sayılı milyarderlerinden biri olmalıdır, miskin burjuva servetleri beni tatmin etmiyor onun için paraya ait bütün iddialardan kaçarak maddenin benim içimde aldığı mânayı zenginleştirmeğe çalışıyorum (...)"(s. 53)

Manevi dünyasının hayalini gerçekleştirebilecek olan Muallâ eninde sonunda bir kadındır.

"Yirmi altı yaşını fazlaca geçen Muallâ Hanıma zekâmızın bize her zaman dost olmadığı ve terddüdlerimizin saçlarımızı ağartacağını söylemedim; çünkü, ne kadar entellektüel olursa olsun bir kadınla erkek arasındaki farkı hesaba katıyordum."(s. 55)

Böyle düşünen muharririmizin orta yoldan vazgeçmesi daha anlaşılır oluyor.

Yazarın Vildan ile olan tanışması da tıpkı Muallâ ile olduğu gibi bir kitap aracılığıyladır. Vildan, Pirandello'nun "Çıplakları Giydirmek" adlı oyununu İtalyanca'dan Türkçe'ye tercüme etmiştir. Oyunu oynatabilmesi için muharrirden yardım ister. Bu oyunda Erzilya isimli bir kadın kahraman, Nüdovik Nota isimli bir romancı vardır. Erzilya ile Vildan, Lüdovik Nota ile muharrir arasında benzerlik kurulur. Vildan, Avrupa'da yaşayan kocasını terkedip gelmiş, cinselliği özgürce yaşayabilen bir kadındır. Çok doğal bir biçimde, özgür yaşamın kendi hakkı da olduğunu düşünür. Aynı zamanda alçakgönüllüdür. Onda erkek gururunu ve iktidar hevesini göremeyiz. Kendini iyi-kötü bütün yanlarıyla, çırılçıplak ortaya koyar. Zayıflıklarını, acizliklerini hiç çekinmeden anlatır. Bu arada, yazarın Vildan'ı anlatırken erkek egemen bakışın kural gibi gördüğü kalıpları kullandığını görüyoruz. Vildan'la muharrir arasındaki tartışmalarda Vildan duygusaldır ve analitik düşünceden yoksundur. Cesaret, güç gibi kavramlara da uzaktır. İntihar etmeyi bile beceremez. Ama istekleri somuttur. Bugünden yarına gerçekleşmesini istediği hayalleri vardır. Buna karşılık muharrir hep yüksekten bir tavır takınır. Hiçbir söz vermez Vildan'a. Kimseye güvenme der. Ne zaman gelecekten söz etse "belirsiz" bir tavır takınır. Ne yapacağını soran Vildan için acıma ve küçümsemeyle karışık şöyle düşünür:

"Ne yapsın? Karanlık bir bahçe, bir ağaç altı, bir masa, bir şey daha. kitaplarını okuduğu bir muharrir, uzakta gramofonla bir Arjantin havası, hafif yaprak hışırtılarıyla esen bir rüzgar, tabak şıkırtıları ve parmaklığın arkasında bir öksürük, ilerleyen gece, karanlık bir apartmana

yapayalnız dönmek mecburiyeti, kimsesizlik, İtalya'da yabancılaşmış ve uzaklaşmış bir koca, birbirini kovalayan anlar, (...)"(s. 131)

Yazar Muallâ'yı ulaşılmaz ve yukarıda gördüğü ölçüde Vildan'ı ulaşılır ve düşmüş görür. Aslında, yazarın Muallâ'yı cinsellikten ayrı tutarak kutsayışı kendisini tatmin etmediği gibi, salt cinsellik ve özgür aşk yüklediği Vildan bir türlü içine sinmez. Maneviyatının bilinçaltında oluşturduğu baskı ile arzularının arasında, tereddüt içinde kalmıştır. Bu kararsızlıktan korkar ve hemen Vildan'ı suçlar.

"Sen hayatında her şey yapmış bir kadınsın. Fakat hiçbirine alışamamışsın, hiçbirinde ihtisas kazanamamışsın: Evlendin, fakat tam mânasıyla zevce olamadın; sevdin, fakat yekpare bir aşkın olmadı, bir çok hadiseler en büyük ihtirasın billûrunu kırdı; seyahat ettin, fakat sende bir seyyah melekesi teşekkül etmedi; bir çok hafiflikler yaptın, barlarda, balolarda, tiyatroların kulis aralarında yaşadın, fakat bir kokot pişkinliği elde edemedin; tercümeler yaptın, fakat bir satır yazı neşretmedin; çocuklara bayılıyorsun fakat ana olmadın; her emelin her gayenin büyüklüğünü ve güzelliğini anlıyorsun, fakat hiçbir emelin ve gayen yok; bir çocuk saflığıyla en basit yalanlara inanabilirsin, fakat hiçbir şeye iman etmiyorsun."(s. 135)

Vildan'ı hep tiksinerek hatırlaması bu imansızlıktandır. Ama romanın sonlarına doğru bu tiksinme yerini özleme bırakacak, Muallâ silikleştikçe Vildan belirginleşecektir. Muharrir zaman zaman kendiyle hesaplaşıp Vildan'ın etkisinden kurtulmaya çabalasa da duyguları onu Vildan'a doğru sürükleyecektir. Hatta bir ara Vildan'ı ideal bir eş olarak düşler.

Vildan, muharririn Muallâ'dan beklediği yanıtın gelmeyeceğini ve muharririn böyle kurtulamayacağını bilir. Çok açık sözlüdür. Muharrire, kadınların aslında onu kullandıklarını söyler.

"Seni aldatıyorlar, haberin yok, senin teklifini 'exploiter' ediyorlar; biz kadınların elinde erkeğin o kaba azametinin ne büyük, avuçlandıkça tükenmek bilmeyen bir hazine olduğunun farkında değilsin (...)"(s. 175)

Muharririn Muallâ ile yapacağı evliliğin bir burjuva evliliği olacağını ve muharririn kişiliğine uygun düşmeyeceğini düşünür. Hiçbir şeye inanmayan Vildan, bazen muharriri tedirgin eder. Kendini bilmeden söylediği "yıkılıyor, her şey yıkılıyor" cümlesi üzerine muharrir ona bir söylev çeker.

"(...) Zekanın en sivri noktası şüphe ve tereddüttür. Bütün Rönesans bir şüpheden doğdu. Bütün yeni felsefe zaferini Descartes'ın şüphesine borçludur. Fakat, mücerret sahada zekanın evcini işaret eden bu şüphe ve tereddüt, amalî sahada ölümden başka bir şey değildir. O noktaya kadar çıktıktan sonra, insanın hayat ve müşehhas dünya içindeki azami kıymetine varabilmek için, tereddütten karara geçmesini bilmek lazımdır. Çünkü bu, ölümle hayat arasındaki huduttur. (...)"(178)

Bu tereddütten karanlığa geçme konusu Peyami Safa'nın bütün romanlarında mistisizme ilerleyiş şeklinde karşımıza çıkar. Matmazel Noraliya'nın Koltuğu, bu arayışın son bulduğu romandır. Yazar, bir yandan faşizmin etkisi altında kalırken, mistik anlamda yeni bir dünya görüşüne ulaşır. Artık bilimin ve aklın çözebileceği hiçbir şey yoktur. Bir Tereddüdün Romanı'nda yazar bu arayışını sürdürmektedir. Çünkü kafasında kadın ve Doğu-Batı karşıtlığı konuları mutlak bir çözüme ulaşmış değildir.

Muharrir, Vildan'a anlatmaya devam ederken yazarın hem Doğu değerleri hem de kadın hakkında belki de en çarpıcı fikirlerine tanık oluruz. Yaratıcılığın merkezini şaşıran Vildan'ın, rahmi yerine zekasını kullanmaya kalkması, onu toplumsal değerlerden ve egemen düzenden kopamış ve bir kadın olarak tutunacak dalı kalmamıştır.

"(...) İçtimaî köklerinden kopunca mevhum ferdî şahsiyetimizin bir anda nasıl kuruyuverdiğini, soluverdiğini görüyorum. Yalnız içtimaî değil, aynı zamanda beşerî, mistik ve ilahî bağları da çözülen insanın bu perişanlığı bana ibret, merhamet, nefret ve dehşet veriyor (...)"(s. 194)

Yazarın dünya görüşü, 1920'lerden sonra içinde yaşadığı sürece denk düşüyor aslında. Yeni Cumhuriyet'in önünde bir kapitalist ve bir de sosyalist dünya örnekleri bir tarafta, kendi gelenek ve görenek değerler sistemi bir taraftadır. Bir çok aydın Türkiye'nin yeni düzeninin nasıl bir yol izleyeceğini tartışır. Batıcılık güçlü bir akım olmakla bereber, sosyalistlerin ve islamcıların da önemli alternatifler olduğunu unutmamak gerekir. Ancak Peyami Safa 1918'den sonra tüm dünyanın bir tereddüt dönemine girdiğine inanır.

Daha önce de belirttiğim gibi yazarın kafasında gerçek özgürleşme ya da çağdaşlaşmanın ne olduğu konusunda bir netlik yoktur. Çünkü buna uygun örnek olarak gösterilen Muallâ da muharriri mutlu edemeyecektir. Kendi içindeki çelişkileri çözememiş, özgürleşmeyi arzulayan ama bedensel getirilerinden korkan, toplumsal rollerine geri dönmek zorunda kalan Muallâ, muharriri nasıl kurtarsın? Belki bu sorunun çözümü muharririn diğer romanlarında daha kolaydır. Çünkü tercih edilecek Doğulu ve Batılı erkeklerin düşünceleri nettir ve tercihe zorlana genç kız eninde sonunda bir kadındır. Düşünceleri ne kadar derin olabilir? Oysa Bir Tereddüdün Romanı'nın kahramanı kendi tereddüdü ile bütün dünyayı açıklamaya girişir. Burada Vildan'a verdiği rol, basit bir rol olamaz. Yazar böyle bir basitlikten kurtulmaya çalışırken farkında olmadan kadın bakışının ipuçlarını veren bir

karakter yaratıyor aynı zamanda. Ama gelenekçi bir yazarın, Vildan'ın Türk ve müslüman olmadığı konusunda da bir "tereddüt" yarattığını görüyoruz. Bu yöntem tamamen bir Servet-i Fünun klişesidir. Çünkü Vildan muharririn yaşamından çıkıp gidecektir zaten. Onu Türklükten ve müslümanlıktan da çıkarmanın anlamı, aile yapısını dolayısıyla toplumsal düzeni korumaya çalışan bir bakışta aranmalı.

Yazar, romanın sonunda bir çözüme ulaşamaz. Mualâ'yı da Vildan'ı da kaybetmiştir. Ama tereddüdü devam eder. Tereddütler içinde bir devreyi kapatır. Artık anlamaktan ya da anlatmaktan vazgeçmiştir■

NOTLAR

1- Hayati Baki, Tanzimat Edebiyatında Roman ve İnsan, Promete Yayınları, Ankara 1993, s. 19-20

2- Baki, a. g. e., s. 53-68

3- Yalçın Küçük, Aydın Üzerine Tezler II, Tekin Yayınevi, İstanbul 1985, s. 418

4- Küçük, a. g. e., s. 423

5- Peyami Safa, Seçmeler, Haz. Faruk K. Timurtaş-Ergun Göze, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1970, s. 291

6- Peyami Safa, Seçmeler, s. 301

7- Mehmet Tekin, Peyami Safa'nın Roman Sanatı ve Romanları Üzerine Bir Araştırma, Selçuk Üniversitesi Basımevi, Konya 1990, s. 33

8- Peyami Safa, Fatih-Harbiye, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1997, s. 56

9- Tansu Bele, Erkek Yazınında Kadın, Kaynak Yayınları, İstanbul 1998, s. 17-18

10- Peyami Safa, Kadın Aşk Aile, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1990, s. 66-67

11- Peyami Safa, Kadın Aşk Aile, s. 41

12- Peyami Safa, Kadın Aşk Aile, s. 10-11

13- Peyami Safa, Kadın Aşk Aile, s. 24

14- Peyami Safa, Fatih-Harbiye, s. 47

15- Berna Moran, "Peyami Safa'nın Romanlarında İdeolojik Yapı", Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış I, İletişim Yayınları, İstanbul 1991, s. 167

16- Peyami Safa, Bir Tereddütün Romanı, Ötüken, İstanbul 1990, s. 48

17- Moran a. g. e., s. 171-172

18- Bele, a. g. e., s. 48

19- Bele, a. g. e., s. 23-24

20- Bele, a. g. e., s. 24

YALÇIN KÜÇÜK

el kitabı

2. KİTAP

HAZIRLANIYOR

AKIŞ YAYINCILIK

ÖNCE "PAYİDAR"

Fulya GÜRSES

Bilgesu Erenus'un "Payidar" romanında, 1976'ların adamı Dursun Ali neredeyse tek tümceyle özetliyor "yabancılaşma" sorunsalını. "Yitirdiğimiz bir dünya var. Tek kazancımız zincirlerimiz!" Böylelikle "Payidar", bir simge olmaya hak kazanıyor. Siyah derilinin beyaz maske takarak özbenliğine yabancılaşmasının buralara has adı, "Payidar."

Sanatçı sezgisi ve öngörüsüyle 1976'ların "Nereye Payidar?"ını yaratan Bilgesu Erenus, 1998'in "Payidar" romanına uzanan duru yolculuğunda, dalgalı denizin bir Hüdai yolcusu. Yolu hak etmeyenlerin, fırtınalı havada rastgele denize açılarak azgın dalgaların akıntısına kapılıp gidenlerin -ne yazık- sayıca çok olduğu şu dönemde, bizim duru, açık, net ve kararlı yolcumuz Bilgesu Erenus yeniden uyarıyor. Dikkat! "Payidar."

Bilmeyenlere anlatalım. Eskiler, bir Hüdai yolundan bahsederlerdi. Eminönü'nden fırtınalı denize açılan kimi sandallar, dümdüz yağ gibi uzanan suyun üzerinde sarsılmadan, devrilmeden karşı kıyıya, Üsküdar'a ulaşmış bulurlarmış kendilerini. Dev gibi dalgaların arasında kendinden emin uzanan bu deniz yoluna Hüdai yolu denirmiş ve her sandala, her sandal yolcusuna nasip değilmiş bu yol. Hikâyesi çok hoş, ancak alıntılanamayacak kadar uzun. Demek istediğim, sanatçı Bilgesu Erenus'un onca fırtınaya, dev gibi dalgaların amansız saldırılarına karşın, başladığından bugüne hiç ikirciklenmeksizin bu yolda iç huzuruyla gidebiliyor oluşu.

Tekelci medyanın ağzı cikletli, zeka özürlü kenar mahalle kızından olma programcısının karşısında, gelmişlerinin geçmişlerinin es geçilmesine süklüm püklüm katlanarak, "Bizimkiler" dizisinin şeref ve onuruyla idare eden onca kağıttan kaplana bakarak söyleyebiliyoruz bunu. Böylelerinden iğreniyoruz. Böyleleri utancımız oluyor.

Bir zamanlar çokça yaptığımız gibi, "Nereye Payidar?" diye soramıyoruz artık. Kimileri için çok geç kalmış bir soru oluyor bu. Yitiktirler. Yenilgide "Payidar" olmuşlardır.

Böylelerine Bilgesu Erenus'un olağanüstü öngörüsünün simgeleştirdiği adla sesleniyoruz: "Payidar."

"NEREYE PAYİDAR"DAN, "PAYİDAR"A

Erenus'un, "Nereye Payidar?" oyunu 1976'larda coşkunluğumuz oldu. "Çıkmaz bu yol, çıkmaz bu yol bir yere..." açılması muhtemel gediklere eşi bulunmaz bir önlem olmuştu bizim için. Ne diyelim? Küçük, küçücüktü gedikler o zamanlar. "Çıkmaz bu yol bir yere Payidaar!..." diye ıslıkladık mı iş biter, delik kapanıverirdi. Değerler çağını yaşıyorduk henüz, inanç ve utanç devirleriydi. Bir ıslık yeterliydi, Payidarları bulunmaları gereken yere getirmek için. Düşünebiliyor musunuz?

Dursun Ali, grev çadırında "Nereye Payidar?"ı anlatıyor genç işçilere. "Payidar"ı anlatması gerektiğini düşünüyor. Payidar uyarısı olmaksızın bir direnişe yolvermenin olanaksız olduğuna inanıyor neredeyse. Dursun Ali bir zamanların "Nereye Payidar, nereye?" diyenlerinden. "Nereye Payidar, nereye?" Önceleri ıslıkla yinelenirdi bu nakarat, fazla uzatılmadan da kesilirdi. Anlayan anlar, yola gelen yola gelir, kimisi de kızaran yüzünü gizlemeye çalışırdı en azından. Kesik ıslıklarla yinelenen nakaratların bile utanç duyguları yaratabilmeye yeterli olduğu günlerdi. Dursun Ali'nın öylesi günlerin adamı olduğu anlaşılıyor. Böylesi günlerde ise, ıslıklı nakaratlarla "Nereye Payidar, nereye?" denmesinin birilerine yetmeyeceğini kavramış adamlardan olduğu da.

"Nereye Payidar?"ın oyunlaştığı günlerin, 1976'ların adamı Dursun Ali, 1998'lerde ise, bir direnişe bir "Nereye Payidar?" oyunu eklenmesinin mutlaka gerekli olduğunu düşünenlerden. Yani görmüş geçirmiş biri. Her direnişe, her türden başkaldırıya bir "Payidar", bir "Payidarlaşma korkusu" eklenmeli, su yüzüne çıkmalı içtedirginlikler, korkuların adı konulmalı, konulmalı ki kendileriyle savaşılabilinsin. Böyle düşünüyor. Bir direniş çadırında, direniş mevziinin değiştiğine tanık oluyoruz böylece. Dursun Ali genç işçilere, emek hakkı için savaşanlara, "Nereye Payidar?"dan satırlar okudukça, direniş muhatabının yavaş yavaş yer değiştirdiğine tanık oluyoruz. Kendi iç dünyalarını irdelemeye başlıyor dinleyenler, sonra, asıl neye direnmelerinin gerekli olduğunu kavrama aşaması geliyor. Sarsıcı, canı sıkıcı, günübirliği aşıp geleceğe uzanmanın verdiği yorgunlukla şaşırtıcı bir geçiş süreci izliyoruz insanların içsel yolculuklarında. Bir çadır kur-

manın, demlenen çayı hep birlikte içmenin, birlikte halay çekmenin, bir direnişe direniş adı vermek için yeterli olmadığını sezmiş oluşun verdiği şaşkınlık oluyor bu. Ne yani? Potansiyel "Payidar" mıyız hepimiz? On gün, yirmi gün, kırk, elli her neyse şu çadır söküldüğünde her birimiz birer "Payidar" olarak... Yani hep çadırlar kurulduğu zaman mı takınacağız direnişçi ruhumuzu? Dedik ya, Dursun Ali görmüş geçirmiş biri. Ömrü billah konar göçer olmak istemeyenlerden. Kur çadırı, kaldır çadırı, nerede kesin konaklayacağız biz? Şu sıralar pek çoğumuzun düşündüğü gibi belki de, Dursun Ali de asıl savaşın içimizdeki Payidar'la olması gerektiğine inanıyor olmalı. "Nereye Payidar, nereye?" derdik 1976'larda. 1998'lerde, "İçimizdeki Payidar, daha nereye kadar" demeliyiz belki de.

"Nereye Payidar?" Sanatçı sezgisiydi, iyi bir öngörüydü doğrusu. Oyunlaştığında, beynimizi kurcalayan, ruhumuzu tedirgin eden ama tanımlamaya cüret edemediğimiz, adını koymaktan ısrarla kaçındığımız temel sorunsalın, cesaret sahibi bir sanatçı tarafından ifade edildiğini görmüş ve bir anlamda rahatlamıştık. "Nereye Payıdar?" Sosyo-psikolojik bir çözümlemenin simgeleştirilmiş adına dönüştü bizim için. Marx'dan bu yana incelenen bir sorunsal, Martinikli zenci psikiyatr Frantz Fanon'un yaşamını özetleyen çözümleme."Yeryüzünün Lanetlileri" yabancılaştığında, ezilen, ezenin ruhuyla özdeşleştiğinde, siyah deri beyaz maske giymeye kalkıştığında, neredeyse derisini kazımaya kalkışacak ölçüde üstelik. Ne olacaktı?

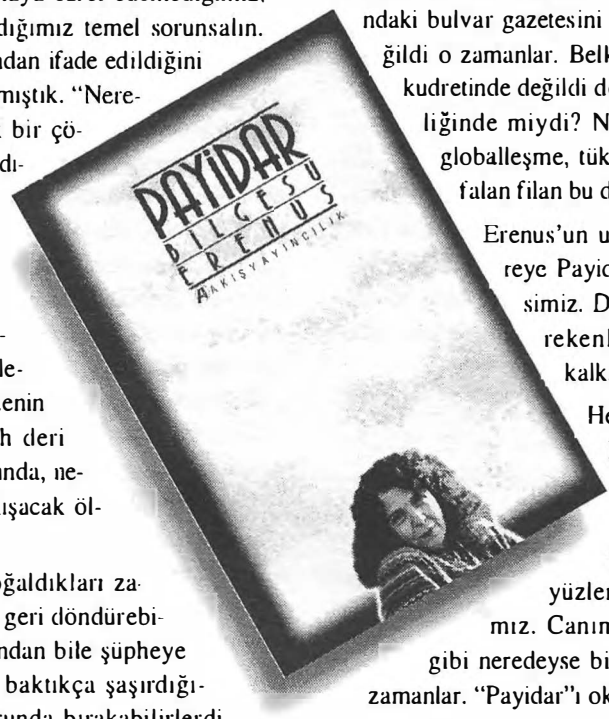

Ne olabilirdi? "Payidar"lar çoğaldıkları zaman bizi başladığımız noktaya geri döndürebilirlerdi kolayca. İnsanı, anılarından bile şüpheye düşürebilecek ölçüde üstelik, baktıkça şaşırdığımız bir dünyada yaşamak zorunda bırakabilirlerdi bizleri. Tıpkı bugünler gibi; korkularımız, tedirginliklerimiz buydu. Ama adını koymaya cesaret edemiyorduk bir türlü. Kavgamız güzeldi, direnişlerimiz umut yüklüydü. Pisliğe, çürümüşlüğe, leş kokularına karşı koyarak yürüyor, neden yaşadığımız sorusuna bir yanıt bulabiliyorduk. Başkaldırı için dünyaya gelmiş olanların safında olmaktan duyduğumuz övünç, tedirginliğimizi kolayca bastırıyor, korkularımızı geri plana itebiliyordu.

Sonra. "Nereye Payidar?"ı izledik. İzler izlemez de huzurumuz kaçtı. İşte muzip biri, bir sanatçı, Bilgesu Erenus, "ama..." demişti durup dururken, "ama Payidar, Payidar olmak da var işin içinde ve gelecek ne getirir bilinmez ki..."

Tamı tamına böyle mi demişti? Nasıl söylediği çok önemli değil. Ama, neredeyse tüm öngörüleri doğru çıktı ne yazık ki. Şimdilerde nereye baksak, "Payidar." Oysa biz, Erenus'un ortaya çıkıp korkularımızın adını koyduğu zamanlarda, yani "Nereye Payidar?" oyunlaştığında, yani "Nereye Payidar?" oyunu, "Nereye Payidar, nereye? / Çıkmaz bu yol çıkmaz bu yol bir yere..." nakaratıyla şarkıya döküldüğünde, sonra bu nakarat kısa kesik ıslık sesiyle simgeleştiğinde ve dudaklarımızı büzerek, dişlerimizin arasından tıss tıss seslerini çıkarıp o zamanlar tek tük rastlanan Payidarların ensesine üflediğimizde, "yabancılaşma" sorunsalının üstesinden bir çırpıda gelebildiğimizi sanıyorduk belki de. Belkisi fazla canım, iyiden iyiye emindik başarımızdan. Her şey öylesine yerli yerindeydi ki... 15-16 Haziran'ları, Demir-döküm, Derby, Pertrix, Gislaved gibi direnişleri, toprak işgalleri, memur eylemleri yaratmış bir sınıf, sınıfın partisi, balyoz hareketinden çelikleşerek çıkmış iktidar tutkunu devrimcileri olan bir ülkede, yoldan çıkmış bir ikisinin kolunun altındaki bulvar gazetesini yere düşürmek işten bile değildi o zamanlar. Belki de marifet salt nefesimizin kudretinde değildi de, o günlerin netliğinde, sadeliğinde miydi? Ne bileyim, bugüne bakınca, globalleşme, tüketim kültürü, medya, reklam falan filan bu derece mi demeli? Ne demeli?

Erenus'un uyarısını çok sevmiştik. "Nereye Payidaar!" gümbür gümbürdü sesimiz. Doğrusu, safımızda olması gerekenler için, "Payidar" olmaya kalkışmak biraz cüret işiydi.

Her neyse. Yaşandı ve görüldü. Islıklarımız bile tek başına yeterliydi önceleri. Payidarlaşma3.a hayli yol almış olanların bile hiç değilse yüzlerini kızartırdı "tıss, tıss"larımız. Canım, Payidarlaştırma bugünkü gibi neredeyse bir sektöre dönüşmemişti ki o zamanlar. "Payidar"ı okurken, Dursun Ali'nin yerinde ben oturuyordum sanki grev çadırında, öylesine özdeş hissettim kendimi. Görmüşüz, geçirmişiz ve yaralarımız hep aynı yerlerden kanıyor...

Yıl 1976 Türkiye İşçi Partisi'nin Spor Sergi'de düzenlediği gecedeyiz. Salon, Timur Selçuk'un piyanosu eşliğindeki gür sesiyle çınlıyor, nakaratı hep birlikte söylüyoruz. "Nereye Payidar, nereye?/ Çıkmaz bu yol, çıkmaz bu yol, / çıkmaz bu yol bir yere.." Sonra, gene "Nereye Payidar?"dan, "Kasa derler adına, bir garip kutu.." tabii gene hep birlikte, avaz avaz. Şimdi o bağıranlardan birkaç kişi, yalnızca birkaç kişi, kelaynaklar gibi izliyoruz itildiğimiz köşeden olanı biteni. Ötekiler, kolları dirseklerine kadar sıvalı, canla başla hizmet ediyorlar "Payidarlaştırma" sektörüne. Ülkeyi topyekün "Payidar" kılmak isteyen egemenlerin gönüllü hizmetkârları oldular. Zekâ kötüye kullanıldığında, düşünce inançtan, akıl ruhtan ayrıldığın-

da ne hınzırlıklar yaratıyormuş görüyoruz. Nerede o, bir zamanlar "ben" deyişini bile kullanmaya utananlar? Burjuva kültürü, burjuva tüketim kalıpları, burjuva değer yargıları diye dudak eğriltenler nerede? Şimdi kolları dirseklerine kadar sıvalı, metalaştıracak değer, anlam kovalamacasıyla yorgun düşüyorlar. Bir zamanlar "Nereye Payidar, nereye?" diyenler, üstelik bunu işçi, emekçi sınıfına has bir hastalık teşhisiyle tedaviye yeltenenler, şimdi Payidarlaşma hırslarında öncü sınıfı çok gerilerde bırakabildiklerini kanıtlamış bulunuyorlar.

Bilgesu Erenus, "Payidar" romanının usta işi kurgusunda olanı biteni sergilemiş. "(...) Payidar adlı çalışmamın, benim kendi oyunumla yıllar sonrası bir hesaplaşma olduğunu düşünenlere de şimdiden yanılmamış olduklarını söyleyebilirim" diyor araya aldığı önsözünde. 1976'ların, "Nereye Payidar?" demekle işi kolayladıklarına, kestirmeden yabancılaşma sorunsalını aştıklarına inanmış olanlara da bir uyarıda, bir yol gösteride mi bulunuyor böylece, kimbilir? Ama seksen sonrası topyekûn insanlığın yarattığı, yaşadığı da ortada. İnsanlık, binbir özenle, akılalmaz özverilerin yarattığı birikimlerle taş taş üstüne örülen duvarların, bizzat duvarcı ustalarının eliyle yıkılışına tanık oldu. Kimileri kendi yıktıkları duvarın altında kaldılar, kimileri duvardan kopardıkları parçaları satışa çıkarmak için uygun pazar yerleri aradılar. Nereye baksak, usta yıkıcılar olarak payelendirilmiş zombileri görüyoruz şimdi. Alçalma, damarlarına dolan kana dönüştü bunların. Yürüyen cesetlerin kendine özgü kanı oldu bayağılık.

Gerçekliğin bu aşamasında, Bilgesu Erenus'un sanatçı sezgisine hayran olmak ve bu sezgiyle ikinci kez duruma el koymadaki ısrarcılığını olağanüstü bularak saygı duymak gerekiyor. Erenus, yarattığı Dursun Ali kişiliğinde, "İçimizdeki Payidar"dan arınmanın özkaynağını keşfettirmeye çalışıyor bize. Romanın girişinde, "Yarattığımız bir dünya var. Tek kazancımız zincirlerimiz!" diyor Dursun Ali. Böylelikle roman, düşünceyi sarsıp uyararak yola koyulmayı deniyor. Tıpkı romandaki diğer direnişçi işçiler gibi, okuyucu da alt-üst ederek ve düşünsel sarsıntıyla daha baştan yorulmayı göze alarak sürdürüyor okumayı. İyi bir uyarıcı olan ve kalıpları kırmadaki ısrarcılığını usta işi gösteren Bilgesu Erenus'un, değişimin, girişle birlikte başlamasını ve okumayı sürdürdükçe pekişmesini amaçlamış olduğu anlaşılıyor. 1976'ların, "Nereye Payidar"ıyla coşmuş, diline türkü, ıslığına nakarat eylemiş, yabancılaşmaya cüret edeni kestirmeden yola getirmiş bizler, -Payidarlaşmış olanlarımız da dahil belki- Dursun Ali'yi kolayca anlayarak, zaman zaman özdeşleşerek sürdürüyoruz okumayı. "Evet! işte, tam da böyle, evet, evet çok doğru, aynen böyle, tamı tamına bunlar yaşandı, evet" içdüşünceleri de ekleniyor bu okumaya. "Nereye Payidar?"ın çocukları, doğmamışları, "Nereye Payidar?"ı, "Payidar" romanından öğrenenleri ise bir başka tür okuma bekliyor. Buraya Bilgesu Erenus'un ara önsözündeki, "(...) Genç kuşaklar oyundan habersizdi ama, dillerinde Nereye Payidar'ın, her nereden ve ne zaman duymuşlarsa ünlü tekrarını taşıyorlardı: Burada Timur Selçuk-Çiğdem Talu ikilisinin, söz ve müziği oluşturan başarılı çalışmalarını anmalıyım... Varoşlar, direniş alanları, emekçiler 'Nereye Payidar?'dan mucizevi türden bir kırıntı saklamışlardı kendilerinde (...)"si eklenebilir. Ama yine de, 'nereye baksan Payidar' ortamının çocukları, "Nereye Payidar?" dönemindekilerden bir başka okuyacaklardır "Payidar" romanını büyük olasılıkla. Romanın kurgulanım özelliği, Bilgesu Erenus'un bu gerçekliği de bilip önemsediğini, es geçmediğini gösteriyor.

"Yitirdiğimiz bir dünya var. Tek kazancımız zincirlerimiz!" diyor Dursun Ali. "Payidar" romanının tüm süreci bu cümlede özetlenen ana temanın açılımlanışı oluyor. Bilgesu Erenus'un sanatçı sezgisi 1998'ler dünyasını yitirmiş 'zincirli'lerin, kendilerini neredeyse insanlığın yegâne kazançlı kesimi olarak duyumsayabileceklerini vurguluyor. Yeryüzü lanetlilerinin, yabancılaşma arzuları taşısalar da yabancılaşamamış, siyah derilerini isteseler de beyaz deriye dönüştürememiş oluşlarının, istem dışı bir engele, zincirlerine borçlu olsalar da, halihazır konumlarıyla geleceğe yönelik olumluluk, bir umut ışığı olacaklarını sezdirmeye çabalıyor. "Payidar" tekelci düzende herkesin gizemli çekiciliğiyle içindeki asıl özne elbette. Dursun Ali direniş çadırında "Nereye Payidar"ı okurken, insanların içsel kıpırdanışlarında apaçık gösteriyor bunu Bilgesu Erenus, gerçekliği zorlamıyor. Ancak, Payidar yolculuğunda çıkışsızlığı ilk keşfedebilecek olanların da, potansiyel olarak Dursun Ali'yi çevreleyenler olduğunu sezdiriyor. Romanda, bir direnişe müdahil olan Dursun Ali tiplemesinin yarattığı hareketlilikle, sınırsızlığa büyüyebilen "İçimizdeki Payidar" taşıyıcılığının, zincirli sınıf için sınıfsal konumu itibarıyla somuta dönüşebilmesinin sınırlı olduğunu, hatta tümüyle umarsızlığını açığa çıkarıyor. Halihazır konumlanmışlığındaki sınıfa, yeni dönemin, yaşanmış deneylerin getirisiyle yeni tarz bir bilinç eklemenin gerekli olduğunu sezdiriyor. Bu bilinç, asla somuta dönüşemeyecek olan "İçimizdeki Payidar" özleminden, kişiyi yiyip bitiren ve birlikteliklerden koparan bu kurttan arınmanın sınıf için ön şart olduğu yolunda bir bilinç.

"Payidar" romanıyla, bu tarz bilinç yatkınlığının doğrudan sahibini buldurup öne çıkaran Bilgesu Erenus, sanatçı sezgisi ve sıra dışı öngörüsüyle 1976'larda başardığını 1998'lerde yinelemek becerisini göstermiş, bizi ikinci kez sarsmış, ikinci kez coşturmuş bulunuyor. Şimdi asıl iş, bu olağanüstü öngörüye dayalı sanatçı yolgöstericiliğinin, 1976'ya eş bir coşku seli yaratabilmesine bağlı görünüyor. Payidar adımlarının çıkmaz yola götürdüğü apaçık görülebiliyor artık. Nerede geçmişin omuzları dik, başı yukarda, göğsü önde, bakışları parıldayan, bir gülümseyişine bin umut ekleyen kişilikleri? Rastgeldiklerinde utançla yere dikiyorlar bakışlarını. Yıktıkları duvardan kopardıkları parçaları, ellerine balyoz tutuşturanlara sunarak ömürlerini uzatmayı denediler. Şimdi sığındıkları

köşelerde her gün yeni bir diyet ödemenin dayanılmaz ağırlığı altında eziliyorlar. Şimdi Porzac'sız, içkisiz günü deviremez, yeni güne çıkamaz oldular. Kırklı yaşlardan sonra Payidarlaşma hırsları pek çoğu için erken ölümlere, amansız hastalıklara yolaçtı. Yaşıyorum diyenler zombileştiklerini bilerek sürüklüyorlar cansız cesetlerini. Payidar romanında Eylem Kız, kendisini ihbar eden Korkut için bir uyarıda bulunuyor işçilere; "(...) Bu arkadaşınızı dışlamayın ama, dikkat etmek zorundasınız. İhbarcılığın alışkanlık geliştirdiğini düşünüyorum ben. Bir kez ihbara başladı mı biri, ihbara doyamaz artık(...)" Benzetme yerinde olur mu bilmem ama bir kez Payidar olmayagörsün kişi, Payidarlaşma alışkanlık geliştirir ve Payidarlaşmaya doyamaz artık. Yaşıyor ve hep birlikte görüyoruz olanı biteni. Bilgesu Erenus bunu bildiği için mi 'sınıf' diyor. Sınıfın Payidarlaşmasını önlemek asıl olan...

Neden? Diye sormayalım artık. İşte "Payidar" romanı, işte "Payidar" romanının Dursun Ali'si. İnce bir hüzün, kırık bir gülümsemeyle işaret ediyor bize. "Nereye Payidar?" 1976'lardaydı. 1998'de ise, ne yazık, artık somutlaşmış bir "Payidar." Öyleyse, yol çantamıza öncelikle yerleştireceğiz onu. Artık dilimizin ucunda takılıp kalmayacak, "Aa ama sen, tıpkı Payidar..." Dursun Ali gibi, "Dur" diyeceğiz, yol arkadaşlarımıza. Önce... "Payidar!"

Bir küçük ekleme...

"Payidar" romanı, "Nereye Payidar" türünden, sahneleri geleceğe açılmış oyunların izleyicisi olduğumuz günlere geri götürdü beni ister istemez. Oyunun izleyiciyi, izleyicinin oyunu, oyuncuyu etkileyip yönlendirdiği günlerdi. Bilgesu Erenus'un 1979'da adını koymuş olduğu, "Bilinçli Yaşama Okulu"nun ortaklaşmacı üreticileri olduğumuz o günleri, "Payidar" romanıyla birlikte yeniden yaşadım. Bir duygu ve erek paylaşımı isteğiyle Bilgesu Erenus'un Aylık Tiyatro Dergisi'nin Mart 1979 tarihli birinci sayısına yazmış olduğu "Oyun" başlıklı yazıyı yol arkadaşlarımız için aktarmayı gerekli görüyorum.

KEL HASAN'DAN BU YANA TÜRKİYE TİYATRO SEYİRCİSİ

Türkiye tiyatrosunda bir zamanlar bir Kel Hasan vardı. İsmail Dümbüllü'nün filan ustası olurdu bu Kel Hasan. Aptal uşak rolüyle ünlenmişti. Sahneye çıkmadan önce boş bir gaz tenekesini, gürültüyle fırlatır, ardından başında limon kabuğu bir fes, elinde tavan süpürgesi kendisi sökün ederdi. O sökün ettimiydi de, bir alkış bir kıyamet seyircide, kahkahanın bini bir para.

İşte o Kel Hasan'a bir gün sormuşlar. Soranlar elbet kasıtlı. Bu çekirdekten yetişme tiyatrocuyu bir köşeye sıkıştırıp azıcık takılacaklar. "Hasan efendi artık tiyatro sanatçıları alaydan değil, mektepten yetişiyor. Ne dersin?" demişler. Kel Hasan hiç korkmam anlamına "Hiç fütur getirmem" demiş. "Asıl seyirciler mektepten yetişirse işte o zaman halimiz dumandır."

Kıssadan hisseye gelince... Kel Hasan'ın ömrü vefa etmedi, göremedi ama bugün Türkiye tiyatro seyircisi de mektepten yetişmekte artık. Mektep sözcüğünden murat, elbet resmi tedrisatlı, muadeleti tasdikli kız-erkek karışık Cumhuriyet okulu falan değil. Türkiye tiyatro seyircisinin bugün içinde okuduğu mektep "Bilinçli Yaşama Okuludur." Bilerek, görerek, duyarak, eyleyerek değişip değiştirmenin mektebi yani. Bu okulda öyle yalnızca tarihti, coğrafyaydı, matematikti filan öğrenilmez. Derslerden biri "Demokratik Hak ve Özgürlükler İçin Savaşım"dır meselâ. Bir diğeri, "Faşizme Karşı Eylem Birliği"dir. "Meslek örgütlerine, demokratik örgütlere omuz verme" ya da "Kitlelerin Gücü" adlı dersler, yalnız okunmaz, yaşanır burada. Yaşanmayınca bellenemez çünkü. Bilinçli yaşama okulunun öyle yaldızlı yaldızsız paralı parasız, numaralı numarasız diploması yoktur. Ama orda okuyanlar yanını yandaşını sınıfdaşını seçmeyi bir iyi öğrenirler mutlaka. "Dünya Halklarının Kardeşliğine, Barışa, Gelecek Güzel Günlere," inandıkları için de birlikte düşünüp birlikte eylerler. Genel olarak bu okulun öğrencilerine halk denirse de, onların "biz, siz, o = Halkız" gibilerinden dil alıştırmalarına karınları toktur. Halka inme, halka çıkma, halk yararı, halk çıkarı, gibilerinden halkla başlayan ama önü-sonu yararı belirsiz, karından gelme sesleri de gerçeğinden ayırmasını iyi bilirler. Bu sesler ki, onları, kıpırtısız kaldıkları sürece, ses çıkarmadıkları sürece sevip övmektedir. Bu bilinçli yaşama okulu öğrencileri yalnız kendi güçlerine inandıklarından işçi sınıfı önderliğinde örgütlenme çabaları günden güne yoğunlaştırmaktalar.

Günümüz Türkiye tiyatro seyircisinin büyük çoğunluğunu bu okulun öğrencileri oluşturuyor. Bu çoğunluğun dışında kalanların ise sanat umurlarında değil zaten. Kendi seyircisiyle aynı okulda okuma yürekliliğini gösteremeyen ya da okumamakta kastı ve çıkarı olan tiyatroların, tiyatrocuların hali duman artık. Bu Kel Hasan'ın umduğundan da beter hem de. Bu dumandan yalnızca, seyircisiyle birlikte aynı okulda okuma yürekliliğini gösteren tiyatrolar, tiyatrocular etkilenmiyor. Onlar kuşatıldıkları tüm siyasal, ekonomik güçlüklere karşın seyircisiyle buluşup akıl, coşku, bilinç alışverişini sürdürüyorlar. Çünkü bu okulda bir kez okuyanlar, demokratik hak ve özgürlükler gibi, sanattan da vazgeçemez.

Yaşanılan günler sermaye-emek çelişkisini gizlisiz saklısız ortaya serip, çağdaş insanı taraf olmaya çağırıyor. Kel Hasan bu güne erebilseydi hiç kuşkumuz yok, çağdaş sanatçının bilinç ve sorumluluğuna da ererdi. Sahneye başında limon kabuğu fesi, elinde tavan süpürgesi, belki gene sahneye çıkmadan önce boş gaz tenekesini yuvarlardı ama, sahneye çıktımıydı aptal uşak rolünde değil de, kime neden hizmet ettiğinin bilincinde biri olarak sosyalist bir ustanın dizelerinden konuşurdu: "Yok edin insanın insana kulluğunu, bu davet bizim."

YGS YAYINLARI

*SOSYALİZMİN PANZEHİRİ DEMOKRASİ

*SOĞUK SAVAŞ

*AVRUPA'NIN ETNİK PARSELASYONU

*1960'LARDA ŞAİRİN GENÇ BİR ADAM OLARAK PORTRESİ

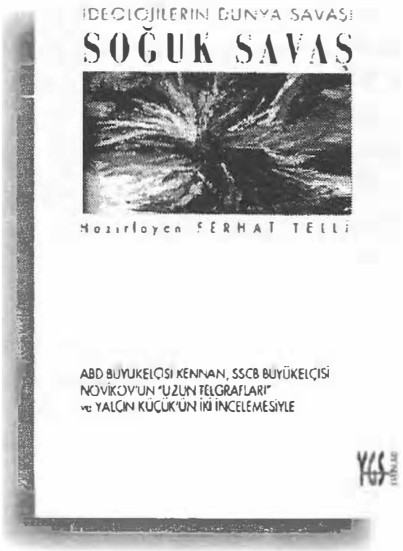

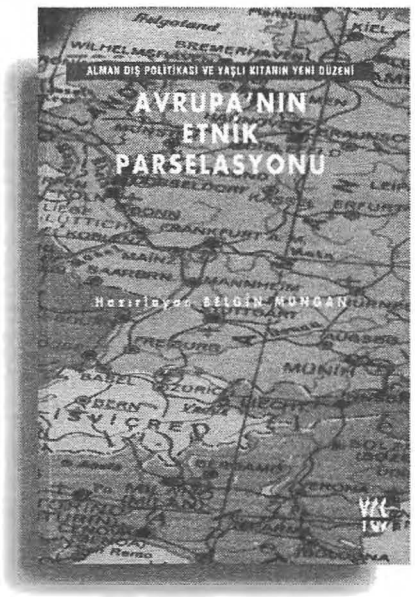

KİTABEVLERİNDE

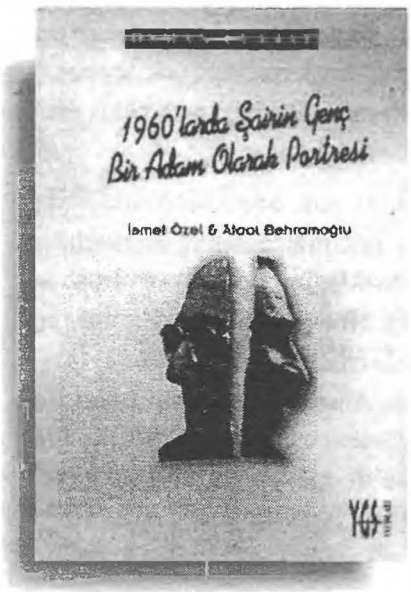

Caferağa Mahallesi
Muvakkithane Caddesi
No: 30 Kat: 4/13 Kadıköy
81300 İstanbul
Tel: (0216) 330 21 88
Fax: (0216) 330 21 89

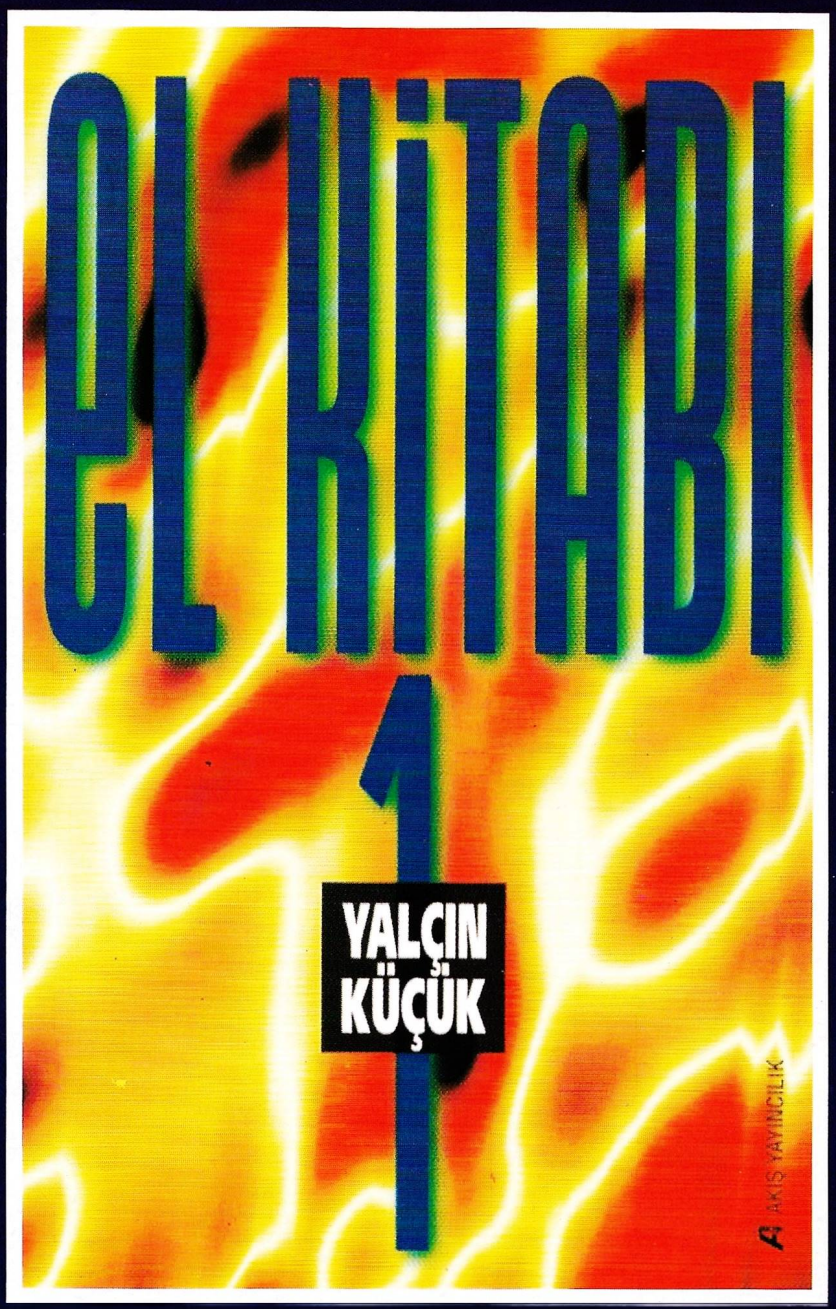

Kolayından sosyalizmi kuracaksak, "kurmayalım" diyorum.
Hayalimizi ve aklımızı hep büyütmezsek, "sosyalizme gitmeyelim" diyorum.
Sosyalizm, sürekli olarak insanlık alanında, büyümektir.
Sosyalizm yolunda, insanlığımızı büyütmeyi durdurmanın, bir adım ötesi, uçurum'dur.
Zor mu? Okuyanlarımı zor'u yenmenin mutluluğuna çağırıyorum.

AKIŞ YAYINCILIK

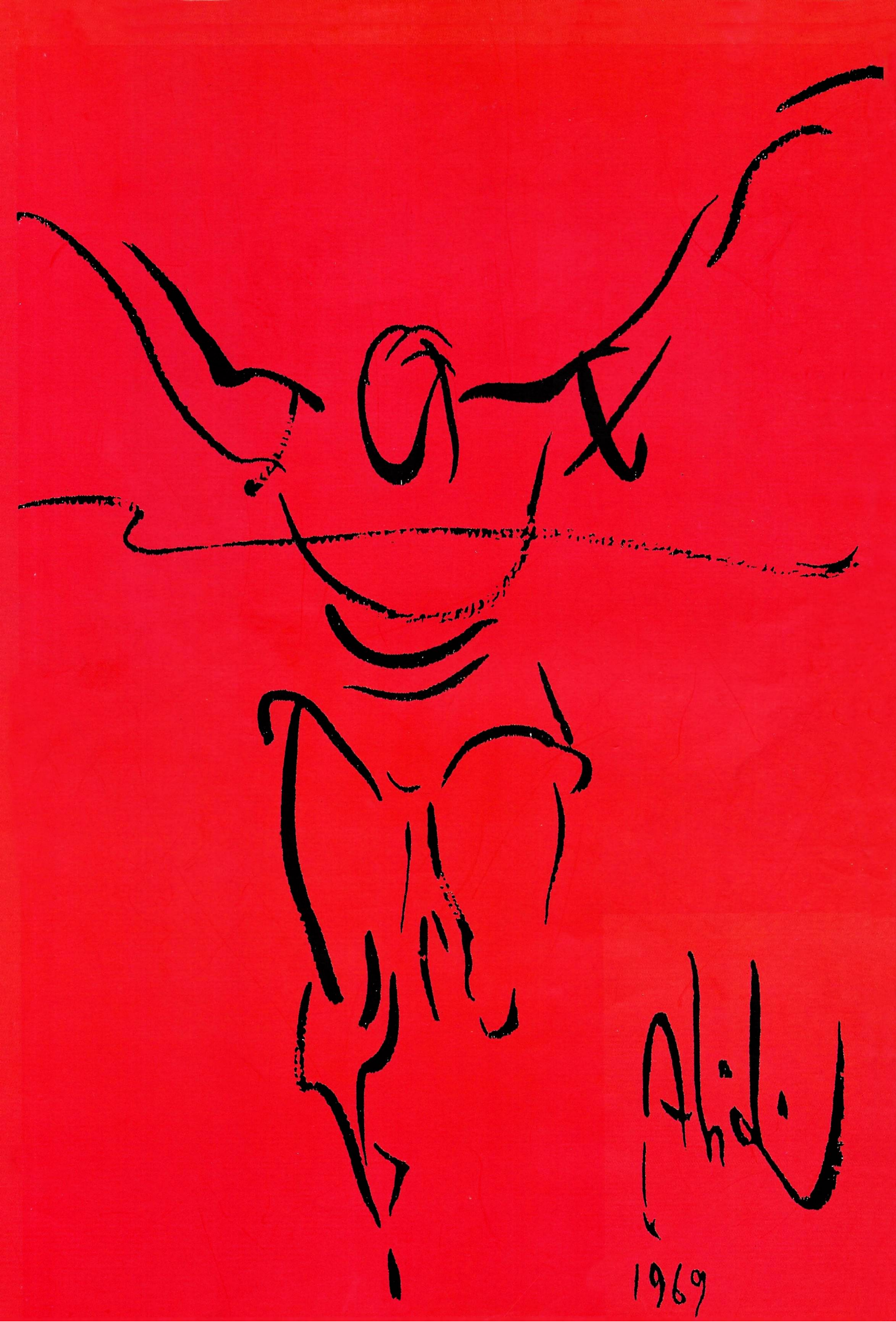
1969